

Funded by
the European Union

CSO METER

Împuterniciți pentru Acțiune

MOLDOVA 2024

Raport de Țară

Chișinău

European Center for
Not-for-Profit Law

Promo-LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

Autor: Florin Gîscă, Asociația Promo-LEX

Perioada de raportare: Ianuarie – Noiembrie 2024

La elaborarea raportului au contribuit Cristina Durnea-Frumosu și Aurelia Palamarciuc.

Asociația Promo-LEX este o organizație neguvernamentală constituită în anul 2002, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană, prin promovarea și apărarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile.

Asociația Promo-LEX își desfășoară activitatea prin intermediul a două programe:

1. Programul Drepturile Omului, care are ca scop promovarea și implementarea standardelor internaționale de drepturi ale omului în Republica Moldova.
2. Programul Monitorizare Procese Democratice, care are scopul de a contribui la îmbunătățirea calității și sporirea încrederii cetățenilor în procesele democratice din Republica Moldova.

Centrul European pentru Dreptul Non Profit (ECNL) este un centru important de resurse și cercetare în domeniul politicilor și legilor care afectează societatea civilă. ECNL generează cunoștințe, abilitază partenerii și contribuie la stabilirea standardelor, care creează, protejează și extinde libertățile civile.

Autorii exprimă mulțumiri sincere tuturor celor care au contribuit la realizarea acestui raport, inclusiv Consiliului consultativ, membrilor Hub-ului OSC, intervievaților, participanților la interviurile de tip focus grup și altor experți care au oferit informații și opinii valoroase pentru conținutul reflectat.

Proiectul „CSO Meter: Împuterniciți pentru acțiune”, este implementat de Centrul European pentru Dreptul Non Profit (ECNL) și partenerii săi: Centrul de Asistență Anticorupție al Transparency International în Armenia; Institutul Societății Civile din Georgia; Asociația Promo-LEX în Moldova; ISAR Ednannia în Ucraina.

Această publicație a fost realizată cu suportul financiar al Uniunii Europene. Conținutul acesteia este responsabilitatea exclusivă a autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Uniunii Europene.

Copyright © 2024 ECNL Stichting și Asociația Promo-LEX. Toate drepturile rezervate.

CUPRINS

ACRONIME ȘI ABREVIERI	4
I. REZUMAT	6
II. MOLDOVA ÎN CIFRE	11
III. CONSTATĂRI	12
3.1 LIBERTATEA DE ASOCIERE	12
3.2 TRATAMENT EGAL	18
3.3 ACCES LA FINANȚARE	21
3.4 LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE PAȘNICĂ	25
3.5 DREPTUL DE A PARTICIPA LA LUAREA DECIZIILOR	31
3.6 LIBERTATEA DE EXPRIMARE	40
3.7 DREPTUL LA VIAȚĂ PRIVATĂ	47
3.8 OBLIGAȚIA STATULUI DE A PROTEJA	51
3.9 SUPORTUL ACORDAT DE STAT	55
3.10 COOPERAREA STAT-OSC	64
3.11 DREPTURI DIGITALE	68
IV. PRIORITĂȚI CHEIE	75
V. METODOLOGIE	77
VI. REFERINȚE	80

ACRONIME ȘI ABREVIERI

ADI	Asociație de Dezvoltare Intercomunitară
AGE	Agencia de Guvernare Electronica
AML/CTF	Prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului
ANRCETI	Agencia Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației
APC	Administrația Publică Centrală
APL	Administrația Publică Locală
ASP	Agencia Servicii Publice
BNS	Biroul Național de Statistică
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CLT	Consiliu Local de Transparență
CNPDCP	Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal
CRJM	Centrul de Resurse Juridice din Moldova
CUPS	Centrele unificate de prestare a serviciilor publice
ECNL	European Centre for Not-for-Profit Law
EUR	Euro
GAL	Grup de Acțiune Locală
GDPR	General Data Protection Regulation (Regulation U) 2016/679
GIZ	Agencia de Cooperare Internațională a Germaniei
GAFI	Grupul de Acțiune Financiară Internațională
IA	Inteligență artificială
ICNL	International Center for Not-for-Profit Law
IoT	Internet of things (<i>internetul lucrurilor</i>)
LGBTQ+	Colectivitatea lesbiană, gay, bisexuală, transsexuală, transgen, queer, persoanele intersex, persoanele asexuale, aliați, etc.
MC	Ministerul Culturii
MDL	Leu moldovenesc

MDED	Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării
MEC	Ministerul Educației și Cercetării
MJ	Ministerul Justiției
ODIHR	Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului
OGP	Parteneriatul pentru Guvernare Deschisă
ONG	Organizație non-profit / organizație neguvernamentală
OSC	Organizație a societății civile
OSCE	Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa
PDOSC	Programul de Dezvoltare a Organizațiilor Societății Civile
PE	Parteneriatul Estic
PIB	Produs Intern Brut
SCIA	Sub-Consiliul Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor
SIS	Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova
SPCSB	Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor
STDM	Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova 2023-2030
STISC	Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică
TRM	Tele-Radio Moldova
TVA	Taxa pe valoare adăugată
UE	Uniunea Europeană
UNCAC	Convenția Națiunilor Unite Împotriva Corupției
USD	Dolar american
UTA	Unitatea Teritorial Autonomă
VNB	Venitul Național Brut

I. REZUMAT

Contextul în țară și tendințele importante relevante pentru mediul societății civile

În 2024, Republica Moldova și-a continuat eforturile pentru integrarea în UE. Pe 25 iunie, UE a deschis negocierile de aderare cu Moldova¹, marcând astfel începutul unui nou capitol în parcursul de aderare. Agenda politică s-a concentrat în jurul planului de aderare², dar a fost, de asemenea, puternic influențată de alegerile prezidențiale și de referendumul constituțional pentru aderarea la UE, care au avut loc pe 20 octombrie 2024, mobilizând eforturi semnificative din partea tuturor actorilor politici. Rezultatul referendumului a fost votul la limită (50,35%) în favoarea includerii în Constituție a integrării UE ca obiectiv strategic al Republicii Moldova, iar Maia Sandu a câștigat un nou mandat de președinte în urma turului doi al alegerilor din 3 noiembrie. Atât alegerile prezidențiale, cât și referendumul au fost puternic afectate de ingerința străină și de dezinformarea activă³ împotriva integrării UE.

Pe 30 decembrie 2023, starea de urgență adoptată de Parlament⁴ ca urmare a agresiunii Rusiei în Ucraina, din 24 februarie 2022, a fost încetată, după aproape doi ani. Acest fapt a marcat sfârșitul restricțiilor asupra libertății de întrunire și a libertății de exprimare care fuseseră adoptate în această perioadă. Totuși, în efortul de a contracara dezinformarea, Guvernul a instituit un nou mecanism pentru suspendarea licențelor de difuzare ale canalelor TV care promovează dezinformare și manipulare.

Agresiunea rusă a continuat să aibă un impact puternic asupra țării. În 2024, Moldova a găzduit peste 123 de mii de refugiați ucraineni, iar OSC-urile și instituțiile de stat au continuat să colaboreze și să ofere suportul necesar. Pe teritoriul Republicii Moldova au căzut mai multe drone de proveniență rusească⁵, creând astfel un pericol fizic direct pentru populație. Țara s-a confruntat cu dezinformare și manipulare continuă, manifestate inclusiv prin promovarea conținutului proros, care a fost amplificat vizând

¹ Consiliul European, „Prima Conferință de Aderare cu Republica Moldova”, 25.06.2024

<https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2024/06/25/moldova/>;
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/eu-opens-accession-negotiations-with-moldova/>

² Hotărârea de guvern 829/2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139891&lang=ro

³ Consiliul European, „Presseraum, Președintele Congresului deplânge ingerința străină în procesul electoral din Republica Moldova”, 21.10.2024, <https://www.coe.int/de/web/portal/-/congress-president-deplores-foreign-interference-in-moldovan-electoral-process>

⁴ Hotărârea Parlamentului 41/2022 privind declararea stării de urgență

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130079&lang=ro

⁵ Poliția Republicii Moldova, Postări pe Facebook: Etulia (Vulcănești) 11.02.2024

<https://www.facebook.com/share/p/xuYeCsNXmEFaIGDz/>, Firlădeni (Căușeni) și Borosenii Noi (Rișcani) 10.11.2024

<https://www.facebook.com/share/p/bBDjGMsHXDJV79va/>, Port Mall / Arena Chișinău (19.11.2024)

<https://www.facebook.com/share/p/dEsxwS37Ktr4GsaZ/>

în special referendumul pentru aderarea la UE⁶. OSC-urile specializate au contribuit la combaterea dezinformării prin etichetare, dezmințirea informațiilor false și programe de educație mediatică și gândire critică. Instituțiile de stat au luptat, de asemenea, împotriva unei scheme complexe de interferență în procesele și procedurile politice interne manifestată prin finanțare ilegală, corupere electorală, proteste plătite, recrutarea și instruirea pentru acțiuni subversive și ilegale finanțate prin mecanisme ilicite⁷, inclusiv prin organizația non-profit cu sediul în Rusia, „Eurasia”⁸, strâns legată⁹ de escrocul bancar condamnat Ilan Șor¹⁰ și de blocul politic „Victorie” sponsorizat de acesta. Schemele ilicite de finanțare au țintit sute de mii de persoane pentru influențarea rezultatelor procesului electoral¹¹.

Un sondaj din 2024¹² desfășurat printre moldovenii care cunosc termenul OSC arată că 52,6% dintre respondenți au multă sau oarecare încredere în OSC-uri. Aceste cifre reflectă o percepție mai favorabilă a OSC-urilor de către populație, în contrast cu rezultatele măsurătorilor obișnuite (care includ și respondenți nefamiliarizați cu OSC-urile), care arată că doar 20% au încredere în OSC-uri¹³.

Evoluții-cheie și priorități în mediul societății civile

Situația generală a mediului de activitate al OSC-urilor în Republica Moldova nu s-a schimbat semnificativ în 2024.

În 2024, scorul general privind mediul OSC din Moldova a rămas 4,8, același ca în 2023. Scorurile medii pentru legislație (5,1) și practică (4,4) au rămas la fel neschimbate. S-au produs evoluții pozitive, care au condus și la schimbări de scoruri în trei din cele unsprezece domenii monitorizate, fără a influența scorul general. Instituțiile publice rămân deschise colaborării cu OSC-urile, dar, deși se fac progrese, acestea au fost lente în a produce îmbunătățiri tangibile pentru mediul OSC. În domeniul 5. *Dreptul de a participa în luarea deciziilor* s-au îmbunătățit scorurile la nivel de legislație, practică și

⁶ Campania Guvernului Republicii Moldova „Europa pentru tine”, <https://moldovaeuropeana.md/>

⁷ Poliția Republicii Moldova, „Zeci de percheziții într-un dosar de finanțare ilegală a partidelor politice și spălare de bani”, 03.06.2024, <https://politia.md/ro/content/zeci-de-perchezitii-intr-un-dosar-de-finantare-ilegala-partidelor-politice-si-spalare-de-bani>, Poliția Republicii Moldova, „Percheziții în cadrul unei cauze penale privind finanțarea ilegală a partidelor politice, a grupurilor de inițiativă și a concurenților electorali”, 16.08.2024, <https://politia.md/ro/content/perchezitii-cadrul-unei-cauze-penale-privind-finantarea-ilegala-partidelor-politice>

⁸ Organizația autonomă non-profit „Eurasia”, <https://evrazia.su/>

⁹ Nokta, Articol, Proiectul Șor-Kremlin „Eurasia” merge în Moldova pentru a spune „moldovenilor adevărul despre situația din țară”, 23.07.2024, <https://nokta.md/shorovsko-kremljovskij-proekt-evraziya-edet-v-moldovu-rasskazat-moldavanam-pravdu-o-polozhenii-v-strane/>

¹⁰ Ziarul de Gardă, „Cum motivează Curtea de Apel Chișinău condamnarea lui Ilan Șor la 15 ani de închisoare”, 09.06.2023, <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/doc-cum-motiveaza-curtea-de-apel-chisinau-condamnarea-lui-ilan-sor-la-15-ani-de-inchisoare-hotararea-se-intinde-pe-228-de-pagini/>

¹¹ Radio Chișinău, „Maia Sandu acuză „o fraudă fără precedent”, în prima reacție după rezultatele alegerilor: „Ținta grupării a fost să cumpere 300 de mii de voturi”, 21.10.2024, <https://radiochisinau.md/maia-sandu-acuza-o-frauda-fara-precedent-in-prima-reactie-dupa-rezultatele-alegerilor--tinta-gruparii-a-fost-sa-cumpere-300-de-mii-de-voturi--202552.html>

¹² Centrul Contact, „Sondaj: Ce cred moldovenii despre OSC-uri?”, 14.05.2024, <https://contact.md/sondaj-pestre-50-la-suta-dintre-moldoveni-au-incredere-in-osc-uri/>

¹³ Institutul de Politici Publice, Barometrul Opiniei Publice, octombrie 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

scorul general pe domeniu (de la 4,9 la 5,0). Scorul privind legislația a crescut (de la 5,3 la 5,4) datorită intrării în vigoare a Legii privind accesul la informație, a modificărilor legislației privind transparența, precum și introducerii unor noi formate de participare (platforme consultative permanente ale Guvernului, o rețea de suport (Te Consult), consilii de experți pe lângă comisiile parlamentare). Scorul la nivel de practică a crescut (de la 4,4 la 4,5) ca urmare a unei ușoare îmbunătățiri a transparenței și participării societății civile la nivel local pe parcursul ultimilor ani. În domeniul *IO. Cooperarea stat-OSC* s-a îmbunătățit scorul la nivel de legislație (de la 4,5 la 4,6), în mare parte datorită demarării implementării Programului de Dezvoltare a OSC-urilor 2024–2027. În domeniul *4. Libertatea de întrunire pașnică*, s-a îmbunătățit scorul privind legislația (de la 5,4 la 5,5) ca urmare a încetării stării de urgență și restricțiilor instituite de Comisia pentru Situații Excepționale. Totodată s-a produs o scădere a scorului din practică (de la 5,1 la 5,0) ca urmare a intervențiilor repetate, fără un motiv clar, a forțelor de ordine în perioada electorală care au vizat întruniri pașnice ale unui bloc politic de opoziție. În domeniul *II. Drepturile digitale* s-a îmbunătățit scorul la nivel de practică (de la 4,0 la 4,1), ca urmare a înființării Sub-Consiliului Național pentru Inteligența Artificială cu participarea OSC-urilor și a publicării Cărții Albe privind Guvernanța Datelor și Inteligența Artificială – un ghid pentru dezvoltarea politicilor publice în acest domeniu. Tot în 2024, Republica Moldova a semnat Convenția-cadru a Consiliului European privind Inteligența Artificială, drepturile omului, democrația și statul de drept.

Primele trei domenii în ordinea punctajului rămân aceleași ca în 2023: *Libertatea de asociere* (5,5), *Libertatea de întrunire pașnică* (5,3) și *Acces la finanțare* (5,3). Domeniile cu cele mai mici scoruri generale sunt *Dreptul la viață privată* (4,3), *Cooperarea Stat - OSC* (4,3) și *Drepturile digitale* (4,3).

În 2024, a început implementarea uneia din recomandările-cheie din 2023 privind o nouă Evaluare a Riscurilor pentru organizațiile non-profit, cu participarea OSC-urilor, lansată de Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor cu suport UE.

Din totalul celor 54 de recomandări din raportul CSO Meter 2023 au mai fost realizate trei recomandări, care vizează adoptarea unui regulament al poliției pentru sancționarea discursului de ură, crearea unui sistem funcțional de acreditare pentru prestatorii de servicii sociale, inclusiv OSC-uri, și renunțarea Parlamentului la inițiativa de a include instituțiile de învățământ pe lista beneficiarilor mecanismului de desemnare procentuală. Alte zece recomandări care au fost parțial implementate sau au intrat în proces de implementare se regăsesc în lista evoluțiilor-cheie în continuare jos.

Evoluții-cheie

Pe lângă schimbările punctuale menționate supra, au mai fost înregistrate următoarele evoluții:

- Parlamentul a modificat Codul Fiscal pentru a reintroduce declarațiile fiscale pe hârtie pentru a facilita desemnarea procentuală (mecanism prin care persoanele fizice pot direcționa 2% din impozitul pe venit spre OSC-uri);
- Parlamentul a adoptat stimulente fiscale pentru donațiile de alimente, care ar putea servi ca model pentru donațiile monetare, ceea ce sprijină organizațiile care colectează, utilizează și distribuie astfel de donații către populațiile vulnerabile;
- Parlamentul a modificat Legea privind Grupurile de Acțiune Locală (GAL) pentru a se alinia legislației privind subvențiile agricole și a oferi claritate pentru stabilirea parteneriatelor și îmbunătățirea condițiilor de înregistrare și operare;
- Parlamentul a adoptat o nouă lege privind protecția datelor cu caracter personal (pentru a transpune GDPR-ul UE), care va intra în vigoare în 2026;
- A intrat în vigoare Legea privind finanțarea participativă (crowdfunding), care nu se extinde asupra OSC-urilor lăsând activitatea de crowdfunding a OSC-urilor într-un vacuum de reglementare.
- Agenția Servicii Publice a fuzionat secțiile de înregistrare pentru organizațiile comerciale și cele non-comerciale, iar un nou Registru de Stat al Unităților de Drept este așteptat să fie implementat în 2025, ceea ce ar trebui să elimine deficiențele de înregistrare. Agenția Servicii Publice a estimat că în 2024, 25% din organizații necomerciale nu au efectuat modificările statutare necesare conform legii privind organizațiile necomerciale și sunt pasibile de lichidare forțată, deși aplicarea acestei proceduri este improbabilă.
- Ministerul Educației și Cercetării, a lansat spre consultare o nouă lege a voluntariatului cu potențiale îmbunătățiri în domeniu, care includ recunoașterea voluntariatului informal, digitalizarea înregistrării și înființarea unei Comisii de Coordonare a Politicilor de Voluntariat cu reprezentanți ai OSC.

Priorități cheie

1. Ministerul Finanțelor să crească procentul deducerilor fiscale pentru donații filantropice și sponsorizări la un nivel care să ofere beneficii reale pentru activitatea filantropică;
2. Autoritățile publice, sprijinite de AGE, să îmbunătățească transparența și participarea la luarea deciziilor prin dezvoltarea unei platforme online unificate, care să includă informații actualizate despre inițiativele legale în toate etapele și toate modificările de la introducere până la adoptare;
3. Ajustarea cadrului legal pentru achizițiile publice cu un mecanism legal de contractare socială cu instrucțiuni clare și un pachet standard de documente-model, precum și consolidarea cunoștințelor în instituțiile publice pe baza acestui mecanism;
4. APL și forțele de ordine să adopte proceduri operaționale nonviolente și non invazive în ceea ce privește întrunirile pașnice, bazate pe respectarea drepturilor omului, inclusiv pentru întrunirile critice și antiguvernamentale;
5. Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor și Banca Națională a Moldovei să implementeze măsuri de combatere a finanțării terorismului care afectează OSC-urile (inclusiv politicile bancare) doar pentru organizațiile non-profit GAFI, în conformitate cu Recomandarea 8 a GAFI, care rezultă din Evaluarea riscurilor organizațiilor non-profit;
6. Guvernul să adopte amendamentele propuse de OSC pentru cadrul de reglementare privind antreprenoriatul social pentru a stimula dezvoltarea acestui domeniu;
7. APL-urile să crească transparența în procesul decizional prin dezvoltarea unor module pe paginile lor web similare cu cele utilizate de Guvern (www.particip.gov.md) și să înființeze Consilii de Participare la Nivel de Raion pe baza modelelor funcționale existente.

II. MOLDOVA ÎN CIFRE

Date de bază

Populația: 2,4233 milioane¹⁴ | PIB pe cap de locuitor: USD 6.650,6¹⁵ | Numărul de OSC-uri: 13.284 (din 16.322 organizații necomerciale)¹⁶ | Număr de OSC-uri la 100 000 locuitori: 55 | Taxa de înregistrare a OSC: gratuit (pentru majoritatea formelor, cu excepția GAL-urilor, ADI și Asociațiile utilizatorilor de apă – 60 EUR) | Libertatea în lume: 61/100 (parțial liberă)¹⁷ | Indicele libertății presei : 74,86 (31 din 180 de țări)¹⁸ | Încrederea publică în OSC-uri: 20%¹⁹

Scor general: 4,8
Legislație: 5,1
Practică: 4,4

Scorurile variază de la 1 la 7, unde 1 înseamnă cel mai mic scor posibil (un mediu extrem de nefavorabil (autoritar)), iar 7 înseamnă cel mai mare scor posibil (mediu extrem de favorabil (ideal democratic tipic) pentru OSC).

Domenii	Scor general	Legislație	Practică
Libertatea de asociere	5,5	5,6	5,3
Tratament egal	4,7	4,8	4,5
Acces la finanțare	5,3	5,7	4,8
Libertatea de întrunire pașnică	5,3	5,5 ↑	5,0 ↓
Dreptul de a participa la luarea deciziilor	5,0 ↑	5,4 ↑	4,5 ↑
Libertatea de exprimare	5,0	5,4	4,6
Dreptul la viață privată	4,3	5,2	3,4
Obligația statului de a proteja	4,6	5,0	4,2
Suportul acordat de stat	4,4	4,7	4,0
Cooperarea stat-OSC	4,3	4,6 ↑	4,0
Drepturile digitale	4,3	4,5	4,1 ↑

¹⁴ Biroul Național de Statistică, „Populația și procesele demografice”, https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/25

¹⁵ Banca Mondială, „Moldova”, <https://data.worldbank.org/country/moldova>

¹⁶ ASP, *Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale*, <https://asp.gov.md/ro/informatii-utile/date-statistice>. În acest raport termenul OSC include: asociații obștești (11296), fundații (512), instituții private (250), asociații patronale (160), publicații periodice (101), uniuni de persoane juridice (108), sindicate (599), alte organizații necomerciale (258). Alte forme legale de organizații necomerciale care nu sunt considerate OSC-uri în acest raport includ cultele religioase (1833), instituțiile publice (1146), partidele politice (59).

¹⁷ Freedom House, *Libertatea în lume*, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

¹⁸ Reporteri Fără Frontiere, *Indicele libertății presei*, <https://rsf.org/en/ranking>

¹⁹ Institutul de Politici Publice, *Barometrul Opiniei Publice*, octombrie 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

III. CONSTATĂRI

3.1 Libertatea de asociere

Scor general pentru domeniu: **5,5/7**

Legislație: **5,6/7**

Practică: **5,3/7**

Libertatea de asociere este garantată pentru orice persoană fizică sau juridică, cu excepția autorităților și instituțiilor publice, precum și a întreprinderilor de stat și municipale. APL-urile pot face parte din forme comune de asociere cu agenții economici și OSC-uri sub formă de Grupuri de Acțiune Locală (GAL-uri) sau ca fondatori ai Asociațiilor de Dezvoltare Intercomunitară (ADI). Procedura de înregistrare pentru OSC-uri este gratuită (cu excepția GAL-urilor, ADI-urilor și Asociațiilor Utilizatorilor de Apă, pentru care se percepe o taxă de înregistrare echivalentă a 60 EUR) și durează până la cincisprezece zile. Cererile pot fi depuse în format fizic sau online, prin semnătură electronică calificată. Pe lângă o listă prestabilită de documente necesare, OSC-urile sunt obligate să furnizeze documente suplimentare și taxe, conform legislației complementare, cum ar fi declarația privind beneficiarul efectiv și verificarea de urgență a disponibilității numelui și aprobarea denumirii propuse pentru organizație. În 2024, ASP a unit secțiunile de înregistrare pentru organizațiile comerciale și non-comerciale. Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale este învechit și nu este interoperabil cu alte registre, ceea ce încetinește procedura de înregistrare. Acesta va fi înlocuit în 2025 cu un Registru de Stat unificat al Unităților de Drept, care va include OSC-urile și care se află în ultimele etape de dezvoltare în 2024.

Oamenii sunt liberi să se asocieze online și offline fără înregistrare. OSC-urile sunt libere să decidă propria structură internă, să își stabilească propriile obiective și activități și să se angajeze în diferite domenii legale de operare, fără limitări teritoriale. Totuși se atestă în continuare cazuri, în care în procesul de înregistrare, registratorii impun prevederi statutare conform unor modelele predefinite.

OSC-urile au mai multe obligații de raportare, majoritatea dintre ele putând fi îndeplinite online, inclusiv publicarea rapoartelor narrative anuale, prezentarea rapoartelor financiare și fiscale periodice, un raport privind utilizarea fondurilor primite ca desemnare procentuală și un raport al organizației gazdă a activității de voluntariat. OSC-urile sunt rareori supuse inspecțiilor financiare și fiscale. OSC-urile pot fi lichidate forțat, prin decizia instanței de judecată, dacă nu își actualizează documentele constitutive conform legii din 2020 privind organizațiile non-comerciale sau nu prezintă un raport de activitate la cerere – o măsură vădit disproporționată.

OSC-urile pot fi supuse sancțiunilor pentru încălcarea legislației care nu vizează în mod specific OSC-urile, dar nu există date cu privire la utilizarea sistematică a acestor sancțiuni.

Scorul general în domeniul *Libertății de Asociere*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas aceleași. Recomandările principale din acest domeniu rămân în mare parte aceleași din anul precedent și sunt legate de înregistrarea OSC-urilor: eliminarea taxelor de facto, punerea în aplicare a Registrului de Stat al Unităților de Drept și a facilităților de înregistrare online, reducerea timpului de înregistrare.

Standardul I. Oricine poate înființa, adera sau participa la activitățile OSC

Libertatea de asociere este protejată limitat în Constituție²⁰, prevăzută doar ca dreptul de a întemeia și a se afilia la sindicate. Libertatea de asociere este reglementată de Legea cu privire la organizațiile necomerciale²¹. Orice persoană juridică sau fizică poate înființa o OSC și poate deveni membru al uneia sau mai multor organizații, cu excepția autorităților și instituțiilor publice, întreprinderilor de stat și municipale, care nu pot constitui organizații necomerciale și nu pot deveni membri ai asociațiilor obștești. OSC-urile sunt în drept să accepte sau nu noi membri, în condițiile prevăzute de statutul lor. Orice persoană interesată are posibilitatea să se angajeze în acțiuni de voluntariat sau să sprijine activitatea OSC-urilor.

Există trei forme legale de OSC prevăzute de lege: (i) asociație obștească; (ii) fundație; și (iii) instituție privată, toate având capacitatea de a opera fără limite teritoriale. Alte forme mai rare de asociere sunt reglementate prin legi speciale privind Grupurile de Acțiune Locală (GAL)²², sindicatele²³, patronatele²⁴, Asociațiile de Dezvoltare Intercomunitară (ADI)²⁵. În aprilie 2024, Parlamentul a modificat²⁶ Legea privind GAL-urile pentru a o alinia la Legea privind Subvențiile în Agricultură și Mediul Rural, oferind linii directoare mai clare pentru stabilirea parteneriatelor și îmbunătățirea condițiilor de înregistrare și operare. În 2024, legea privind ADI-urile a fost criticată pentru că ar conține măsuri birocratice (cum ar fi cerința de a avea trei cenzori și un audit anual), care ar împiedica activitatea ADI-urilor²⁷. Până în prezent, există doar două ADI-uri înregistrate în țară.

În 2024, mai multe sucursale ale organizațiilor internaționale umanitare s-au retras din Moldova, după ce numărul de sucursale a crescut în 2022 pentru a sprijini refugiații ucraineni.

Orice grup de persoane se poate asocia online și offline fără înregistrare, dar nu poate opera conturi bancare sau accesa alte beneficii rezervate persoanelor juridice. OSC-urile pot solicita și primi liber sprijin financiar și material.

²⁰ Constituția Republicii Moldova, 1/1994, Art. 42 (Dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

²¹ Legea 86/2020 cu privire la organizațiile necomerciale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro

²² Legea 50/2021 cu privire la grupurile de acțiune locală, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126245&lang=ro

²³ Legea 1129/2000 sindicatelor, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97457&lang=ro

²⁴ Legea 976/2000 patronatelor, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=64325&lang=ro

²⁵ Legea 17/2023 cu privire la asociațiile de dezvoltare intercomunitară,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135808&lang=ro

²⁶ Legea 83/2024 pentru modificarea Legii 50/2025 cu privire la grupurile de acțiune locală

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143103&lang=ro

²⁷ Congresul Autorităților Locale din Moldova (CALM), Masa rotundă „Rezultate și perspective în contextul implementării Legii nr. 17/2023 cu privire la asociațiile de dezvoltare intercomunitară”,

<https://www.calm.md/reprezentantii-calm-au-participat-la-masa-rotunda-rezultate-si-perspective-contextul-implementarii-legii-nr-17-2023-cu-privire-la-asociațiile-de-dezvoltare-intercomunitara/>

În prezent, nu există obstacole practice sistemice impuse de stat în ceea ce privește înființarea sau aderarea la o organizație.

Standardul II. Procedura de înregistrare a unei OSC în calitate de entitate juridică este clară, simplă, rapidă și necostisitoare

Procedura de înregistrare pentru OSC-uri este gratuită (cu excepția GAL-urilor, ADI-urilor și Asociațiilor Utilizatorilor de Apă - pentru o taxă de înregistrare de aproximativ 60 EUR) și, conform legii, durează până la 15 zile, deși uneori procedura se desfășoară mai rapid. Înregistrarea asociațiilor obștești se face, de obicei, la centrele regionale ale ASP distribuite în întreaga țară. În 2024, ASP a fuzionat, conform legii²⁸, secțiile care se ocupau anterior separat de înregistrarea organizațiilor comerciale și necomerciale. Un registrator unic înregistrează mai multe tipuri de organizații la nivel regional, spre deosebire de perioada anterioară, când doar asociațiile publice erau procesate la nivel local, iar celelalte forme erau procesate de unitatea centrală a ASP. Deși descentralizarea serviciilor de înregistrare este mai prietenoasă cu utilizatorii, în trecut au existat situații în care registratori fără expertiză în domeniul organizațiilor necomerciale, au aplicat greșit a legislația prin solicitare de plăți neconforme sau acte improprie OSC-urilor .

Înregistrarea se face în baza unei liste predefinite de acte, prevăzute de lege, și a declarației cu privire la beneficiarul efectiv al entității juridice²⁹, cerută de legislația privind prevenirea spălării banilor și combaterea finanțării terorismului (AML/CTF). Această cerință a fost criticată ca fiind irelevantă pentru OSC-uri, având în vedere că persoanele indicate nu dețin și nu beneficiază de activitățile OSC-ului, iar numele lor apare deja în registrele oficiale. Amendamentele din 2023³⁰ complică procedura pentru OSC-uri printr-o listă mai mare de potențiali beneficiari efectivi, inclusiv fondatori, membri ai consiliului sau ai adunării generale. ASP poate refuza înregistrarea doar în câteva cazuri limitate prevăzute de lege, inclusiv pentru absența declarației privind beneficiarul efectiv. Refuzul de înregistrare poate fi contestat în instanța de judecată. Conform ASP, nu au fost cazuri de refuz de înregistrare în 2024. ASP percepe de la OSC-uri 284 MDL (aproximativ 15 EUR) pentru verificarea disponibilității denumire în regim de urgență (serviciul poate fi efectuat gratuit în termen de cinci zile)³¹, 100 MDL (5 EUR) pentru aprobarea denumirii propuse a organizației³² și pentru extrase pentru instituții

²⁸ Legea 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144421&lang=ro

²⁹ În baza Art. 14 al Legii 308/2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro

³⁰ Ibid., Art. 5 și 14, Legea 308/2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, Legea 66/2023 pentru modificarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136851&lang=ro Ordinul ASP 573/04.09.2023

³¹ ASP, Termene și tarife, Verificare denumirii <https://www.asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/22>

³² ASP, Termene și tarife, Elaborarea, redactarea și aprobarea denumirilor de unități de drept, <http://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/101>

private³³ (emise și procesate de ASP)³⁴. Toate OSC-urile trebuie să prezinte un extras din registrul de stat cu valabilitate limitată în timp (eliberat de ASP contra 110 MDL) la cererea băncilor, donatorilor, instituțiilor de acreditare și de audit, precum și pentru obținerea scutirilor de taxe și TVA, deși informația poate fi accesată prin intermediul sistemelor informaționale. Această cerință creează o povară financiară și administrativă suplimentară pentru OSC-uri.

ASP poate primi documentele de înregistrare electronic semnate cu semnătură electronică³⁵. De la introducerea acestei posibilități în 2022, peste 150 de OSC-uri au trimis documentele de înregistrare online. Un nou Registrul de Stat al Unităților de Drept³⁶ se afla în ultimele etape de dezvoltare în 2024, urmând a fi implementat începând cu 2025. Registrul va înlocui Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale și Registrul de Stat al Unităților de Drept, având ca obiective o eficiență mai mare, îmbunătățirea accesului la date și facilitarea înregistrării online, printr-un modul dedicat.

Legea privind Organizațiile necomerciale a cerut asociațiilor obștești, fundațiilor și instituțiilor private să-și aducă statutele în concordanță cu prezenta lege până în septembrie 2022, altfel riscând lichidarea forțată de către MJ. În 2024, ASP a continuat să opereze modificări ale statutelor la solicitarea OSC-urilor, în ciuda expirării termenului legal. În 2024, ASP a estimat că 3065 (25%) de organizații necomerciale nu au efectuat modificările necesare și sunt pasibile de procedura de lichidare forțată. MJ are dreptul de a accesa informații de la ASP și de a iniția lichidarea, dar încă nu a pus în aplicare această procedură și este improbabil că procedura va fi pusă în aplicare în bloc.

Standardul III. OSC-urile sunt libere să își stabilească obiectivele și activitățile și să desfășoare activități atât în interiorul, cât și în afara țării în care au fost înființate

OSC-urile sunt libere să își stabilească scopurile și activitățile și pot acționa fără restricții în limitele teritoriului țării aflat sub controlul constituțional al autorităților. OSC-urile se implică în diferite domenii legale de activitate, la nivel național și internațional, prin intermediul structurilor, platformelor și altor formate, fără a fi obstructionate de autoritățile statului.

Standardul IV. Orice sancțiuni impuse sunt clare și conforme cu principiul proporționalității și reprezintă mijloacele cele mai puțin invazive pentru atingerea obiectivului dorit

³³ ASP, Lista actelor necesare pentru înregistrarea Instituției private, <http://asp.gov.md/sites/default/files/documente-necesare/institutiei-private.pdf>

³⁴ ASP, Termene și tarife, Eliberarea extrasului (informației) din Registrul de stat, <https://www.asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/25/251>

³⁵ Art. 8 al. 1 (a) Legea 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, *op. cit.*

³⁶ Hotărârea Guvernului 955/28.12.2022 cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului Informațional „Registrul de stat al unităților de drept”, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135259&lang=ro

OSC-urile pot fi sancționate pentru încălcarea legislației generale, însă nu există probe privind utilizarea sistemică a unor asemenea sancțiuni. Lichidarea forțată a unei OSC este posibilă dacă activitatea acesteia contravine intereselor securității naționale, securității publice, protecției statului de drept sau prevenirii infracțiunilor, protecției sănătății, a moralei și a drepturilor și libertăților altora. Neprezentarea raportului anual de activitate după solicitarea repetată a Ministerului Justiției, de asemenea, constituie temei pentru inițierea procedurii de lichidare forțată, în condițiile în care acest lucru este necesar într-o societate democratică. Până în prezent, nu există o procedură stabilită pentru colectarea și revizuirea rapoartelor. Instanța de judecată poate dispune suspendarea activității unei OSC până la soluționarea cererii de lichidare doar dacă această măsură este necesară într-o societate democratică. De asemenea, instanța poate oferi OSC-ului posibilitatea să înlăture, în termen de până la 6 luni, carențele invocate în cererea de lichidare forțată. În perioada de raportare nu au fost înregistrate cazuri de suspendare sau lichidare forțată a OSC-urilor.

Standardul V. Statul nu interferează cu organizarea și operațiunile interne ale OSC-urilor

OSC-urile sunt libere să își stabilească structura internă, organele de conducere și modul de funcționare. Legislația prevede obligativitatea existenței unui organ executiv/administrator, însă nu prevede obligativitatea existenței unui organ de conducere permanent (cum ar fi Consiliul de administrare sau Consiliul director) și a unui organ de control (dacă organizația optează pentru un audit anual extern). Autoritatea de înregistrare colectează doar documentele legate de înregistrare și de modificările structurii administrative a OSC-urilor. OSC-urile trebuie să depună online rapoarte periodice la diferite instituții, inclusiv privind impozitul pe venit reținut, contribuțiile pentru asigurările de sănătate și sociale (lunar), consumabilele și cheltuielile (trimestrial), situația financiară (anual) și, dacă este cazul, utilizarea fondurilor provenite din desemnarea procentuală și privind activitatea de instituție gazdă de voluntari. OSC-urile trebuie să publice rapoartele lor anuale narative în termen de șase luni de la sfârșitul anului sau să prezinte o copie a raportului oricărei persoane care solicită să o vadă.

OSC-urile sunt rareori supuse inspecțiilor financiare și fiscale efectuate de instituții guvernamentale³⁷. OSC-urile care oferă servicii medicale și sociale sunt verificate regulat de instituții specializate pentru conformitatea cu condițiile de igienă și sănătate. OSC-urile care prestează servicii medicale în baza contractului cu CNAM, la fel sunt verificate periodic. OSC-urile care prestează servicii sociale acreditate sunt inspectate de către Inspectoratul Social de Stat în baza controalelor planificate, în vederea aplicării

³⁷ Art. 57, Titlul V, Capitolul 11, Impozitul pe venit, Codul Fiscal 1163/1997 al Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=79111&lang=ro

corecte a legii și actelor normative care reglementează prestarea serviciilor date. OSC-urile care angajează persoane cu dizabilități care au dreptul de a primi subvenții³⁸ sunt, de asemenea, verificate periodic.

Recomandări specifice:

- ASP să simplifice procedura de înregistrare a OSC-urilor prin eliminarea taxei *de facto* pentru eliberarea extraselor (cu introducerea posibilității de generare autonomă a extraselor) și a taxei pentru aprobarea denumirii (cu posibilitatea verificării denumirii la ghișeu și cu opțiunea de a verifica online și din timp în Registrul de stat al unităților de drept;
- ASP să dezvolte buna practică de transmitere electronică a documentelor de înregistrare a OSC-urilor și să faciliteze depunerea dosarului de înregistrare și obținerea actelor permissive prin intermediul unui sistem informațional automatizat;
- ASP și MJ să identifice, în colaborare cu OSC-urile, o soluție legală pentru situația OSC-urilor care nu și-au ajustat documentele conform prevederilor Legii privind organizațiile necomerciale;
- ASP să implementeze noul Registor de stat al unităților de drept modern (inclusiv pentru OSC) interoperabil în forma unui sistem informațional automatizat, care să simplifice procesul de înregistrare, să faciliteze digitalizarea serviciilor ASP, să permită înregistrarea online a OSC-urilor și eliberarea online a oricăror documente/certificate de înregistrare. La elaborarea specificațiilor tehnice, ASP trebuie să țină cont de nevoile persoanelor cu dizabilități senzoriale. Registrul ar trebui să includă, de asemenea, filtre și caracteristici de funcționalitate care să permită accesul la alte informații de interes public privind organizațiile societății civile (cum ar fi membrii, statutul de utilitate publică și mecanismul de desemnare procentuală);
- ASP ar trebui să consolideze capacitățile registratorilor săi universali în domeniul specificului înregistrării OSC-urilor pentru a preveni încălcările în procedura de înregistrare;
- ASP și Parlamentul să reducă termenul procedurii de înregistrare a OSC-urilor;
- Parlamentul / MJ să abroge prevederile care permit MJ inițierea procedurii de lichidare forțată dacă organizația nu a prezentat la cerere raportul de activitate;
- MJ să elaboreze o lege distinctă pentru reglementarea organizațiilor societății civile cu profil sportiv.

³⁸ Hotărâre de guvern 49/2021 pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126195&lang=ro

3.2 Tratatment Egal

Scor general pentru domeniu: **4,7/7**

Legislație: **4,8/7**

Practică: **4,5/7**

Legea prevede că autoritățile publice ar trebui să trateze toate organizațiile necomerciale în mod egal și să nu le discrimineze. Cu toate acestea, în practică, există situații de tratament inegal față de unele OSC-uri. O problemă afectează OSC-urile înregistrate cu sediul în regiunea Transnistreană, care se confruntă cu refuzul băncilor din Republica Moldova de a le deschide conturi bancare. O altă problemă de tratament inegal este subvenționarea anuală preferențială din bugetul de stat, acordată unui număr limitat de OSC-uri pentru persoanele cu dizabilități. O situație specială se referă la zeci de OSC-uri înregistrate anterior, dar care nu sunt listate în registrul de stat din cauza pierderii documentației de înregistrare de către APL-uri, ceea ce le obligă pe aceste OSC-uri să se reînregistreze pentru a obține extrase legale, în ciuda faptului că dețin coduri fiscale și că funcționează efectiv.

Atacurile mediatice împotriva OSC-urilor promovate de lideri politici iliberali au scăzut în intensitate comparativ cu anii precedenți.

Există, de asemenea, probleme legate de tratamentul diferit al OSC-urilor comparativ cu entitățile comerciale, acestea din urmă beneficiind de o procedură de înregistrare mai rapidă, de mai puține documente de înregistrare și de proceduri de achiziții publice mai favorabile. Deși cerințele de raportare financiară sunt supuse unor dispoziții similare, spre deosebire de OSC-uri, entitățile comerciale nu sunt obligate să prezinte rapoarte anuale narrative de activitate. Nerespectarea prezentării acestui raport poate fi un motiv de lichidare a unei OSC. Accesul la finanțare, inclusiv din afara Republicii Moldova, este supus unor condiții similare, indiferent dacă entitatea este cu scop lucrativ sau nu. Entitățile comerciale sunt mai expuse controalelor fiscale comparativ cu OSC-urile.

Scorul general în domeniul *Tratatment egal*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas aceleași. Recomandările din acest domeniu vizează ajustarea mecanismelor legale pentru a facilita contractarea socială, simplificarea procedurii de înregistrare pentru a beneficia de desemnarea procentuală și necesitatea de a asigura posibilitatea de acces la subvențiile anuale dedicate persoanelor cu dizabilități pentru toate OSC-urile interesate.

Standardul I. Statul tratează toate OSC-urile în mod echitabil față de entitățile comerciale

Entitățile comerciale beneficiază de un tratament mai favorabil în mai multe privințe comparativ cu OSC-urile. Durata perioadei de înregistrare a OSC-urilor (până la 15 zile) este mai mare comparativ cu cea a entităților comerciale, care se pot înregistra în 24 de ore sau chiar 4 ore în regim de urgență³⁹. De asemenea, OSC-urilor li se solicită să prezinte o listă mai lungă de documente necesare pentru înregistrare, cum ar fi statutul, certificatul de verificare a denumirii, avizul autorităților publice în cazul asociațiilor de

³⁹ ASP, Termene și tarife, Înregistrarea de stat a persoanei juridice, <https://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/21/211>

nivel național și federațiilor sportive. Un sistem de înregistrare online nu este deocamdată disponibil nici pentru entitățile comerciale și nici pentru OSC-uri.

Înregistrarea entităților comerciale este susținută de un sistem de înregistrare automatizat care oferă date și o procedură generală de înregistrare mai rapidă. Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale⁴⁰ este învechit și nu este interoperabil cu alte sisteme de înregistrare. Acest lucru determină încetinirea procedurii de înregistrare și dificultăți în evidența OSC-urilor. Zeci de OSC-uri care au fost înregistrate anterior de APL lipsesc din registru din cauza pierderii documentației de către APL. Aceste OSC dețin coduri fiscale și sunt efectiv funcționale, dar sunt nevoite să se reînregistreze pentru a beneficia de serviciile ASP.

Înregistrarea este gratuită pentru OSC-uri, în timp ce entitățile comerciale sunt supuse unor taxe de 18 EUR (întreprinderi individuale)⁴¹, 55 EUR (alte entități comerciale) sau 220 EUR (procedura urgentă pentru alte entități comerciale)⁴². Taxele pentru emiterea certificatelor și extraselor se aplică în mod egal OSC-urilor și entităților comerciale. Deși cerințele de raportare financiară sunt supuse unor dispoziții similare, spre deosebire de OSC-uri, entitățile comerciale nu sunt obligate să prezinte rapoarte anuale de activitate. Nerespectarea prezentării acestui raport poate fi un motiv de lichidare forțată a unei OSC.

Lichidarea voluntară a unei entități juridice este precedată de procedura de lichidare, atât pentru entitățile comerciale, cât și pentru OSC-uri. Procedura de lichidare poate dura ani de zile și este mai complicată și consumatoare de timp decât înregistrarea, fiind urmată de ștergerea din registru, care este gratuită, în termen de trei zile.

Există anumite dezavantaje pentru OSC-uri atunci când participă la achiziții publice alături de entitățile comerciale. Participarea OSC-urilor este îngreunată de cerințe cum ar fi garanția de ofertă (2%), garanția de bună execuție a contractului (maximum 15%), care nu pot fi îndeplinite de OSC-uri în lipsa lichidităților disponibile. În plus pentru cele mai multe OSC-uri este dificilă prestarea serviciilor fără plăți în avans,.

OSC-urile pierd competiția cu furnizorii publici în prestarea serviciilor sociale. Conceptul de comandă socială (o formă de contractare a serviciilor sociale de către stat) este prevăzut în lege, dar nu există un mecanism de reglementare care să-l sprijine. Contractarea serviciilor sociale de la furnizori privați (inclusiv OSC-uri) rămâne subdezvoltată, deși este prevăzută ca o acțiune a reformei sociale „RESTART”⁴³. Sistemul de acreditare a serviciilor sociale este funcțional după ce a fost ajustat în

⁴⁰ ASP, Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale, <https://asp.gov.md/ro/informatii-utile/date-statistice>

⁴¹ ASP, Termene și tarife, Înregistrarea de stat a întreprinzătorului individual, inclusiv a gospodăriei țărănești (de fermier), <http://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/21/211-3>

⁴² ASP, Termene și tarife, Înregistrarea de stat a persoanelor juridice, <http://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/21/211>

⁴³ Ministerul Muncii și Protecției Sociale, „Reforma sistemului de asistență socială „RESTART”: pentru acces echitabil la servicii sociale de calitate”, martie 2023, https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/05/Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala_FINAL-1.pdf

2023⁴⁴. Până în prezent 16 OSC-uri au fost acreditate.⁴⁵ În mai, 2024 a fost constituit Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate. Nomenclatorul serviciilor sociale a fost actualizat⁴⁶, dar pachetul de contractare pentru OSC-uri nu a fost adoptat, iar standardele de cost nu sunt aprobate.

Accesul la finanțare, inclusiv din străinătate, este supus unor condiții similare, indiferent dacă entitatea este cu scop lucrativ sau fără scop lucrativ. Serviciul Fiscal de Stat efectuează mai puține controale asupra organizațiilor necomerciale în comparație cu organizațiile comerciale, deoarece organizațiile necomerciale sunt mai puțin susceptibile la nereguli fiscale, cum ar fi evaziunea fiscală și salariile „la negru”. În primele nouă luni din 2024, au fost efectuate 7.983 de controale la organizațiile comerciale (adică la 7,6% din totalul organizațiilor comerciale⁴⁷) și 52 de controale la organizațiile necomerciale (adică 0,44% din organizațiile necomerciale); astfel, de 17 ori mai puține pentru cele din urmă.

Standardul II. Statul tratează în mod egal toate OSC-urile în ceea ce privește constituirea, înregistrarea și activitatea lor

Legea⁴⁸ prevede că autoritățile publice tratează în mod egal și nu discriminează organizațiile necomerciale. De asemenea, legea nu face distincție pe baza naționalității fondatorilor sau membrilor și nici nu impune ca managerii OSC-urilor să fie rezidenți în Republica Moldova.

Cu toate acestea, de cel puțin un deceniu, autoritățile de stat aplică un tratament preferențial continuu pentru cinci OSC-uri pentru persoane cu dizabilități⁴⁹, care primesc o subvenție anuală din bugetul de stat pe baza unei prevederi legale⁵⁰. Alte OSC-uri care lucrează cu persoane cu dizabilități nu beneficiază de acest suport. Un proiect de modificări⁵¹ legale prevede noi facilități în procedurile de achiziție pentru aceleași trei OSC-uri.

OSC-urile înregistrate cu sediul în regiunea Transnistria nu pot deschide conturi bancare în băncile moldovenești.

Poate fi considerat tratament inegal și faptul că doar OSC-urile care trec prin procedura de înregistrare la ASP au posibilitatea de a beneficia de mecanismul de desemnare

⁴⁴ Hotărâre de guvern 313/2023 pentru modificarea unor hotărâri ale Guvernului (privind consolidarea capacităților Inspectoratului Social de Stat în contextul atribuirii competențelor de acreditare a prestatorilor de servicii sociale), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137150&lang=ro

⁴⁵ Inspectoratul Social de Stat, Registrul electronic al serviciilor sociale acreditate, <https://iss.gov.md/accreditation>

⁴⁶ <https://iss.gov.md/news/23>

⁴⁷ 139054 organizații comerciale active în octombrie 2024, conform Registrului de Stat al Unităților de Drept al ASP, <https://asp.gov.md/ro/informatii-utile/date-statistice/rsud-forma>

⁴⁸ Art. 5(2), Legea 86/2020 cu privire la organizații necomerciale,

⁴⁹ Societatea Invalizilor din Republica Moldova, Societatea Nevăzătorilor din Republica Moldova și Asociația Surzilor din Republica Moldova, Centrul Național de Informare și Reabilitare al Asociației Obștești „Asociația Nevăzătorilor din Moldova” și Asociația Obștească „Casa Republicană de Cultură a Surzilor din Moldova”

⁵⁰ Art. 36(2), Legea 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110494&lang=ro

⁵¹ Proiectul de lege 133/2024 pentru modificarea Legii privind achizițiile publice 131 din 03.07.2015 (art.65), <https://www.parlament.md/material-details-md.nsp?param=b1fc57f8-f71c-4403-8e24-820454701019>

procentuală, în condițiile în care procedura este deschisă doar pe parcursul lunii septembrie și presupune verificarea unei situații de moment, care se poate schimba pe durata înregistrării. Campaniile de denigrare și atacurile mediatice împotriva OSC-urilor, conduse și promovate de lideri politici și instigate de media afiliate politic, au scăzut în amploare în ultimii ani. În perioada electorală din 2024, OSC-urile au fost vizate în context negativ în discursurile unor candidați electorali.

Recomandări specifice:

- Instituțiile statului să asigure acces și distribuție echitabilă a subvențiilor anuale dedicate persoanelor cu dizabilități pentru toate organizațiile ale căror activitate este centrată pe persoanele cu dizabilități, nu doar pentru un număr limitat;
- Guvernul să ajusteze cadrul legal pentru a facilita contractarea socială, inclusiv standardele de costuri, mecanismul legal pentru achizițiile publice, un pachet standard de documente model și să elimine barierele pentru OSC-uri (de exemplu, garanțiile bancare);
- Ministerul Finanțelor să înlocuiască procedura înregistrării OSC-urilor la ASP pentru a beneficia de desemnarea procentuală, printr-o procedură simplă deschisă tuturor OSC-urilor prin simpla exprimare a intenției.

3.3 Acces la Finanțare

Scor general pentru domeniu: **5,3/7**

Legislație: **5,7/7**

Practică: **4,8/7**

OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să utilizeze mijloace financiare și materiale, atât din interiorul țării, cât și din străinătate, inclusiv fonduri publice, pentru a-și atinge scopurile statutare. Organizațiile societății civile pot utiliza diferite metode pentru a accesa diverse surse de finanțare, din străinătate și din țară, fără bariere și în aceleași condiții fiscale, dar donatorii internaționali rămân principala lor sursă de venit. În general, OSC-urile au capacități slabe de colectare de fonduri, iar sursele precum cotizațiile de membru, mecanismul de desemnare procentuală, sprijinul din partea statului și activitățile economice, inclusiv antreprenoriatul social, sunt folosite într-o măsură mai mică. Donațiile, crowdfunding-ul, donațiile prin SMS sau online se confruntă cu limitări practice și de reglementare serioase. Finanțarea oferită de donatorii internaționali, în baza tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, poate fi scutită de impozite și de vămuire.

În 2024, 25% dintre toate organizațiile necomerciale au raportat venituri de 391 milioane EUR, dintre care 72% au aparținut asociațiilor publice, fundațiilor și instituțiilor private. Accesul la finanțare nu este supus aprobării guvernamentale, cu excepția cazului finanțării de la stat. Cerințele pentru OSC-uri de a primi, utiliza și raporta finanțarea sunt supuse regulilor instituțiilor donatoare și reglementărilor bancare.

Operațiunile financiare ale OSC-urilor se desfășoară în principal prin intermediul băncilor, dar există unele limitări stabilite de legislația AML/CTF în ceea ce privește tranzacțiile internaționale. Conform acesteia, OSC-urile trebuie să furnizeze justificări documentare suplimentare băncilor pentru a transfera orice rambursări către donatori din străinătate, ceea ce poate duce la întâzieri în transferuri.

Subiectul finanțării externe a OSC-urilor, folosit de politicienii iliberali pentru a stigmatiza OSC-urile, este utilizat cu o intensitate mai mică decât înainte.

Scorul general în domeniul *Acces la finanțare*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas aceleași.

Recomandările din domeniu vizează creșterea beneficiilor fiscale pentru donațiile filantropice (inclusiv pentru persoane fizice) și modificarea legii privind serviciile de finanțare participativă pentru a reglementa și activitatea de crowdfunding a OSC-urilor.

Standardul I. OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să folosească mijloace financiare și materiale pentru realizarea scopurilor lor

OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să folosească mijloace financiare și materiale, din țară sau de peste hotare, în vederea realizării scopurilor statutare⁵². De asemenea, OSC-urile pot să finanțeze programe, în țară și în străinătate, prin acordarea de granturi, burse, ajutoare materiale și financiare. Totodată, OSC-urile sunt în drept să desfășoare activitate economică, inclusiv de antreprenariat social⁵³.

OSC-urile pot utiliza orice metode și surse legale de colectare de fonduri, cum ar fi donatori internaționali, donații tradiționale, donații prin SMS sau online, mecanismul de desemnare procentuală, cotizații de membru, sprijin din partea statului, suport din partea entităților comerciale, activități economice și crowdfunding. Legea privind serviciile de finanțare participativă⁵⁴, care a intrat în vigoare pe 1 martie 2024, elaborată de Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, vizează sprijinirea start-up-urilor, întreprinderilor mici și mijlocii și administrațiilor publice locale, dar nu se aplică crowdfunding-ului realizat de OSC-uri. Legea reglementează accesul la crowdfunding și dezvoltarea acestuia, tipurile de servicii de crowdfunding și competențele, instrumentele și procedurile pentru supravegherea furnizorilor de servicii de crowdfunding. În același timp, băncile ignoră natura non-profit a crowdfunding-ului OSC-urilor și le tratează ca pe magazine online, solicitând platformelor să păstreze un procent din fondurile colectate într-un depozit de garanție timp de până la șase luni⁵⁵.

Accesul la finanțare nu este supus aprobării prealabile a guvernului, ceea ce este conform standardelor internaționale. Numai finanțarea de la stat este supusă unui Regulament-cadru cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă proiectelor

⁵² Art. 3 alin. (3) și 7 alin. (1) lit. d), art. 6 alin. (2), Legea 86/2020 cu privire la organizațiile necomerciale.

⁵³ Ibid., Art. 6(2).

⁵⁴ Legea 181/2023 privind serviciile de finanțare participativă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138188&lang=ro

⁵⁵ ECNL, ICNL, „Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova”, 2024 <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>

organizațiilor necomerciale⁵⁶. Chiar dacă statul nu supune organizațiile la nici o aprobare prealabilă, în practică, pe lângă regulile donatorilor, OSC-urile trebuie să respecte reglementări bancare excesive, pentru că băncile le califică ca fiind de risc înalt în ceea ce privește spălarea banilor și finanțarea terorismului.

În 2024, 25% dintre toate organizațiile necomerciale au raportat venituri în valoare totală de 391 milioane EUR, dintre care 283 milioane EUR (72%) au fost veniturile celor trei forme principale de OSC-uri (asociații obștești, fundații și instituții private). Donatorii internaționali reprezintă principala sursă de venit pentru OSC-uri, având o cotă de până la 72,7%⁵⁷. Cele mai multe operațiuni financiare ale OSC-urilor sunt efectuate prin intermediul operațiunilor bancare. OSC-urile se confruntă cu limitări în operațiunile financiare din cauza legislației AML/CTF, care impune documentație suplimentară pentru rambursările de la donatori internaționali, ceea ce poate întârzia transferurile.

Studiul ECNL/ICNL⁵⁸ a constatat că OSC-urile și ceilalți actori interesați au o lipsă de cunoștințe privind reglementările fiscale și financiare referitoare la colectarea de fonduri și filantropie, inclusiv oportunitățile și limitările pe care aceste reglementări le oferă. S-a mai constatat o absență generală a companiilor de strângere de fonduri care vizează donațiile individuale. Limitările în colectarea de fonduri includ lipsa serviciilor de donație prin SMS (din cauza nepopularității și disponibilității acestora doar la un operator de telecomunicații), interdicția asupra tranzacțiilor⁵⁹ cu criptomonede („active virtuale”⁶⁰) și costurile ridicate și complexitate pentru OSC-uri de a instala un buton „Donați aici” pe site-urile lor.

Legislația privind sponsorizarea și filantropia⁶¹ reglementează transparența, înregistrarea și modalitatea de utilizare a donațiilor, definește termenii principali și oferă o listă revizuită și extinsă a obiectivelor activităților filantropice. Donatorii au dreptul să deducă orice donații efectuate în scopuri filantropice sau de sponsorizare, dar nu mai mult de 5% din venitul impozabil, ceea ce nu reprezintă un stimulent puternic. Platforma pentru Promovarea și Dezvoltarea Filantropiei militează pentru modificări legale care să crească beneficiile fiscale pentru donatori, modificări care nu au fost încă acceptate de Ministerul Finanțelor. Există un potențial filantropic în

⁵⁶ Hotărârea Guvernului 656/2022 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor necomerciale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133924&lang=ro.

⁵⁷ Centrul Contact, „Sondaj: Ce cred moldovenii despre OSC-uri?”, 2024, <https://contact.md/sondaj-pestre-50-la-suta-dintre-moldoveni-au-incredere-in-osc-uri/>

⁵⁸ ECNL, ICNL, „Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova”, 2024, <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>

⁵⁹ Art. 263, Codul Contravențional 218/2008 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144641&lang=ro#

⁶⁰ Legea 308/2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136906&lang=ro

⁶¹ Legea 172/2018 pentru modificarea unor acte legislative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105528&lang=ro

Moldova, cu 19,7% dintre companii dispuse să contribuie cu bani sau resurse la OSC-uri și 36,7% dintre persoane fizice dispuse să doneze bani celor în nevoie⁶².

Standardul II. Nu există nici o distincție în tratamentul resurselor financiare și materiale din surse internaționale comparativ cu cele interne

OSC-urile pot primi și folosi fonduri din străinătate și din Republica Moldova fără bariere și în aceleași condiții fiscale. În plus, finanțările oferite de donatori internaționali care se încadrează în tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte pot fi scutite de impozite și taxe vamale⁶³. OSC-urile depind în proporție de până la 72,7% de donatorii externi. 64,4% dintre OSC-uri își propun să își diversifice sursele de finanțare în următorul an, dar doar 42,3% au desfășurat activități de colectare de fonduri, iar 79,1% raportează că au abilități interne slabe sau moderate de colectare de fonduri⁶⁴. În ultimii ani, OSC-urile locale au fost beneficiarii unor bugete constante oferite de principalii donatori internaționali.

Subiectul finanțării externe a fost folosit într-o măsură mai mică decât în perioadele anterioare pentru a ataca OSC-urile.

Recomandări specifice:

- Ministerul Finanțelor să crească suma deducerilor fiscale pentru donații filantropice și sponsorizări la un nivel care să ofere beneficii reale pentru activitatea filantropică (de la 5% la 10-20% sau un anumit procent (de exemplu 0,4%) din suma veniturilor și salariilor);
- Ministerul Finanțelor să reintroducă beneficii fiscale pentru donațiile filantropice făcute de contribuabilii individuali către OSC-uri;
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării / Parlamentul să modifice Legea privind serviciile de finanțare participativă pentru a reglementa și activitatea de crowdfunding a OSC-urilor;
- OSC-urile să-și optimizeze capacitățile de atragere a fondurilor din toate sursele legale disponibile, în afară de granturile internaționale;
- OSC-urile să promoveze cele mai bune modele și practici în vederea accesării altor surse de finanțare.

⁶² Centrul Contact, Sondaj: „Ce cred moldovenii despre OSC-uri?”, 2024, *op. cit.*

⁶³ Hotărârea Guvernului 246/2010, cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscal și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116618&lang=ro

⁶⁴ Centrul Contact, „Sondaj: Ce cred moldovenii despre OSC-uri?”, 2024, *op. cit.*

3.4 Libertatea de Întrunire Pașnică

Scor general pentru domeniu: **5,3/7**

Legislație: **5,5/7**

Practică: **5,0/7**

Dreptul la libera întrunire este garantat de Constituție, iar Legea privind întrunirile asigură cadrul efectiv de organizare și desfășurare a întrunirilor. Orice persoană cu capacitate juridică deplină, grupuri de persoane sau orice persoană juridică are libertatea de a organiza întruniri publice. Oricine poate participa sau asista în mod liber și voluntar la o întrunire, precum și să înregistreze imagini ale acesteia. În cadrul întrunirilor este permisă folosirea oricăror mijloace grafice sau acustice și a construcțiilor temporare pentru a exprima idei și atitudini.

Există o procedură de notificare rapidă și gratuită, cu cinci zile înainte, care nu este obligatorie în cazul întrunirilor spontane sau al celor cu mai puțin de cincizeci de participanți. Întrunirile simultane sunt permise. Întrunirile online nu sunt reglementate, dar există o practică constantă de organizare online și mediere online a întrunirilor offline. Organizatorii și participanții sunt responsabili doar pentru propriile acțiuni în timpul întrunirii. Schimbarea condițiilor de desfășurare a întrunirilor sau interzicerea acestora este prerogativa instanței de judecată, pe baza unor dovezi clare că întrunirea va fi ilegală, în special dacă este violentă sau pune în pericol securitatea publică.

APL, poliția și trupele de carabinieri sprijină și protejează întrunirile pașnice gratuit, având dispoziții legale în general aliniate cu o abordare bazată pe drepturile omului, dar cu deficiențe în practică, cum ar fi lipsa procedurilor standard de operare și lipsa marcajelor de identificare pe unitățile tactice. Forțele de ordine au facilitat competent marșul LGBTQ+, dar au intervenit ocazional în protestele anti-guvernamentale. În 2024, poliția a creat un serviciu special pentru aeronave fără pilot pentru monitorizarea întrunirilor, reglementat printr-un ordin intern.

Întrunirile publice au fost esențiale pentru actorii politici în contextul referendumului și alegerilor prezidențiale din 2024. Nu s-au raportat cazuri în care cineva să fi fost forțat sau împiedicat să participe la întruniri pașnice, dar a fost reconfirmată practica protestatarilor plătiți.

Anul 2024 a fost primul an după începutul pandemiei fără nici o limitare a libertății de întrunire.

MAI a inițiat un proiect de lege privind evenimentele publice pentru a reglementa alte tipuri de evenimente pe lângă întrunirile publice, dar prevederile proiectului erau superficiale și nu răspundeau necesităților obiective. Se preconizează că o versiune mai elaborată va fi prezentată spre consultare publică.

Scorul privind legislația în domeniul *Libertatea de întrunire pașnică* a crescut de la 5,4 în 2023 la 5,5 în 2024, ca urmare a încetării stării de urgență și ridicării tuturor restricțiilor legale impuse în perioada anterioară. În același timp scorul privind practica a scăzut de la 5,1 în 2023 la 5,0 în 2024, ca urmare a intervențiilor repetate, fără motiv clar, a forțelor de ordine la întrunirile publice pașnice ale forțelor politice de opoziție.

Principalele recomandări din acest domeniu rămân aceleași ca anul trecut și vizează adoptarea și aplicarea de către forțele de ordine și APL a de procedurilor nonviolente și neinvazive bazate pe respectarea drepturilor omului, prin utilizarea prioritara a instrumentelor de dialog. Se mai recomandă ca forțele de ordine să-și dezvolte capacități de monitorizare și protejare a libertății de întrunire digitală.

Standardul I. Oricine se poate bucura liber de dreptul la libertatea de întrunire pașnică, prin organizarea și participarea la întruniri

Dreptul la libera întrunire este garantat de Constituție,⁶⁵ iar Legea privind întrunirile asigură cadrul efectiv de organizare și desfășurare a întrunirilor.⁶⁶ Legea definește întrunirile publice ca fiind adunări desfășurate în orice loc exterior deschis publicului, inclusiv în formă de întruniri spontane, simultane sau contramanifestații. Legea nu este aliniată în deplină măsură la Comentariul General nr. 37 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului⁶⁷, prin urmare, nu reglementează întrunirile desfășurate în spații private sau online, dar nici nu le interzice. Totuși, întrunirile digitale și cele mediate digital sunt un fenomen comun, la fel ca întrunirile desfășurate în spații private cu acces public. În 2023, Ministerul Afacerilor Interne a concluzionat că nu sunt necesare modificări legislative pentru a alinia legislația la Comentariul General nr. 37. Întrunirile spontane sunt scutite de procedura de notificare. În cazul întrunirilor simultane, APL convoacă organizatorii pentru a conveni asupra modului de împărțire a spațiului public.

Orice persoană, din țară sau din străinătate, cu capacitate deplină de exercițiu, grupuri de persoane sau orice persoană juridică pot organiza întruniri. Minorii cu vârsta de peste paisprezece ani pot organiza o întrunire doar dacă sunt însoțiți de o persoană cu capacitate deplină de exercițiu. Oricine poate participa liber și voluntar la o întrunire, poate asista la aceasta, precum și înregistra imagini de la eveniment.

Pe 30.12.2023, starea de urgență a fost ridicată după aproape doi ani de la instituire prin hotărârea⁶⁸ Parlamentului, ca urmare a agresiunii Rusiei în Ucraina din 24.02.2022. Restricțiile⁶⁹ asupra libertății de întrunire impuse din 2022 au fost anulate, încheind astfel o lungă perioadă de derogări de la standardele libertății de întrunire.

În iunie 2024, Ministerul Afacerilor Interne a inițiat un proiect de lege privind evenimentele publice, destinat reglementării unor situații specifice pentru evenimente comerciale, sportive, religioase și artistice. Anumite evenimente de acest tip sunt reglementate inadecvat de Legea privind întrunirile, deoarece caracteristicile lor specifice se află în afara domeniului de aplicare al dreptului la libertatea de întrunire. Legea privind întrunirile prevede (de 16 ani) reglementări speciale pentru a aborda aceste probleme. OSC-urile invitate la o consultare închisă au constatat că proiectul de lege necesită o analiză suplimentară, deoarece nu are un obiect clar definit, lasă loc pentru interpretare și abuz, dublează dispozițiile Legii privind întrunirile și nu are o viziune clară privind reglementarea evenimentelor în mediul online. Această inițiativă

⁶⁵ Art. 40, Libertatea întrunirilor, Constituția Republicii Moldova, *op. cit.*

⁶⁶ Legea 26/2008 privind întrunirile, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110166&lang=ro

⁶⁷ Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, „Comentariile generale nr. 37 (2020) privind dreptul la întrunire pașnică (art. 21)”, <https://digitallibrary.un.org/record/3884725?ln=en>

⁶⁸ Hotărârea Parlamentului 41 / 24.02.2022 privind declararea stării de urgență, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130079&lang=ro

⁶⁹ Comisia pentru Situații Excepționale, Dispoziția nr. 42 din 13.10.2022

https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/dispozitia_cse_rm_nr.42_din_13.10.2022.pdf

urmează intenției Inspectoratului General al Poliției din 2023 de a modifica Legea privind întrunirile (fără a specifica necesitatea modificărilor) și solicitarea unei opinii urgente de la ODIHR cu privire la lege⁷⁰ în noiembrie 2023. ODIHR a menționat că legea ar putea beneficia de protecție suplimentară a drepturilor și libertăților și de garanții suplimentare împotriva abuzurilor din partea instituțiilor publice⁷¹.

În contextul alegerilor prezidențiale și a referendumului constituțional din octombrie 2024, legislația privind libertatea de întrunire pașnică a fost, de asemenea, vizată. În iulie 2024, Parlamentul a adoptat un proiect de modificare în prima lectură⁷². Modificarea viza corupția electorală pasivă și ar fi impus participanților la întruniri amenzi (între 860 și 1970 EUR) pentru primirea de bani sau bunuri în schimbul participării la întruniri în perioada electorală. Cu toate acestea, în a doua lectură⁷³, această dispoziție a fost reformulată, ca urmare a criticilor care susțineau că încalcă Legea privind întrunirile și că organizatorii și participanții au aceleași drepturi și obligații, indiferent dacă întrunirea este electorală sau non-electorală. Subiectul a fost pus din nou în atenție când Procurorul General a menționat participarea plătită la mitinguri, flashmob-uri și acțiuni de protest ca faptă sancționabilă, deși legislația nu o definește ca faptă ilegală.⁷⁴

Standardul II. Statul facilitează și protejează întrunirile pașnice

Organizatorii întrunirilor publice se obligă să notifice APL-urile cu cel puțin cinci zile în avans, declarația se înregistrează gratuit și relativ repede. Întrunirile spontane și cele cu mai puțin de 50 de participanți, precum și întrunirile online, nu necesită notificare.

Fiecare persoană are dreptul de a difuza informații despre organizarea unei întruniri și de a încuraja publicul să participe la aceasta prin orice metode legale, online sau offline, chiar înainte de a notifica autoritățile⁷⁵. Aproape fiecare întrunire offline utilizează metode online pentru organizare și difuzare și nu s-au raportat bariere în utilizarea internetului, a instrumentelor virtuale sau a altor mijloace electronice pentru a organiza și difuza informații despre întruniri. Nu au fost raportate cazuri de limitare a accesului la internet ca mijloc de restricționare a întrunirilor pașnice online sau offline.

⁷⁰ OSCE (ODIHR) Opinia-Nr.: FOPA-MDA/486/2023 <https://www.osce.org/files/f/documents/7/1/557856.pdf>

⁷¹ Recomandările din Opinia ODIHR includ stabilirea unor condiții stricte în care autoritățile APL pot solicita ca măsură de ultim resort, sistarea sau dispersarea unei întruniri, excluderea explicită a întrunirilor spontane de la cerințele de notificare prealabilă, completarea dispozițiilor explicite privind colectarea și prelucrarea datelor și asigurarea conformității cu standarde internaționale de protecție a datelor cu caracter personal.

⁷² Proiectul de lege privind modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova 218/2008 (art.47¹, 401), <https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=edf19dbc-af5a-4d3b-82fd-0780b1955cf4>

⁷³ Legea 230/2024 pentru modificarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144559&lang=ro

⁷⁴ Conferința de presă a procurorului general „Contextul actual al fenomenului corupției electorale”, <https://www.procuratura.md/stiri-si-mass-media/discursuri-si-declaratii/procuratura-general-organizat-o-conferinta-de-presa> <https://www.procuratura.md/stiri-si-mass-media/materiale-video-si-foto/procuratura-general-organizat-o-conferinta-de-presa-cu>, <https://www.zdg.md/stiri/video-pestre-800-de-perchezitii-28-de-persoane-retinute-si-circa-50-de-milioane-de-lei-in-dosarele-de-viciere-a-proceselor-electorale-procurorul-general-avem-timp-resurse-putere-si-rabdare-vom-respecta/>

⁷⁵ Art. 13, Înștiințarea publicului, Legea 26/2008 privind întrunirile, *op.cit.*

Schimbarea condițiilor pentru desfășurarea întrunirilor sau interzicerea acestora este prerogativa instanței de judecată, bazată pe dovezi clare că întrunirea va fi ilegală, mai ales dacă este violentă sau pune în pericol securitatea publică. Termenul legal pentru revizuirea în instanță a notificărilor de întruniri nu împiedică desfășurarea acestora.

În septembrie 2024, șapte inculpați acuzați de planificarea de tulburări în masă au fost condamnați la pedepse cu închisoarea cuprinse între 3 ani și 3 ani și 5 luni într-un penitenciar semi-închis⁷⁶. Aceștia fuseseră reținuți în 2023⁷⁷ pentru acuzații de recrutare, plată și instruire a altor persoane în vederea comiterii de acțiuni violente în timpul întrunirilor publice.

În octombrie, Poliția și SIS au anunțat că peste 300 de persoane din Moldova au fost instruite în Rusia, Serbia și Bosnia și Herțegovina în 2024 despre cum să comită acțiuni violente în timpul întrunirilor, sub pretextul participării la un program cultural și turistic organizat de ONG Eurasia. Instruirile au acoperit subiecte precum confruntarea cu forțele de ordine, utilizarea armelor pentru cauzarea de daune non-letale, psihologia maselor, ciocniri fizice în timpul protestelor, producerea și utilizarea dispozitivelor de incendiere și explozive, precum și manipularea dronelor echipate pentru scopuri explozive sau de incendiere⁷⁸.

Standardul III. Statul nu impune sarcini inutile organizatorilor sau participanților la întruniri pașnice

APL și forțele de ordine sunt responsabile pentru menținerea și restabilirea ordinii publice în timpul întrunirilor, servicii pe care le oferă gratuit. Procedura de intervenție a autorităților publice la întruniri este prevăzută de lege doar ca modalitate de eliminare a violenței. Organizatorii și participanții sunt responsabili doar pentru acțiunile proprii în timpul întrunirii. Organizatorii pot fi găsiți responsabili pentru acțiunile participanților doar dacă o instanță de judecată stabilește că participanții au acționat la instigarea organizatorului.

APL sunt, de asemenea, obligate să ofere gratuit servicii solicitate de organizator, pe care le prestează în mod obișnuit și care includ, de obicei, iluminatul public, salubritatea și conectarea la o sursă de energie electrică. Energia electrică însă este furnizată contra cost.

⁷⁶ Procuratura Generală, „Cei șapte bărbați, reținuți în martie 2023 pentru pregătirea dezordinilor în masă și-au aflat sentința”, 30.09.2024, <https://www.procuratura.md/stiri-si-mass-media/comunicate-de-presa/cei-sapte-barbati-retinuti-martie-2023-pentru-pregatirea>

⁷⁷ Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, pagina de Facebook, „Urmărire penală terminată în privința celor 7 bărbați reținuți la 11 martie, în dosarul dezordinilor în masă”, <https://www.facebook.com/PCCOCS/videos/885351169198823/>

⁷⁸ Inspectoratul General al Poliției, „Cei peste 100 de tineri instruiți în Rusia pentru dezordini în masă în Moldova nu-și vor putea implementa planul: 88 percheziții în țară și o captură de 1.600.000 lei”, <https://politia.md/ro/content/cei-peste-100-de-tineri-instruiti-rusia-pentru-dezordini-masa-moldova-nu-si-vor-putea>

Întrunirile au voie să folosească orice mijloace grafice sau sonore pentru a exprima idei și atitudini, echipamente de amplificare a sunetului (între 7:00 și 23:00), precum și să ridice construcții temporare și alte obiecte specifice întrunirilor.

Standardul IV. Forțele de ordine sprijină întrunirile pașnice și poartă răspundere pentru acțiunile reprezentanților lor

APL, poliția și trupele de carabinieri sunt instituțiile publice împuternicite legal să sprijine întrunirile pașnice. Drepturile, obligațiile și procedurile de intervenție ale acestora sunt descrise clar de lege⁷⁹, iar implicarea lor graduală este prevăzută în cazul în care o întrunire devine violentă. Deși dispozițiile legale sunt conforme cu o abordare bazată pe drepturile omului, intervențiile în practică sunt uneori în contradicție cu legea, dezvăluind slăbiciuni în procedurile standard de operare ale forțelor de ordine. Utilizarea excesivă a forței de către forțele de ordine sau eșecul de a proteja participanții la întrunirile pașnice poate duce la sancțiuni disciplinare⁸⁰ și penale⁸¹. Totuși, identificarea individuală este aproape imposibilă în cazul polițiștilor și carabinierilor echipați tactic, care nu poartă semne de identificare individuală.

În 2024, cel mai mare marș LGBTQ+ din istoria Moldovei a avut loc⁸² conform condițiilor solicitate de organizatori pentru al treilea an consecutiv. Forțele de ordine au protejat marșul împotriva contra-manifestanților și au facilitat condițiile solicitate de către organizatori. Contra-manifestanții, la rândul lor, au putut să își desfășoare protestul, forțele de ordine asigurând că nu există interferențe între cele două părți, inclusiv când se aflau în proximitate.

La o altă întrunire LGBTQ+, intervenția forțelor de ordine nu a fost de natură să faciliteze întrunirea. În urma unei alerte cu bombă la evenimentul din cadrul Coming Out Days Fest din 10.10.2024⁸³, poliția a închis accesul în spațiile destinate întrunirii timp de 24 și respectiv 72 de ore, depășind semnificativ timpul necesar pentru alerte similare.⁸⁴

În 2024, poliția a început să folosească drone pentru a monitoriza întrunirile publice. Activitatea este operată de un serviciu special creat în 2024 (Serviciul Aeronave Fără Pilot) conform unui Regulament intern care nu este publicat. Nu există informații raportate despre utilizarea tehnologiilor complementare. În mod tradițional, forțele de ordine folosesc monitorizarea video convențională în timpul întrunirilor, iar regimul

⁷⁹ Art. 21 și 22, Lege 26/2008 privind întrunirile și Lege 218/2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106326&lang=ro

⁸⁰ Art. 67, Încălcarea legislației privind întrunirile, Codul Contravențional 218/2008, al Republicii Moldova.

⁸¹ Art. 184, Violarea dreptului la libertatea întrunirilor, Codul Penal 985/2002, al Republicii Moldova.

⁸² Centrul de Informații GENDERDOC-M, „Cel mai mare Marș Pride din istoria R. Moldova a avut loc. Au participat peste 800 de persoane”, https://gdm.md/ro/2024/06/16/cel-mai-mare-mars-pride-din-istoria-r-moldova-a-avut-loc-au-participat-peste-800-de-persoane/#pll_switcher

⁸³ Ibid., „Declarația Centrului de Informații GENDERDOC-M cu privire la alerta cu bombă de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei”, 11.10.2024, <https://gdm.md/ro/2024/10/11/declaratia-centrului-de-informatii-genderdoc-m-cu-privire-la-alerta-cu-bomba-de-la-muzeul-national-de-istorie-a-moldovei/>

⁸⁴ NewsMaker, „Alertă cu bombă la aeroportul internațional Chișinău”, 27.07.2024, <https://newsmaker.md/ro/alerta-cu-bomba-la-aeroportul-chisinau-personalul-aeroportuar-si-pasagerii-au-fost-evacuati/>

de utilizare și păstrare a înregistrărilor rezultate este reglementat de un regulament intern al IGP care nu este public, spre deosebire de sistemul reglementat „Body Camera”⁸⁵.

În a doua jumătate a anului, spectrul întrunirilor a inclus, în principal, întruniri în favoarea sau împotriva agendei referendumului și cele legate de contextul alegerilor prezidențiale. Au existat cazuri de intervenție a forțelor de ordine asupra libertății de întrunire, cum ar fi aplicarea forței pentru a împiedica expunerea unui banner de la un protest anti-prezidențial în timpul manifestațiilor de Ziua Independenței⁸⁶, controlul inutil al elementelor vizuale folosite de o întrunire⁸⁷, sistarea unei întruniri pașnice anti Maia Sandu⁸⁸, intimidarea unui protest solitar la Parlament⁸⁹. Toate vizând exponenți ai blocului politic „Victorie”.

Recomandări specifice:

- APL-urile și forțele de ordine să adopte proceduri standard de operare nonviolente și ne-invazive, care să fie bazate pe respectarea drepturilor omului, inclusiv în cazul întrunirilor critice și antiguvernamentale pașnice;
- APL-urile și forțele de ordine să aplice prevederile legale într-o manieră nediscriminatorie și să garanteze siguranța și integritatea participanților, jurnaliștilor și observatorilor pașnici indiferent de apartenența lor socială și politică, prin utilizarea prioritara a instrumentelor de comunicare, dialog, mediere și negociere pentru a facilita asistența eficientă a întrunirilor;
- Poliția și carabinierii să marcheze uniforme tactice ale agenților responsabili de ordinea publică cu numere individuale de identificare vizibile;
- Poliția și carabinierii să dezvolte capacități de monitorizare și protejare a libertatea de întrunire digitală conform standardelor internaționale în ceea ce privește întrunirile online;
- MAI să finalizeze proiectul de lege privind evenimentele publice în baza recomandărilor oferite de OSC-urile specializate, pentru a reglementa într-o manieră bazată pe drepturile omului evenimentele publice care nu sunt o formă de manifestare a libertății de întrunire.

⁸⁵ Hotărârea Guvernului 441/2022 cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional de supraveghere video portabil „Camera de corp” și a Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea acestuia, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132264&lang=ro

⁸⁶ Moldavskiy Kalendar, Pagină de Facebook, Acțiune de protest din 27.08.2024, <https://www.facebook.com/share/r/BzuRNfW8PwhGjGj/?mibextid=qj2Omg>

⁸⁷ Postări Telegram @rusputnikmd, acțiunea de protest din 20.09.2024, <https://t.me/rusputnikmd/87150>, <https://t.me/rusputnikmd/87153>

⁸⁸ Postări Telegram Iurii VITNEANSKI 3.0 despre acțiunea de protest din 30.10.2024, <https://t.me/vitneanski/86?single>,

⁸⁹ Postare Telegram Гений Карпат despre protestul solitar la Parlament din 30.10.2024, https://t.me/romania_ru/46848

3.5 Dreptul de a participa la luarea deciziilor

Scor general pentru domeniu: **5,0/7**

Legislație: **5,4/7**

Practică: **4,5/7**

Mecanismul legal pentru consultarea publică în procesul decizional prevede etape, termene, condiții și metode de consultare clare, obligatorii pentru autoritățile publice și persoanele juridice care administrează și utilizează resurse financiare publice. Problema urgenței și documentele adoptate de Comisia Electorală Centrală în perioada electorală sunt exceptate de la această procedură, dar motivele urgenței și lipsa consultării publice trebuie să fie anunțate public. Activitățile de lobby nu sunt reglementate, iar OSC-urile nu au obligația de a se înregistra sau de a respecta alte reguli pentru a se angaja în activități de lobby și advocacy.

În practică, nivelul de participare diferă în funcție de autoritățile care desfășoară procesul decizional. Guvernul, împreună cu instituțiile din subordine, este cea mai transparentă parte a autorităților, inclusiv prin utilizarea platformei online particip.gov.md, care acoperă parțial procesul decizional la nivel guvernamental. Platforma nu oferă informații complete despre întregul ciclu de decizie, nu furnizează întotdeauna documentele necesare, informații sau modificările aduse proiectelor propuse, iar autoritățile nu oferă feedback public cu privire la propunerile prezentate de OSC-uri. În 2024, Cancelaria de stat a început evaluarea platformei și își propune să o îmbunătățească cu module din sistemul intern al Guvernului „e-Legiferare”. 11 din 14 ministere au stabilit platforme consultative permanente cu OSC-urile, dar există probleme legate de reprezentativitatea și funcționalitatea acestora.

Procesul decizional din Parlament (care este reglementat prin Regulamentul Parlamentului) este foarte deficitar. Mai mult de 80% dintre inițiative nu sunt consultate, iar site-ul este învechit, având opțiuni limitate pentru urmărirea inițiativelor legislative și lipsă de informații de interes public. 10 din cele 11 comisii parlamentare au înființat consilii de experți din partea organizațiilor societății civile, care nu sunt încă pe deplin funcționale. Proiectul noului Cod cu privire la organizarea și funcționarea Parlamentului este în așteptare de doi ani. Codul ar putea stabili reguli mai clare în conformitate cu legislația privind transparența și ar putea sprijini creșterea participării OSC-urilor în procesul decizional parlamentar.

Puține autorități de nivel local respectă obligațiile legale de transparență și participare, publicând agende, proiecte și desfășurând consultări. O treime dintre administrațiile locale au o pagină web actualizată. În cele mai multe consilii locale procesul decizional nu e transparent și se publică doar deciziile adoptate pe platforma actelocale.gov.md, adesea cu informații relevante anonimizate excesiv. Există totuși o practică în creștere a formatelor locale de participare a OSC-urilor.

Noua lege privind accesul la informații a intrat în vigoare în 2024, dar există puține evidențe că accesul la informații s-ar fi îmbunătățit în practică și că au fost depășite problemele anterioare legate de protecția excesivă a datelor personale și secretului sau refuzul de a oferi acces la informații. Cele mai multe dintre instrumentele practice pentru accesul la informații au rămas aceleași.

Scorul general în acest domeniu a crescut de la 4,9 în 2023 la 5,0 în 2024, datorită creșterilor de scor privind atât legislația cât și practica. Scorul privind legislația a crescut de la 5,3 în 2023 la 5,4 în 2024, datorită modificărilor legislației privind transparența, a intrării în vigoare a Legii privind accesul la informație precum și a introducerii noilor formate de participare menționate (ultimele două vizate de recomandările CSO Meter din anul precedent). Scorul

la nivel de practică a crescut de la 4,4 în 2023 la 4,5 în 2024, ca urmare a unei ușoare îmbunătățiri a transparenței și participării la nivel local pe parcursul ultimilor ani.

Recomandările principale vizează revizuirea legislației privind participarea publică și transparența pentru eliminarea ambiguităților, dezvoltarea unei platforme online unice care crească transparența și participarea la toate etapele de elaborare a proiectelor de decizie, asigurarea reprezentativității și funcționalității platformelor consultative create recent și multiplicarea la nivel de APL a modelelor pozitive de participare și transparență.

Standardul I. Fiecare persoană are dreptul să participe în procesul decizional

Autoritățile publice și persoanele juridice care gestionează și folosesc resursele financiare publice trebuie să consulte proiectele de acte normative și administrative care pot avea un impact asupra societății⁹⁰. Mecanismul de consultare publică în procesul decizional⁹¹ oferă pași și instrumente clare pentru a implica cetățeni, OSC-uri și alte părți interesate. Transparența procesului se bazează pe principiile de informare și asigurare a oportunităților egale de participare pentru toate părțile interesate.

Proiectele de decizie pot fi elaborate și adoptate de urgență, fără a respecta etapele prevăzute de lege, dar numai în cazul situațiilor excepționale și în cazul actelor adoptate de Comisia Electorală Centrală în perioada electorală⁹². În astfel de cazuri, motivele urgenței și lipsa consultării publice trebuie aduse la cunoștința publicului în termen de cel mult zece zile lucrătoare de la adoptarea deciziei.

Autoritățile publice sunt obligate să ia toate măsurile necesare pentru a asigura participarea tuturor părților interesate în procesul decizional⁹³. Persoanele care încalcă prevederile privind transparența⁹⁴ sunt pasibile de sancțiuni disciplinare și contravenționale⁹⁵. Nu există căi de atac pentru anularea actelor adoptate cu nerespectarea regulilor privind participarea și transparența.

Transparența procesului decizional în Parlament nu este reglementată direct de Legea privind transparența în procesul decizional și se desfășoară conform Regulamentului Parlamentului, care nu stabilește reguli clare pentru consultările publice⁹⁶. Proiectul Codului Parlamentului⁹⁷ inițiat în 2023, care ar trebui să înlocuiască Regulamentul existent și să rezolve deficiențele legale, era încă în examinare în 2024.

Structura site-ului Parlamentului rămâne complicată, nu asigură acces rapid și logic la informațiile actualizate despre activitatea legislativului. Pagina nu reflectă suficient

⁹⁰ Art. 3, Legea 239/2008 privind transparența în procesul decizional, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106638&lang=ro

⁹¹ Hotărârea Guvernului 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119856&lang=ro

⁹² Art. 14, Legea 239/2008 privind transparența în procesul decizional, *op. cit.*

⁹³ *Ibid.*, Art. 7(1).

⁹⁴ *Ibid.*, Art. 16(1).

⁹⁵ Art. 326(1), Încălcarea prevederilor Legii privind administrația publică locală, Codul Contravențional 218/2008.

⁹⁶ Legea 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111777&lang=ro

⁹⁷ Parlamentul Republicii Moldova, Consultări publice asupra proiectului de Cod cu privire la organizarea și funcționarea Parlamentului 221/2024, <https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=73466ef3-3d82-4f44-8fe4-aca677ab9076>

informațiile de interes public: doar 6 din cele 13 categorii de informații de interes public sunt publicate integral, 6 – parțial, iar pentru o categorie informația lipsește. Formatul datelor publicate nu permite prelucrarea automată, sistematizarea și redistribuirea datelor.⁹⁸.

Guvernul, împreună cu instituțiile subordonate, dă dovadă de mai multă transparență, inclusiv prin utilizarea platformei online particip.gov.md.

În 2024, 11 din cele 14 ministere au stabilit noi platforme consultative permanente sau au redefinit structurile deja existente⁹⁹, pe baza Regulamentului cu privire la organizarea activității platformei consultative permanente în cadrul autorității APC¹⁰⁰. Există probleme legate de componența acestor platforme, în special lipsa reprezentării substanțiale a OSC-urilor. Unele dintre acestea sunt formate în principal din funcționari publici, cu doar câțiva reprezentanți ai OSC-urilor¹⁰¹. Cancelaria de Stat a creat o rețea de funcționari publici din cadrul platformelor (TeConsult),¹⁰² specializată în procedurile de consultări publice, pentru a-i instrui și ghida și planifică să dezvolte un ghid de operare pentru platformă.

În 2024, 10 din cele 11 comisii parlamentare permanente au creat consilii de experți, cu liste nominale de membri, ca parte a unei platforme consultative permanente cu OSC-urile pentru dialog și transparență în procesul decizional. Fiecare consiliu are regulament bazat pe Regulamentul Cadru adoptat în decembrie 2023¹⁰³. Până la lansarea acestui raport, consiliile de experți nu au fost implicate în activități, cu

⁹⁸ Asociația Promo-LEX, Raport anual „Monitorizarea activității Parlamentului de legislatura a XI-a, în perioada august 2023 – iulie 2024”, 2024, <https://promolex.md/raport-monitorizarea-activitatii-parlamentului-de-legislatura-a-xi-a-august-2023-iulie-2024/>

⁹⁹ Cancelaria de Stat, „Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale anul 2023”, 2024, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_transparenta_decizionala_anul_2023.pdf

¹⁰⁰ Hotărârea Guvernului 435/2023 pentru modificarea Hotărârii Guvernului nr. 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional (*Platforma consultativă permanentă în cadrul autorității administrației publice centrale*), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137916&lang=ro

¹⁰¹ Case Națională de Asigurări Sociale, Lista membrilor Platformei consultative permanente (2 reprezentanți ai OSC-urilor din 10 membri) <https://cnas.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=734&t=/Transparenta-decizionala/Platforma-consultativa-permanenta>; Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor Lista membrilor Platformei consultative permanente (4 reprezentanți SOC din 23 de membri), [https://ansa.gov.md/sites/default/files/documents/Rapoarte/Lista%20membrilor%20Platformei%20consultative%20permanente%20%C3%AEn%20cadrul%20Agen%C8%9Biei%20Na%C8%9Bionale%20pentru%20Siguran%C8%9Ba%20Alimentelor%20\(Platforma%20consultativ%C4%83%20ANSA\).docx](https://ansa.gov.md/sites/default/files/documents/Rapoarte/Lista%20membrilor%20Platformei%20consultative%20permanente%20%C3%AEn%20cadrul%20Agen%C8%9Biei%20Na%C8%9Bionale%20pentru%20Siguran%C8%9Ba%20Alimentelor%20(Platforma%20consultativ%C4%83%20ANSA).docx); Platforma Consultativă a Ministerului Educației și Cercetării (5 reprezentanți OSC din 18 membri), <https://mec.gov.md/sites/default/files/20240112-054.pdf>

¹⁰² Cancelaria de stat, „Test Platformă de implicare a societății civile în procesul de luare a deciziilor” (Rețeaua consultărilor publice „TeConsult”), <https://cancelaria.gov.md/ro/node/10317>

¹⁰³ Hotărârea Biroului permanent al Parlamentului 35/20.12.2023 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea consiliilor de experți pe lângă comisiile permanente, <https://parlament.md/ns-newsarticle-ANUN%C8%9A-privind-crearea-consiliului-de-exper%C8%9Bi-pe-l%C3%A2ng%C4%83-Comisia-juridic%C4%83-numiri-%C8%99i-imunit%C4%83%C8%9Bi.nspx>

excepția câtorva întruniri. De asemenea, câteva consilii de experți, care numără doar 4¹⁰⁴ sau 6 membri¹⁰⁵, ridică semne de întrebare privind asigurarea reprezentativității.

Standardul II. Există o participare regulată, deschisă și eficientă a OSC-urilor în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor publice

Cadrul legal stabilește mecanismul¹⁰⁶ de consultare publică cu societatea civilă și include etape, termene și condiții pentru desfășurarea consultărilor publice în procesul decizional. Mecanismul include metode de consultare, cum ar fi solicitarea opiniei societății civile, grupuri de lucru permanente sau temporare, dezbateri publice, audieri publice, sondaje și alte modalități care pot fi folosite separat sau împreună. Metodele de consultare au fost criticate ca nefiind clar descrise și delimitate între ele, ceea ce ar crea confuzii privind formele și modalitățile de participare publică.¹⁰⁷ Orice OSC este liberă să își exprime opinia și să participe în procesul decizional pe cont propriu, fără a fi obligată să devină parte a unui organ consultativ. În 2024, *consultarea publică, avizarea și efectuarea expertizei de compatibilitate a proiectului actului normativ cu legislația UE și sinteza obiectivelor, propunerilor și recomandărilor din cadrul avizării și consultării publice* au devenit¹⁰⁸ etape obligatorii ale elaborării actului normativ¹⁰⁹.

Un sondaj de opinie privind percepția populației asupra transparenței în procesul decizional¹¹⁰ a relevat că majoritatea chestionaților consideră procesul decizional puțin transparent și se simte puțin implicați. Apreciază transparența procesului decizional ca foarte înaltă și destul de înaltă 20% din cetățeni (la nivel de APC), 26% (APL I) și 16% (APL II). Se simt implicați în procesul decizional *frecvent și foarte frecvent* 12% din cetățeni (la nivel de APC), 18% (APL I) și 13% (APL II).

Recomandările studiului converg către unificarea prevederilor legale privind transparența, clarificarea prevederilor legale privind etapele, metodele și instrumentele de asigurare a transparenței, mecanisme de raportare și publicare a datelor, îmbunătățirea platformei particip.gov.md pentru reflectarea proces decizional complet, precum și optimizarea comunicării și accesibilității deciziilor.

¹⁰⁴ Decizia 126/24.04.2024 a Comisiei politice externe și integrare europeană,

https://www.parlament.md/content/content/Decizie_CPEIE_consilii%20exper%C8%9Bi.pdf

¹⁰⁵ Decizia 233/29.05.2024 Comisiei administrație publică și dezvoltare regională,

https://www.parlament.md/content/content/Decizie_CAPDR_consilii%20exper%C8%9Bi.pdf

¹⁰⁶ Hotărârea Guvernului 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119856&lang=ro

¹⁰⁷ CPR Moldova, „Șapte măsuri pentru o participare publică eficientă”, 16.08.2024, <https://cpr.md/2024/08/16/sapte-masuri-pentru-o-participare-publica-eficienta/>

¹⁰⁸ Legea 49/2024 pentru modificarea unor acte normative (procesul de elaborare și promovare a proiectelor actelor normative), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142636&lang=ro

¹⁰⁹ Legea 100/2017 cu privire la actele normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142658&lang=ro

¹¹⁰ Consiliul Europei, The Congres, „Proiect Studiu privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”, 2024

În 2024, activitatea Parlamentului a fost ghidată de Programul legislativ pentru 2024 – primul document de acest gen din ultimii ani, care oferă previzibilitate privind activitatea legislativă¹¹¹.

La nivel local, situația este mai complicată, majoritatea consiliilor locale și municipiilor neavând, în practică, procese de decizie și instrumente de comunicare transparente (în afară de interacțiunea directă cu prezență fizică).

În pofida lipsei de mecanisme propuse de APL, la inițiativa OSC-urilor și cu suportul partenerilor internaționali, există o experiență pozitivă în creșterea a formatelor locale de participare. Printre acestea se numără șase Consilii Raionale de Participare (CRP) active (Cahul, Căușeni, Cimișlia, Florești, Soroca, Ștefan Vodă), formate din reprezentanți ai OSC-urilor, susținute de Fundația Est-Europeană, precum și trei Consilii Locale de Transparență (CLT) în trei municipii (Bălți, Cahul și Strășeni), cu sprijinul GIZ. Acestea se adaugă la o rețea de Consilii Locale ale Tineretului¹¹² (care participă moderat la procese decizionale la nivel local și regional), Grupuri de inițiativă ale Seniorilor (persoane în etate)¹¹³, Coaliții locale de bugetare participativă și grupuri temporare de participare locală și planificare strategică. Experiența CLT-urilor și CPR-urilor arată că participarea la nivel local crește atunci când se creează astfel de structuri formale, chiar dacă OSC-urile nu sunt, în general, foarte active. Constatările din discuțiile de tip focus-grup arată că, la nivel rural, există o deschidere mai mare din partea autorităților locale, dar mai puține OSC-uri și implicit mai puțină expertiză și activism în rândul OSC-urilor¹¹⁴.

Legea nu reglementează implicarea OSC-urilor în implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor publice, dar, cu toate acestea, în practică, un segment important al OSC-urilor a fost întotdeauna implicat activ în aceste etape.

Standardul III. OSC-urile au acces la informațiile necesare pentru o participare eficientă

Dreptul de acces la informație este prevăzut de Constituție¹¹⁵. În 2024, a intrat în vigoare¹¹⁶ o nouă Lege privind accesul la informație, care respectă în mare parte standardele internaționale¹¹⁷. Noua lege prevede că autoritățile publice au obligația de a publica proactiv informații și de a răspunde la solicitările de informații de interes public în termen de maximum zece zile calendaristice¹¹⁸. Semnătura pe solicitările depuse nu

¹¹¹ Hotărârea Parlamentului 454/2023 cu privire la aprobarea Programului legislativ al Parlamentului pentru anul 2024, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141350&lang=ro

¹¹² Rețeaua Națională a Consiliilor Locale ale Tinerilor din Moldova, <https://tineret.gov.md/reteaua-nationala-a-consiliilor-locale-ale-tinerilor-din-moldova/>

¹¹³ Asociația CASMED, „Abilitarea seniorilor”, <https://casmed.md/abilitarea-seniorilor/>

¹¹⁴ Focus Group privind Participarea în procesele decizionale, Accesul la informație și Cooperarea cu autoritățile publice, 12.09.2024

¹¹⁵ Art. 34, Dreptul la informație, Constituția Republicii Moldova.

¹¹⁶ Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137908&lang=ro

¹¹⁷ Consiliul European, „Raport de evaluare de referință, Implementarea Convenției Consiliului European privind Accesul la Documentele Oficiale (Cets No.205 - Tromsø Convention)”, <https://rm.coe.int/baseline-evaluation-report-moldova/1680b0f65c>

¹¹⁸ Art. 19(1), Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public.

este obligatorie. Legea prevede un mecanism de sancționare și interzice expres limitarea accesului la o gamă de informații legate de activitatea profesională a funcționarilor publici, cum ar fi numele și prenumele, funcția, educația, experiența profesională, remunerația, conflictele de interese și sancțiunile disciplinare restante ale angajaților statului. Codul contravențional prevede sancțiuni pentru încălcarea legislației privind accesul la informație¹¹⁹ și pentru refuzul de a primi, înregistra sau examina o solicitare electronică de acces la informație¹²⁰. Autoritățile publice au dreptul să perceapă taxe¹²¹ pentru furnizarea de informații, dar costurile nu trebuie să depășească sumele suportate pentru reproducerea și expedierea informației. În aceste cazuri, prețul este de obicei facturat în avans, la o rată fixă de 1 MDL pentru fiecare pagină suplimentară de informație furnizată prin lege. Cu toate acestea, unele autorități emitente își stabilesc propriile prețuri, care pot ajunge până la 13 MDL (70 de eurocenți) pentru fiecare cifră furnizată.

Până în prezent, există puține dovezi concludente privind modul în care legea a fost implementată în acest prim an, dar au fost progrese inclusiv ghidul practic al legii, modelul registrului cererilor de comunicare a informațiilor, baza de date a furnizorilor de informații de interes public (circa 1400 de autorități și instituții publice), monitorizarea transparenței paginilor web oficiale ale autorităților manualul de aplicare a legii, instruirea funcționarilor APC și APL, spoturi informative, dezvoltarea șablonului paginilor web oficiale ale APC și autorități din subordine și autonome, inclusiv cu suportul grupului de lucru ad-hoc de pe lângă Comitetul de Coordonare pentru Guvernare Deschisă, privind implementarea Legii 148, care reunește și reprezentanți ai societății civile.¹²² Conform celor mai recente informații disponibile, în 2023, scorul Indicele de Acces la Informație al Moldovei a crescut cu 12 puncte, de la 47/100 (în 2022)¹²³ la 59/100¹²⁴. Progresul a fost determinat de îmbunătățirea legislației (36/40 comparativ cu 22/40 în 2022) prin aprobarea noii legi, Există semnalele care sugerează că problemele anterioare persistă și în 2024 (legate de transparența proactivă și accesul la informații la cerere). Sondajul de opinie privind percepția populației asupra transparenței în procesul decizional¹²⁵ a arătat că în legătură cu deciziile luate de autoritățile publice s-au simțit *foarte informați și destul de informați* 27%

¹¹⁹ Codul Contravențional, Art. 71 (Încălcarea legislației privind accesul la informație și cu privire la petiționare), *op. cit.* Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public, Art. 28. (Faptele ce constituie încălcări ale legislației privind accesul la informațiile de interes public, pasibile de sancțiune pecuniară);

¹²⁰ Codul Contravențional, Art. 313⁷ (Excesul de putere în cazul documentelor în format electronic).

¹²¹ Art. 22, Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public, *op. cit.*

¹²² CPR Moldova, „Accesul la informație în Republica Moldova, Recomandările societății civile pentru implementarea Legii nr. 148 din 9.06.2023 privind accesul la informațiile de interes public”, <https://cpr.md/wp-content/uploads/2024/09/Recomand%C4%83ri-implementare-Legea-148.pdf>

¹²³ Freedom House Moldova, „INDICELE ACCESULUI LA INFORMAȚIE: măsurarea transparenței instituțiilor publice în Republica Moldova”, 2022, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-Moldova_Access-to-Info-Report-2022_Rom-v2.pdf

¹²⁴ Freedom House Moldova, „INDICELE ACCESULUI LA INFORMAȚIE: măsurarea transparenței instituțiilor publice în Republica Moldova”, 2023, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-12/fh-Moldova_Access-to-Info-Report-12-2023_Eng.pdf

¹²⁵ Consiliul Europei, The Congress, „Proiect Studiu privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”, 2024, *op. cit.*

(cu privire la APC), 28% (cu privire la APL I) și 15% (cu privire la APL II), respectiv *puțin sau deloc informați* 69% (cu privire la APC), 69% (cu privire la APL I) și 79% (cu privire la APL II).

Înainte de intrarea în vigoare a noii legi, OSC-urile și mass-media reclamau adesea că accesul la informațiile publice era deficient, ceea ce împiedica participarea efectivă în procesele decizionale și jurnalismul de investigație. Problemele includeau răspunsuri excesiv de formale, incomplete, întârziate sau evazive, solicitările gestionate ca petiții într-un termen mai lung și sub reglementări diferite, precum și plăți excesive.

Legislația privind participarea stipulează clar termenele pentru fiecare etapă a procesului decizional, inclusiv publicarea anunțului, publicarea proiectului de decizie, consultarea cu părțile interesate și primirea și examinarea recomandărilor.

Autoritățile publice centrale publică regulat anunțuri, proiecte de decizii și apeluri pentru consultare pe platforma de participare (particip.gov.md/), care este accesibilă gratuit¹²⁶. În primele zece luni ale anului 2024, Guvernul a publicat pe platformă peste 1.900 articole referitoare la inițiative legale și normative, mai mult decât în 2023 (peste 1.500) și 2022 (1.363 de articole). Anunțurile nu sunt întotdeauna însoțite de explicarea necesității de a adopta decizia și de informații adiționale. Dosarele privind elaborarea proiectului de decizie adesea nu includ detalii privind modificările aduse proiectelor propuse (cum ar fi sinteza propunerilor care include sugestiile oferite de OSC-uri sau feedbackul public referitor la aceste sugestii). Deficiențele mai includ limbajul rigid și stereotipizat și titlurile confuze, puțin sugestive cu privire la conținutul proiectelor. Platforma nu oferă informații cuprinzătoare despre întregul proces decizional. Lipsesc actualizări despre amendamente, nu clarifică etapa proiectului și necesită monitorizare suplimentară a paginilor web ale Guvernului și Parlamentului, complicând urmărirea din cauza absenței unor sisteme integrate.

În cadrul unei analize a particip.gov.md din 2024, Cancelaria de Stat a constatat că portalul își îndeplinește scopul propus pentru majoritatea utilizatorilor, dar că există încă loc de îmbunătățire (27% din utilizatori consideră informația neclară, irelevantă sau prost organizată). Recomandările pentru îmbunătățire includ organizarea mai bună a conținutului, sporirea accesibilității, un sistem de notificare și feedback pentru societatea civilă, extinderea datelor analitice, interconectarea cu alte sisteme (cum ar fi legis.md), un calendar al consultărilor publice¹²⁷. Cancelaria mai ia în considerare actualizarea platformei cu module publice extrase din „e-Legiferare” – un sistem pentru fluxul decizional intern al Guvernului (planificat să devină operațional din 2025) și din „e-Parlament” – un sistem pentru fluxul decizional al Parlamentului. Totodată, Cancelaria de Stat cu suportul STISC și a unui grup de lucru

¹²⁶ Platforma de consultare publică, <http://www.particip.gov.md>

¹²⁷ Cancelaria de stat, Mariana Rostas, GFA-Group GmbH (cu finanțarea GIZ Moldova) Raport analitic (preliminar) particip.gov.md, 2024

creat în cadrul Planului de acțiuni pentru o guvernare deschisă lucrează asupra unui model de pagină web, care să respecte cerințele de informare proactivă, pentru a fi implementat în toate instituțiile APC.¹²⁸

Monitorizarea realizată de Cancelaria de stat a paginilor APC și APL a relevat că informațiile obligatorii pentru asigurarea transparenței pro-active sunt disponibile în proporție de 81% pe paginile APC și de 55% pe paginile consiliilor raionale.¹²⁹ În ceea ce privește accesul la informații la nivel local, analiza a arătat că autoritățile locale nu au resursele necesare pentru a dezvolta și întreține pagini web: în 2024, din cele 933 de autorități locale, 39% aveau pagini web, iar 31% au fost actualizate pe parcursul ultimului an.

APL publică deciziile locale pe platforma actelocale.gov.md¹³⁰. În primele zece luni ale anului 2024, au fost publicate peste 216 mii de decizii și dispoziții locale, la un nivel similar comparabil cu cel din 2023 (252.033 de decizii) și 2022 (236.127). Cu toate acestea, există un fenomen crescut de anonimizare excesivă a documentelor publicate, publicare întârziată sau nepublicare.

În august, Guvernul a adoptat conceptul platformei pentru sprijinirea democrației participative (e-Democrație)¹³¹ - o soluție pentru a crește transparența, participarea și responsabilitatea. Conceptul prevede trei module: (i) petiții și cereri colective și individuale pentru acces la informații, (ii) evaluarea serviciilor publice, (iii) sondaje online.

În sesiunea parlamentară încheiată în iulie 2024, Parlamentul a organizat consultări publice pentru doar 16% din proiectele de lege adoptate, un procent similar cu sesiunea precedentă (16,8%). În aceeași perioadă s-a atestat un grad mai redus de soluționare a cererilor de acces la informație (59%) decât în perioada precedentă (87%), chiar dacă numărul cererilor s-a diminuat de două ori.¹³²

Standardul IV. Participarea în procesul decizional este distinctă de activitățile politice și cele de lobby

OSC-urile nu pot susține material și nici nu pot oferi servicii gratuite partidelor politice sau organizațiilor socio-politice, cu excepția OSC-urilor fondate de partide politice,

¹²⁸ Cancelaria de stat, „Raport de autoevaluare privind implementarea Planului de acțiuni pentru Guvernare Deschisă 2023-2025”, 2024.

https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_intermediar_de_autoevaluare_a_implementarii_pagd_2023-2025.pdf

¹²⁹ Cancelaria de Stat, „Raport cu privire la gradul de conformitate cu prevederile legale a site-urilor oficiale ale autorităților publice”, 2024.

¹³⁰ Hotărârea Guvernului 672/2017 pentru aprobarea regulamentelor cu privire la Registrul de stat al actelor locale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128145&lang=ro

¹³¹ Hotărârea Guvernului 564/2024 privind aprobarea conceptului platformei pentru susținerea democrației participative (e-Democrație), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144700&lang=ro

¹³² Asociația Promo-LEX, „Raport anual. Monitorizarea activității Parlamentului pentru legislatura a XI-a, august 2023- iulie 2024”, 2024

care pot oferi gratuit servicii de dezvoltare a capacității. OSC-urile au dreptul să furnizeze servicii contra cost candidaților electorali în timpul campaniei electorale.

Activitățile de lobby nu sunt reglementate legal. Participarea la elaborarea, monitorizarea sau implementarea politicilor publice nu este interzisă prin lege, iar OSC-urile nu au obligația să se înregistreze sau să respecte alte reguli pentru a se angaja în activități de lobby și advocacy.

Recomandări specifice:

- Guvernul să asigure implementarea Legii accesului la informație, să asigure cadrul juridic secundar și să instruiască angajații instituțiilor subordonate privind noua legislație și standardele de acces la informație;
- AGE / alte instituții publice să îmbunătățească gradul de transparență și participare la procesul decizional prin dezvoltarea unei platforme online unice, care să includă informații actualizate privind inițiativele legale în toate etapele și toate modificările – de la înaintare până la adoptare;
- Parlamentul și Guvernul să asigure funcționalitatea platformelor consultative create, în condiții clare de reprezentativitate, transparență și relevanță, pentru a îmbunătăți calitatea procesului de consultare publică și a creșterea a transparenței;
- Parlamentul să adopte noul Cod cu garanții de aplicare a principiilor transparenței și participării;
- Parlamentul să optimizeze sistemul de publicare a informațiilor pe pagina web (opțiunea „comentarii”, monitorizarea avizelor juridice emise de comisiile parlamentare); și
- APL-urile de nivelul 1 și 2 să sporească transparența în luarea deciziilor prin dezvoltarea de module pe paginile lor web similare cu cele utilizate de Guvern (particip.gov.md) și să înființeze structuri locale pentru dialog cu OSC-urile și structuri participative conform bunelor modele existente;
- Guvernul să revizuiască legislația privind participarea publică / transparența decizională, inclusiv pentru instituirea mecanismelor eficiente de asigurare a implementării și armonizării, pentru a crea un proces de consultare coerent și fără întreruperi;
- CS să revizuiască instrucțiunea și mecanismele de prevenire a anonimizării excesive a informației de interes public.

3.6 Libertatea de Exprimare

Scor general pentru domeniu: **5,0/7**

Legislație: **5,4/7**

Practică: **4,6/7**

Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, primi și comunica fapte și idei, atât offline, cât și online. Nu există nici o barieră legală în calea utilizării libere a vreunui mijloc de informare și nimeni nu poate interzice sau împiedica mass-media să difuzeze informații de interes public în conformitate cu legea. Majoritatea instituțiilor media sunt controlate de către mediul de afaceri și grupuri politice. Cenzura și autoritățile publice pentru controlul informațiilor difuzate de mass-media sunt interzise. Confidențialitatea surselor de informații ale jurnaliștilor este protejată. Moldova se află pe locul 31 în categoria „satisfăcătoare” în clasamentul mondial al Indicelui Libertății Presei. În 2024, a fost adoptată legea privind Fondul pentru subvenționarea mass-media, care ar trebui să întărească independența editorială și economică.

Persoanele fizice și OSC-urile folosesc resurse online și alte mijloace pentru a-și exprima opiniile, care nu sunt supuse reglementărilor aplicabile mass-media. Deși este ilegal, discursul de ură este un fenomen răspândit, care rareori este sancționat. Discursul de ură și instigare la discriminare sunt sancționate contravențional, iar infracțiunile motivate de prejudecată și instigarea la acțiuni violente pe motive de prejudecată sunt sancționate penal. Jurnaliștii sunt încă ținta intimidărilor din partea politicienilor iliberali și a unor funcționari locali în special din municipiul Chișinău și UTA Găgăuzia. În ultimii ani, organizațiile media au raportat în mod repetat utilizarea sancțiunii contravenționale pentru defăimare, pe care o consideră o măsură gravă și disproporționată, folosită ca o armă împotriva reprezentanților mass-media.

Nu există impedimente sistemice, din partea statului, împotriva persoanelor care exprimă idei și opinii contrare politicii oficiale. Eforturile guvernului de a combate dezinformarea au dus la un nou mecanism din decembrie 2023 (criticat pentru lipsa de transparență), pentru suspendarea licențelor canalelor de televiziune conectate la oligarhii fugari, care promovează conținut manipulator. Consiliul Audiovizualului a aplicat primele amenzi pentru dezinformare, pe baza definiției legale și a metodologiei adoptate în 2023.

Practicarea SIS de a bloca paginile web etichetate ca promovând „știri false” a continuat în 2024, după ce a început în timpul stării de urgență din pandemia de COVID-19, și a continuat după invazia Rusiei în Ucraina.

Scorul general în domeniul *Libertatea de exprimare*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas aceleași.

Recomandările vizează combaterea dezinformării în cadrul unui mecanism previzibil, clar și transparent, capacitatea Consiliului Audiovizualului pentru monitorizarea difuzorilor online. Se mai recomandă modificarea legislației privind serviciile de platformă de partajare a materialelor video în conformitate cu acquis-ul UE și adoptarea unui act legislativ anti-SLAPP. Un din recomandările CSO Meter din anul precedent privind dezvoltarea de mecanisme practice în vederea prevenirii și sancționării discursurilor de ură a fost pusă în aplicare de poliție prin adoptarea unei instrucțiuni în vederea prevenirii și sancționării discursurilor de ură.

Standardul I. Orice persoană are dreptul la libertatea de opinie și de exprimare

Constituția garantează¹³³ libertatea de opinie și de exprimare prin cuvânt, imagine sau orice alte mijloace posibile. Orice persoană (fizică sau juridică) și grupuri (prin dreptul fiecărei persoane) au dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, primi și comunica fapte și idei¹³⁴. Nu există o barieră legală în utilizarea liberă a oricărei surse media și nimeni nu poate interzice sau împiedica mass-media să disemineze informații de interes public în conformitate cu legea¹³⁵.

În 2024, Moldova a coborât cu 3 poziții în clasamentul mondial al Indicelui Libertății Presei¹³⁶, ajungând pe locul 31, rămânând în aceeași categorie „satisfăcătoare” ca anul anterior. Schimbarea se datorează descreșterii indicatorilor politici și legislativi. Aspectele politice și legislative care ridică îngrijorări se referă la utilizarea stării de urgență pentru suspendarea licențelor canalelor de televiziune înainte de alegerile din 2023, fără o transparență adecvată în privința motivelor, împreună cu modificări netransparente ale legislației la sfârșitul anului 2023, menite să blocheze acele canale. Moldova a pierdut, de asemenea, 3 puncte în Raportul Global de Exprimare, trecând din categoria *Deschisă* în categoria *Mai puțin restricționată*¹³⁷.

Peisajul media este polarizat și influențat puternic de oligarhii fugari Ilan Șor și Vladimir Plahotniuc. Holdingurile lor media au fost ținta suspendării licențelor de televiziune din cauza controlului exercitat și a conținutului manipulator, ceea ce a dus la migrarea conținutului lor pe platforme online și la apariția unor noi entități media.

Primul raport independent de monitorizare a implementării recomandărilor pentru aderarea Moldovei la UE¹³⁸ a constatat cel mai slab progres în domeniul „Libertății de exprimare”. Acesta a evidențiat protecția inadecvată a jurnaliștilor împotriva atacurilor, transparența scăzută în ceea ce privește proprietatea asupra mass-media, lipsa de echitate jurnalistică și numeroase încălcări ale Codului de etică al jurnalistului din Moldova. În 2024, jurnaliștii au fost ținta unor diverse forme de agresiune, inclusiv amenințări cu moartea¹³⁹, atacuri din partea actorilor politici, rețineri de către autorități

¹³³ Art. 32 (Libertatea opiniei și a exprimării), Constituția Republicii Moldova, 1/1994, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

¹³⁴ Art. 3(1), Legea 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83916&lang=ro

¹³⁵ Ibid., Art. 4(1).

¹³⁶ Reporterii fără frontiere, Indicele mondial al libertății presei, <https://rsf.org/en/index>

¹³⁷ Global Expression Report 2024, Art. 19 <https://www.globalexpressionreport.org/regions-europe-and-central-asia>

¹³⁸ Expert Grup, „Raportul de monitorizare independentă nr. 1 Evaluarea progresului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană”, 2024, https://www.euromonitor.md/wp-content/uploads/2024/07/Shadow-report_MD-EU-Enlargement_final_RO-IA.pdf

¹³⁹ Postarea Facebook a jurnalistului Vasile Botnaru cu privire la amenințare cu moartea primită, 13.09.2024, https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=10230345627642101&id=1159487750&mibextid=WC7FNe&rdid=vH0FQ2A8AwSNb1GY

neconstituționale din regiunea Transnistreană¹⁴⁰, intimidări și amenințări din partea oficialilor locali și a competitorilor electorali¹⁴¹, precum și acte de vandalism asupra sediului radiodifuzorului național TRM¹⁴². În prima jumătate a anului 2024, au fost documentate 15 încălcări ale libertății de exprimare în Moldova, printr-un efort regional de monitorizare¹⁴³.

La încheierea stării de urgență în decembrie 2023, Guvernul a introdus un nou mecanism¹⁴⁴ legal pentru a controla proiectele de investiții în media, cu scopul de a preveni dezinformarea și manipularea. Mecanismul a fost aplicat pentru menținerea suspendării licențelor pentru 12 posturi TV emise în 2022 și 2023¹⁴⁵ și pentru emiterea a două noi suspendări în 2024¹⁴⁶. OSC-urile¹⁴⁷ au criticat lipsa de transparență în procesul de adoptare și implementare a noului mecanism legal, afirmând că mecanisme

¹⁴⁰ Asociația Promo-LEX, „Solicitare de intervenție pentru eliberarea și protecția jurnalistului Timofei Iliușin în regiunea transnistreană”, 24.06.2024, <https://promolex.md/solicitare-de-interventie-pentru-eliberarea-si-protectia-jurnalistului-timofei-iliusin-in-regiunea-transnistreana/>
https://promolex.md/25681-solicitare-de-interventie-pentru-eliberarea-si-protectia-jurnalistului-timofei-iliusin-in-regiunea-transnistreana/?fbclid=IwZXh0bGhZW0CMTAAARIT2UDReyOuYpSssYtESqK6xSVQ0-U8FpgoQaJiFZofolP6hPzakXNmgeE_aem_1HQSLnpjrwPx-tijvR2eVw&lang=ro, TV8, „Reportera TV8, Viorica Tătaru, a fost reținută la Tiraspol. Filma protestul organizat de autoritățile separatiste”, 24.01.2024 <https://tv8.md/2024/01/24/ultima-ora-reportera-tv-8-viorica-tataru-a-fost-retinuta-la-tiraspol-filma-protestul-organizat-de-autoritatile-separatiste/249736>

¹⁴¹ CJJ, „Condamnăm comportamentul reprezentanților Primăriei capitalei în raport cu reportera Felicia Ganev, manifestat în legătură cu eforturile ZdG de a obține informații de interes public”, 01.07.2024, https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=10230264993640838&id=1595604542&mibextid=oFDknk&rid=LpNbZDyJc8Pn7TPu&_rdr, https://www.zdg.md/blog/editoriale/editorial-prima-caldare-de-zoaie/?fbclid=IwZXh0bGhZW0CMTAAAR0EDtbcjShRZvqH5ybVLMbRey3DB0afjMmJniFB7-U-6KKsSpQWxykBA_aem_GHDQxoTkBjceNLCdklnBlg, <https://cjj.md/condamnam-comportamentul-reprezentantilor-primariei-capitalei-in-raport-cu-reportera-felicia-ganev-manifestat-in-legatura-cu-eforturile-zdg-de-a-obtine-informatii-de-interes-public/>, <https://cjj.md/ong-urile-de-media-condamna-atacurile-repetate-asupra-presei-la-care-recurge-primarul-capitalei-ion-ceban/>; CJJ, „ONG-urile de media condamnă tentativele de intimidare a presei din Găgăuzia și cer reprezentanților administrației locale să înceteze imediat astfel de practici inadmisibile”, 23.01.2024, <https://cjj.md/ong-urile-de-media-condamna-tentativele-de-intimidare-a-presei-din-gagauzia-si-cer-reprezentantilor-administratiei-locale-sa-inceteze-imediat-astfel-de-practici-inadmisibile/>; CJJ, „ONG-urile de media condamnă acțiunile ilegale ale participanților la „Marșul Victoriei”, îndreptate împotriva jurnaliștilor, și solicită organelor de drept să sancționeze agresorii” 10.05.2024, <https://cjj.md/ong-urile-de-media-condamna-actiunile-ilegale-ale-participantilor-la-marsul-victoriei-indreptate-impotriva-jurnalistilor-si-solicita-organelor-de-drept-sa-sanctioneze-agresorii/>; CJJ, „Condamnăm derapajele reprobabile ale unor concurenți electorali în interacțiunea cu presa și cerem candidaților la alegerile prezidențiale să adopte o conduită adecvată în raport cu jurnaliștii”, 16.10.2024, https://cjj.md/condamnam-derapajele-reprobabile-ale-unor-concurenti-electorali-in-interactiunea-cu-presa-si-cerem-candidatilor-la-alegerile-prezidentiale-sa-adopte-o-conduita-adekvata-in-raport-cu-jurnalistii/?fbclid=IwY2xjawF9qil1eHRuA2FlbQIxMQABHRdi0DNWwRxi2UaP3jwoM-iNxZZolw6sxxqOICX78Pj9PjNjYQvt2tPjc_Q_aem_ThDI5Uaz8oAIFMMDC2SSsQ

¹⁴² Moldova1, „ONG-urile de media și Compania „Teleradio-Moldova” condamnă actul de vandalism asupra sediului radiodifuzorului public național”, 28.09.2024 <https://www.moldova1.md/p/36251/foto--sediile-companiei-teleradio-moldova-si-curtii-supreme-de-justitie-vandalizate-igp-politistii-au-stabilit-un-cerc-de-suspecti>

¹⁴³ Media Freedom Rapid Response, Mapping Media Freedom Monitoring Report January-June 2024, https://ipi.media/publications/2024-mfrr-monitoring-report-mid-year/?mc_cid=2015aab72f&mc_eid=a1b063663c

¹⁴⁴ Consiliul pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, <https://gov.md/ro/content/consiliului-pentru-promovarea-proiectelor-investitionale-de-importanta-nationala>

¹⁴⁵ Procesul-verbal nr. 2 / 27.12.2023 al Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/consiliul_174_2021_-_proces-verbal_nr_2_din_27.12.2023.pdf

¹⁴⁶ Procesul-verbal nr. 4/20.03.2024 al Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/consiliul_174_2021_-_proces-verbal_nr_4_din_20.03.2024.pdf

¹⁴⁷ CJJ, „Declarație cu privire la noul mecanism juridic de suspendare a licențelor furnizorilor de servicii media audiovizuale”, 27.03.2024, <https://cjj.md/declaratie-cu-privire-la-noul-mecanism-juridic-de-suspendare-a-licentelor-furnizorilor-de-servicii-media-audiovizuale/>

similare, în absența unei decizii judecătorești, au fost anterior declarate neconstituționale.

Nu există dovezi ale unei împiedicări sistematice din partea statului a persoanelor care exprimă idei și opinii contrare politicii oficiale, însă politicienii intentează adesea procese pentru defăimare împotriva autorilor declarațiilor care analizează activitatea lor, ceea ce înseamnă o risipă considerabilă de timp și resurse pentru instituțiile media¹⁴⁸. Anularea de către Teatrul Luceafărul a unui spectacol cu mesaje politice a provocat discuții ample și acuzații de cenzură în teatru¹⁴⁹.

Acțiunile deliberate menite să incite la conflicte naționale, etnice, rasiale sau religioase constituie o infracțiune¹⁵⁰. Discursul de ură sub diverse forme este interzis prin diferite dispoziții legale¹⁵¹. Discursul de ură nu este, de obicei, sancționat din cauza și a incapacității autorităților competente de a înțelege fenomenul. În iulie, 2024 IGP a elaborat o instrucțiune în vederea prevenirii și sancționării discursurilor de ură.

În aprilie 2024, Consiliul Audiovizualului a aplicat primele amenzi pentru dezinformare canalelor TV-Găgăuzia și ATV¹⁵², pe baza definițiilor de dezinformare și manipulare a informațiilor externe și a interferenței externe¹⁵³ introduse în 2022-2023 și a metodologiei adoptate în 2023¹⁵⁴. În aceeași decizie se constată și utilizarea discursului de ură, în baza metodologiei de monitorizare a discursului de ură, adoptată în 2023¹⁵⁵.

În octombrie, 15 canale și 95 de chatbot-uri de Telegram, afiliate oligarhului fugar Ilan Șor, au fost blocate la solicitarea Inspectoratului Național de Investigații. Autoritățile

¹⁴⁸ Iaroslav Martin vs. Publicația Periodică Ziarul de Gardă (înregistrat la 31.01.2022),

https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integratiun/pdf/generate/pending/2-22013377-12-2-31012022-1/88DDD2F6-2AA7-DD11-9299-001E0B8014EB; Bogdan Țirdea vs. Media Alternativa (înregistrat la 24.05.2022), https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integratiun/pdf/generate/pending/2-22072361-12-2-24052022-1/88DDD2F6-2AA7-DD11-9299-001E0B8014EB

¹⁴⁹ Platzforma, „Cenzură și autocenzură în teatrul moldovenesc: cazul spectacolului „Invizibil” de la Teatrul Luceafărul”, 19.06.2024, <https://platzforma.md/ahive/394108>

¹⁵⁰ Codul Penal al Republicii Moldova Art. 346 (Instigare la acțiuni violente pe motive de prejudecată), Art. 135/2 (Propaganda genocidului sau a Infracțiunilor împotriva umanității), Art. 176/1 (Încălcarea drepturilor cetățenilor prin propagarea fascismului, a rasismului și a xenofobiei și prin negarea Holocaustului).

¹⁵¹ Art. 32(3) al Constituției; Legea 64/2010 privind libertatea de exprimare, Art. 2; Codul Contravențional, Art. 54 (Încălcarea legislației cu privire la cultele religioase), Art. 52 (3) (Agitația electorală interzisă (utilizează discurs de ură), și pe motive de prejudecată ca circumstanță agravantă), Art. 69 (3) (Injuria), Art. 70 (3) (Calomnia), Art. 70/1 (Instigare la discriminare), Art. 354 (Huliganismul nu prea grav).

¹⁵² Consiliul Audiovizualului, „Postul public regional „TV-Găgăuzia” și postul local „ATV” au fost sancționate pentru răspândirea dezinformării cu 100000 de lei”, 26.04.2024, <https://consiliuaudiovizual.md/news/postul-public-regional-tv-gagauzia-si-postul-local-atv-au-fost-sanctionate-pentru-raspandirea-dezinformarii-cu-100-000-de-lei/>

¹⁵³ Legea 248/2023 pentru modificarea Codului serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174/2018, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138540&lang=ro

¹⁵⁴ Decizia Consiliului Audiovizualului 285/15.09.2023, „Metodologia privind constatarea și evaluarea cazurilor de dezinformare în conținuturile audiovizuale”, <https://consiliuaudiovizual.md/news/ca-a-aprobat-metodologia-privind-constatarea-si-evaluarea-cazurilor-de-dezinformare-in-continuturile-audiovizuale/>

¹⁵⁵ Decizia Consiliului Audiovizualului 160/26.05.2023, „Metodologia de monitorizare a discursului de ură”, https://consiliuaudiovizual.md/news/ca-a-aprobat-metodologia-de-monitorizare-a-discursului-de-ura/?fbclid=IwARivlcNhrGiLuhQQQtZtEcdx8BGUpNUiXC_i5PRnvOjpr38UGhPSOqEZhk

au susținut că prin intermediul acestora s-a urmărit finanțarea ilegală a partidelor politice, mituirea alegătorilor și cumpărarea voturilor.¹⁵⁶

În 2024, chiar și după sfârșitul stării de urgență, SIS a continuat practica de a bloca paginile web¹⁵⁷ care promovează dezinformarea. Această practică a început în timpul pandemiei de Covid-19 și a continuat în perioada stării de urgență declarate după invazia Rusiei în Ucraina. În 2024, blocarea paginilor a fost realizată fără o bază legală clară.

Standardul II. Statul facilitează și protejează libertatea de opinie și de exprimare

Persoanele fizice și organizațiile societății civile folosesc resurse online și alte mijloace de comunicare pentru a publica conținut și a-și exprima opiniile, care nu sunt supuse reglementărilor aplicabile mass-media. Legea protejează, de asemenea, confidențialitatea surselor de informații ale jurnaliștilor¹⁵⁸. Cenzura, precum și crearea de autorități publice pentru controlul informațiilor difuzate de mass-media, sunt interzise¹⁵⁹. În 2024, administrația Regiunii Autonome Găgăuzia (UTA Găgăuzia) a avut mai multe tentative de cenzură. În februarie, reprezentanții Comitetului Executiv ar fi încercat să cenzureze canalul local de televiziune¹⁶⁰, iar în iunie, Adunarea Populară a Găgăuziei a încercat să modifice¹⁶¹ legile media locale, introducând o nouă procedură care ar cere ca posturile de televiziune și radio să obțină o autorizație numită *Izin* de la Direcția Generală de Construcții și Infrastructură, contra unei taxe. Acest lucru ar ocoli Consiliul Audiovizualului, singura autoritate din Moldova autorizată să emită licențe de difuzare¹⁶². Nu au fost raportate cazuri de organizații media care să fi fost percheziționate sau supuse unor raiduri.

În martie 2024, Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei a reiterat apelul către autorități de a modifica, fără întârziere, Codul serviciilor media audiovizuale pentru a asigura garanții clare pentru independența reală a Consiliului Audiovizualului și inamovibilitatea membrilor săi, excluzând posibilitatea controlului politic asupra Teleradio-Moldova (TRM)¹⁶³. Un studiu din

¹⁵⁶ Ziarul de Gardă, „Motivul blocării rețelei „Sor” pe Telegram. Urmează dezactivarea și altor canale”, 10.10.2024, <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/doc-motivul-blocarii-retelei-sor-pe-telegram-urmeaza-dezactivarea-si-altor-canale/>

¹⁵⁷ Ziarul de Gardă, „SIS a solicitat blocarea accesului la alte șapte site-uri cu propagandă rusă”, 26.09.2024, <https://www.zdg.md/stiri/sis-a-solicitat-blocarea-accesului-la-alte-sapte-site-uri-cu-propaganda-rusa/>

¹⁵⁸ Legea 64/2010 privind libertatea de exprimare, Art. 13, *op. cit.*; Legea 243/1994 presei, Art. 18 (Nedivulgarea sursei de informație), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109428&lang=ro

¹⁵⁹ Constituția Republicii Moldova, Art. 34(5); Legea 243/1994 presei, Art. 1(2); Legea 64/2010 privind libertatea de exprimare, Art. 5.

¹⁶⁰ CJI, „Declarație: Condamnăm vehement orice încercare de cenzură în mass-media”, 12.02.2024, <https://cji.md/declaratie-condamn-vehement-orice-incercare-de-cenzura-in-mass-media/>

¹⁶¹ Proiectul Legii UTA Găgăuzia „Cu privire la modificarea Legii UTA Găgăuzia „Cu privire la Televiziunea și Radiodifuziunea” No. 66-XXXXI/V datat 01.03.2016”, <https://halktoplushu.md/archives/15437>

¹⁶² CJI, „Declarație comună ONG-urile de media condamna tentativele repetate ale autorităților Găgăuziei de a submina libertatea presei și cer retragerea imediată a inițiativei legislative”, 26.06.2024, <https://cji.md/ong-urile-de-media-condamna-tentativele-repetate-ale-autoritatilor-gagauziei-de-a-submina-libertatea-presei-si-cer-retragerea-imediate-a-initiativei-legislative/>

¹⁶³ CtEDO, CM/Del/Dec(2024)1492/H46-23, Manole și alții v. Republica Moldova (cauza nr. 13936/02), 12-14.03.2024, [https://search.coe.int/cm/#\[%22CoEIdentifier%22:%220900001680aacc20f%22,%22sort%22:%22CoEValidationDate%20Descending%22\]](https://search.coe.int/cm/#[%22CoEIdentifier%22:%220900001680aacc20f%22,%22sort%22:%22CoEValidationDate%20Descending%22])

2024 realizat de Freedom House¹⁶⁴ a confirmat că controlul parlamentar asupra TRM încalcă standardele europene. Șefa comisiei parlamentare pentru mass-media a anunțat¹⁶⁵ că, până la sfârșitul anului 2025, Parlamentul va revizui amendamentele care au plasat TRM sub control parlamentar și care au subminat independența Consiliului Audiovizualului și a TRM.

Studiul Freedom House menționat mai scoate în evidență și lipsa unui cadru de reglementare distinct pentru serviciile de platformă de partajare a materialelor video, și implicit lipsa de pârghii pentru combaterea conținutului dăunător.

În 2024, Parlamentul a adoptat Fondul pentru subvenționarea mass-media¹⁶⁶. Ministerul Culturii, ca instituție responsabilă, va avea rolul de a determina domeniile prioritare pentru subvenționare prin consultarea cu autoritățile publice și OSC-urile de media, și va organiza un concurs anual de proiecte media pe baza listei aprobate. În 2024, Guvernul a finanțat¹⁶⁷ costurile de distribuție ale publicațiilor periodice, ceea ce a asigurat continuarea activității acestor redacții.

De asemenea, legea protejează avertizorii de integritate¹⁶⁸, dar nu există suficiente dovezi pentru a evalua eficacitatea dispozițiilor legale în practică.

Difuzarea deliberată a informațiilor defăimătoare și înșelătoare (defăimare) constituie o contravenție¹⁶⁹, aplicată de obicei de către ofițeri de poliție fără pregătire în domeniu. În ultimii ani, organizațiile media ale societății civile au raportat¹⁷⁰, în mod repetat, utilizarea sancțiunii pentru defăimare, pe care o consideră o măsură gravă și disproporționată folosită ca o armă împotriva reprezentanților mass-media. O analiză CRJM¹⁷¹ a constatat 37 de cazuri contra mass-media soluționate de Curtea Supremă de Justiție în perioada 2019-2023, din care Curtea a respins 70% sugerând că acestea au fost încercări de a reduce la tăcere mass-media (SLAPP). Autorii studiului precizează că în instanțele de fond, există un număr mult mai mare de procese judiciare intentate împotriva mass-media. Două treimi din acțiunile analizate au atacat direct sursele

¹⁶⁴ Freedom House, Deirdre Kevin, CommSol, „Analiza legislației Republicii Moldova în domeniul audiovizualului în contextul directivei serviciilor mass-media audiovizuale, regulamentului european privind libertatea mass-mediei, regulamentul privind serviciile digitale și al altor standarde internaționale relevante”, 2024, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-05/fh-mf_Oversight-Reform-2024_Rom.pdf

¹⁶⁵ Media Azi, „Modificările legislative ce au readus TRM sub control parlamentar ar urma să fie revizuite anul viitor, susține președinta comisiei pentru mass-media”, 10.07.2024, <https://media-azi.md/modificarile-legislative-ce-au-readus-trm-sub-control-parlamentar-ar-urma-sa-fie-revizuite-anul-viitor-sustine-presedinta-comisiei-pentru-mass-media/>

¹⁶⁶ Legea 50/2024 cu privire la Fondul pentru subvenționarea mass-mediei, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143004&lang=ro

¹⁶⁷ Hotărârea Guvernului 329/2024 cu privire la aprobarea Mecanismului de finanțare a distribuției publicațiilor periodice din Republica Moldova pentru anul 2024, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143307&lang=ro

¹⁶⁸ Legea 165/2023 privind la avertizorii de integritate, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137744&lang=ro

¹⁶⁹ Codul Contravențional, Art. 70 (Calomnia).

¹⁷⁰ CJJ, „Campania CJJ privind necesitatea modificării articolului din Codul contravențional ce vizează calomnia”, <https://cjj.md/campania-cjj-privind-necesitatea-modificarii-articolului-din-codul-contravențional-ce-vizeaza-calomnia/>

¹⁷¹ CRJM, „Libertatea de exprimare a mass-mediei în fața justiției”, 2024, <https://crjm.org/libertatea-de-exprimare-a-mass-mediei-in-fata-justitiei-cum-combatem-procesele-judiciare-menite-sa-reduca-la-tacere-jurnalistii/23189/>

mass-media, iar mai mult de jumătate din reclamanți au fost politicieni sau demnitari de stat. Durata medie de examinare a acestor cauze a fost de peste trei ani – triplu în raport cu durata medie de examinare a tuturor cauzelor civile.

În mai 2024, Parlamentul a ajustat definiția pentru infracțiunea de trădare de patrie¹⁷². Amnesty International Moldova a criticat¹⁷³ amendamentul, afirmând că „...Definiția lărgită a trădării de patrie este vagă și deschisă abuzurilor, reprezentând o amenințare deosebită la adresa dreptului la libertatea de exprimare...”. Critica se referă la extinderea aplicării articolului în timpul păcii, eliminarea cerinței ca să fie cauzat un prejudiciu statului și lărgirea aplicabilității pentru a include trădarea comisă în sprijinul entităților neconstituționale (introduse în 2023). Potrivit autorilor, „Această nouă definiție a trădării de patrie ar putea fi folosită pentru a viza disidența politică și vocile critice sub pretextul contracarării influenței străine răuvoitoare”, care ar putea fi extins pentru a ținti „campaniile de dezinformare”.

Recomandări specifice:

- Guvernul și instituțiile specializate să combată dezinformarea în cadrul unui mecanism previzibil, clar și transparent, aplicabil pentru identificarea și blocarea paginilor web și a altor surse care promovează informații false, inclusiv garanții procedurale și procedura de apel;
- Parlamentul să modifice legislația privind serviciile de platformă de partajare a materialelor video în conformitate cu acquis-ul UE, inclusiv Actul UE privind libertatea presei și Actul UE privind serviciile digitale;
- Consiliul Audiovizualului să dezvolte capacități instituționale de monitorizare a activității difuzorilor online prin capacitatea resurselor umane și crearea unei subdiviziuni dedicate conținutului online;
- Parlamentul să adopte un act legislativ anti-SLAPP pe modelul „Legii lui Daphne” / Directiva (UE) 2024/1069¹⁷⁴ privind protecția împotriva cererilor vădit neîntemeiate sau a procedurilor judiciare abuzive împotriva persoanelor implicate în acțiuni de mobilizare publică („acțiuni strategice în justiție împotriva mobilizării publice”) (inclusiv un mecanism de constatare accelerată a caracterului SLAPP al acțiunii înaintate împotriva mass-mediei, care să rezulte, eventual, prin respingerea examinării cauzei).

¹⁷² Legea 136/2024 pentru modificarea unor acte normative (Codului Penal și a Codului Contravențional), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143519&lang=ro

¹⁷³ Amnesty International Moldova, „Noua definiție a trădării de patrie, adoptată de Parlament, amenință libertatea de exprimare”, 03.06.2024, <https://amnesty.md/recente/moldova-noua-definitie-a-inaltei-tradari-adoptata-de-parlament-ameninta-libertatea-de-exprimare/>

¹⁷⁴ Directiva (UE) 2024/1069 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția împotriva cererilor vădit neîntemeiate sau a procedurilor judiciare abuzive împotriva persoanelor implicate în acțiuni de mobilizare publică („acțiuni strategice în justiție împotriva mobilizării publice”), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32024L1069>.

3.7 Dreptul la viață privată

Scor general pentru domeniu: **4,3/7**

Legislație: **5,2/7**

Practică: **3,4/7**

Dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului corespondenței este protejat pentru toată lumea și nu poate fi supus unei ingerințe arbitrare sau ilegale, fie într-un mediu fizic, fie într-un mediu virtual, indiferent de autor.

Datele cu caracter personal sunt protejate în temeiul unei legi speciale, iar statul oferă protecție pentru datele personale deținute de persoanele juridice prin intermediul Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal (CNPD), care îndeplinește funcții de monitorizare și control. OSC-urile au dreptul de a gestiona datele personale și sunt supuse la aceleași obligații și cerințe ca și alte persoane juridice. Cadrul legal prevede protecția vieții private și a datelor cu caracter personal, dar această protecție nu este întotdeauna oferită în practică.

În 2024, Parlamentul a adoptat o nouă lege privind protecția datelor cu caracter personal, care transpune GDPR-ul în legislația națională. Legea va intra în vigoare în 2026.

Supravegherea este legal posibilă ca parte a măsurilor speciale de investigații penale, dar doar cu autorizarea judecătorului de instrucție la cererea procurorului. Perchezițiile în birouri sau locuințe sunt posibile după emiterea unui mandat de arest sau în urma unei proceduri excepționale urgente, dar numai pe baza unor motive prescrise de procedura penală. Procedura penală oferă garanții împotriva abuzurilor legate de supraveghere, inclusiv pentru OSC-uri sau persoanele asociate. Nu este clar în ce măsură mecanismele legale pentru protecția împotriva colectării, prelucrării și stocării ilegale sau disproporționate a informațiilor personale funcționează în practică, cu excepția cazurilor aduse în atenția publicului prin investigații media.

Scorul general în domeniul *Dreptul la viață privată*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas aceleași.

Recomandările sunt aceleași ca anul trecut și vizează necesitatea de revizuire a competențelor extinse ale SIS care ar putea afecta viața privată, protecția datelor și libertatea de exprimare. În plus se recomandă asigurarea obligațiilor privind informarea post-factum cu privire la utilizarea mijloacelor speciale de interceptare și supraveghere în cadrul investigațiilor legale.

Standardul I. Orice persoană se bucură de dreptul la viață privată și protecția datelor

Dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor este protejat de Constituția Republicii Moldova¹⁷⁵ pentru toată lumea și nu poate fi supus unor ingerințe arbitrare sau ilegale, fie într-un mediu fizic, fie într-un mediu virtual, indiferent de autor¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Constituția Republicii Moldova, Art. 28 (Viața intimă, familială și privată), Art. 29 (Inviolabilitatea domiciliului), Art. 30 (Secretul corespondenței).

¹⁷⁶ Codul penal al Republicii Moldova, Art. 177 (Încălcarea inviolabilității vieții private), Art. 178 (Violarea dreptului la secretul corespondenței), Art. 179 (Violarea de domiciliu), Art. 193 (Tulburarea de posesie), Art. 197 (Distrugearea sau deteriorarea intenționată a bunurilor), Art. 260¹ (Interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice) *op. cit.*; Legea 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare, Art. 10 (Dreptul la respectul vieții private și de familie).

Datele cu caracter personal sunt protejate printr-o lege specială¹⁷⁷, care reglementează prelucrarea, stocarea și utilizarea acestora. OSC-urile au dreptul de a gestiona datele cu caracter personal și sunt supuse aceluiași obligații și cerințe ca și alte persoane juridice. Monitorizarea și controlul respectării legislației relevante este responsabilitatea CNPDCP¹⁷⁸. Încălțările vieții private atrag sancțiuni contravenționale¹⁷⁹. În iulie 2024, Parlamentul a adoptat o nouă lege privind protecția datelor cu caracter personal¹⁸⁰, care va intra în vigoare în august 2026. Noua lege transpune Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR) al UE¹⁸¹ în cadrul legislativ național, include dispoziții referitoare la activitatea CNPDCP și la răspunderea pentru neconformitatea cu cadrul legal. Aceasta oferă beneficii, precum acces mai ușor la datele personale, un nou drept la portabilitatea datelor, un *drept de a fi uitat* mai clar, un set cuprinzător de reguli privind încălcarea securității datelor personale, responsabilitate mai clară pentru operatori și persoanele împuternicite de procesatori, instrumente moderne pentru transferurile internaționale de date și tehnici pentru confidențialitate (pseudonimizare).

În cel mai recent raport anual al CNPDCP, publicat în 2024, se arată o creștere de 70% în numărul accesărilor de date personale. Numărul total de accesări de către instituțiile naționale a crescut de la 36,5 milioane în 2022 la 52 milioane în 2023. Instituțiile care au accesat cel mai des date cu caracter personal stocate în principalele resurse informatice automate ale statului au fost Ministerul Afacerilor Interne (peste 26 milioane de accesări - dublu comparativ cu 2021), Serviciul Fiscal de Stat (peste 9 milioane de accesări - de peste două ori mai mult comparativ cu 2022), SIS (peste 73.000 de accesări), Centrul Național Anticorupție (peste 53.000 de accesări - mai puțin decât în 2022) și Procuratura Generală (peste 15.000 de accesări - jumătate din numărul din 2022)¹⁸².

Până în prezent, nu a fost emisă nicio hotărâre judecătorească în cazul din 2019 referitor la interceptarea ilegală a comunicațiilor și înregistrarea video în locuințele a 52 de politicieni, activiști ai OSC și jurnaliști¹⁸³, în care cinci foști ofițeri de poliție au fost trimiși în judecată în 2021 pentru presupusa încălcare a vieții private și a dreptului la secretul corespondenței. De asemenea, nu există nicio decizie judecătorească în cazul

¹⁷⁷ Legea 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, *op. cit.*,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro

¹⁷⁸ Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal (CNPDCP), <https://datepersonale.md/en/>

¹⁷⁹ Codul contravențional Art.74¹ (Prelucrarea datelor cu caracter personal cu încălcarea legislației privind protecția datelor cu caracter personal); Art. 74² (Refuzul de a furniza informații sau împiedicarea accesului personalului Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal); Art. 74³ (Neîndeplinirea deciziilor Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal).

¹⁸⁰ Lege 195/2024 privind protecția datelor cu caracter personal,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144681&lang=ro

¹⁸¹ Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) (GDPR), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>

¹⁸² CNPDCP, „Raport anual de activitate 2023”, https://datepersonale.md/wp-content/uploads/2024/03/raport_de_activitate_2023_romweb.pdf

¹⁸³ RISE Moldova, „Ministerul interceptărilor”, 2019, <https://www.rise.md/articol/ministerul-interceptarilor/>

din 2022 referitor la scurgerea¹⁸⁴ de informații din corespondența privată a mai multor oficiali moldoveni de rang înalt, inclusiv a Președintelui și a mai multor miniștri și oficiali. În 2024, CtEDO a constatat o încălcare a dreptului la respectarea vieții private și de familie¹⁸⁵ într-un caz care a avut loc în 2019.

Standardul II. Statul protejează dreptul la viață privată al OSC-urilor și al persoanelor asociate

Statul asigură protecție pentru datele private deținute de persoanele juridice. Datele cu caracter personal stocate și prelucrate de OSC-uri sunt supuse unor proceduri legale specifice¹⁸⁶. Rapoartele prezentate de OSC-uri sunt conforme cu legislația privind protecția datelor cu caracter personal și nu afectează viața privată a membrilor, donatorilor, membrilor consiliului și angajaților, nici confidențialitatea bunurilor lor personale.

Perchezițiile în birouri sau locuințe sunt posibile doar după emiterea unui mandat de arestare sau în urma unei proceduri excepționale urgente, dar numai pe baza unor motive prescrise de procedura penală¹⁸⁷. În 2024, nu au fost raportate cazuri în care autoritățile să fi pătruns în birourile OSC-urilor sau să fi accesat documentele acestora.

Supravegherea este legal posibilă ca parte a unei investigații penale, dar doar cu autorizarea judecătorului de instrucție la cererea procurorului¹⁸⁸. Procedura penală¹⁸⁹ oferă garanții împotriva abuzurilor legate de supraveghere, inclusiv pentru OSC-uri sau persoanele asociate. Nu este clar în ce măsură mecanismele legale pentru protecția împotriva colectării, prelucrării și stocării ilegale sau disproportionale a informațiilor personale funcționează în practică, cu excepția cazurilor aduse în atenția publicului prin investigații media, așa cum s-a întâmplat cu câțiva ani înainte. În 2024, nu au fost înregistrate cazuri de interferență neautorizată în confidențialitatea comunicațiilor OSC-urilor sau persoanelor asociate.

¹⁸⁴ Ziarul de Gardă „Scurgere de corespondență privată a oficialilor de rang înalt din R. Moldova. Canalele de Telegram a ministrului Andrei Spînu și a președintei Maia Sandu au fost sparte. Mai multe conversații atribuite ministrului Litvinenco, publicate”, 09.12.2022 <https://www.zdg.md/stiri/scurgere-de-corespondenta-privata-a-oficialilor-de-rang-inalt-din-r-moldova-canalele-de-telegram-a-ministrului-andrei-spinu-si-a-presedintei-maia-sandu-au-fost-sparte-mai-multe-conversatii-atribuite-m/>

¹⁸⁵ CtEDO, Cauza Oleg Balan v. Republic of Moldova, (cauza nr. 25259/20), <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22appno%22%3A%2225259/20%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22JUDGMENTS%22%2C%22DECISIONS%22%2C%22itemid%22%3A%22001-233631%22%7D>

¹⁸⁶ Legea 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, *op. cit.*

¹⁸⁷ Codul de procedură penală, 122/2003, Secțiunea 4, Percheziția și ridicarea de obiecte și documente, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126190&lang=ro

¹⁸⁸ Codul de procedură penală, Capitolul III, Legea 59/2012 privind activitatea specială de investigații, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110235&lang=ro

¹⁸⁹ Codul de procedură penală, Art. 7 (Legalitatea procesului penal), Art. 8 (Prezumția nevinovăției), Art. 9 (Egalitatea în fața legii și autorităților), Art. 10 (Respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane); Art. 11 (Inviolabilitatea persoanei), Art. 12 (Inviolabilitatea domiciliului), Art. 13 (Inviolabilitatea proprietății), Art. 14 (Secretul corespondenței), Art. 15 (Inviolabilitatea vieții private), *op. cit.*

Supravegherea de către SIS este, de asemenea, posibilă în afara unei investigații penale¹⁹⁰. Serviciul are dreptul de a monitoriza locuința unei persoane, de a instala dispozitive de supraveghere audio, video sau foto în locuință și de a monitoriza vizual și intercepta comunicațiile, chiar și fără consimțământul unui judecător. Există, de asemenea, proceduri confuze pentru autorizarea măsurilor de contrainformații (în esență, măsuri speciale de investigație). Comisia de la Veneția a subliniat că Serviciul are puteri extinse de supraveghere, iar problemele legate de mecanismele de control și noțiunile nedefinite deschid calea pentru interpretări ambigue¹⁹¹.

Recomandări specifice:

- Parlamentul să revizuiască competențele extinse ale SIS și ar trebui să instituie mecanisme de control clare și eficiente, cu garanții procedurale, asupra activităților SIS, care ar putea afecta viața privată, protecția datelor și libertatea de exprimare;
- Procuratura Generală să garanteze transparența informațiilor cu privire la utilizarea mijloacelor speciale de interceptare și supraveghere în cadrul investigației;
- Procuratura Generală să se asigure că judecătorii de instrucție informează post-factum persoanele care au fost interceptate în proporție de sută la sută a cazurilor;
- Structurile competente ale statului să investigheze ingerințele în viața privată în ceea ce privește comunicarea și stocarea electronică, sistemele de supraveghere și alte sisteme și ar trebui să aplice sancțiuni persoanelor care dezvăluie informații private.

¹⁹⁰ Legea 136/2023 privind Serviciul de Securitate și Informații al Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137512&lang=ro

Legea 179/2023 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138152&lang=ro

¹⁹¹ Comisia de la Veneția, CDL-AD(2023) 008-e Republica Moldova – Aviz pe marginea proiectului de lege privind serviciul de informații și securitate, precum și a proiectului de lege privind activitatea contrainformativă și informativă adoptat de Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 134-a Sesiune Plenară (Veneția, 10-11 martie 2023), [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)008-e)

3.8 Obligația statului de a proteja

Scor general pentru domeniu: **4,6/7**

Legislație: **5,0/7**

Practică: **4,2/7**

Instituțiile statului au obligația de a proteja viața, integritatea, sănătatea, libertatea, proprietatea și alte drepturi legitime ale cetățenilor și comunității. OSC-urile și persoanele asociate au acces la mecanisme eficiente de reclamație și apel în instanță a deciziilor care afectează libertatea de asociere sau alte drepturi și libertăți exercitate de OSC-uri sau membrii lor. OSC-urile pot reprezenta beneficiarii ale căror drepturi au fost încălcate în instanță și pot desfășura litigii strategice.

Pentru al treilea an consecutiv, forțele de ordine au protejat în mod proactiv Marșul LGBTQ+ Pride împotriva grupurilor ostile terțe. OSC-urile sunt, de asemenea, vulnerabile la supravegherea și interceptarea comunicațiilor private, dar nu este o practică obișnuită ca astfel de atacuri să fie abordate în instanță. Instituțiile publice au obligația de a interveni prin intermediul autorităților competente pentru a proteja OSC-urile și persoanele asociate împotriva atacurilor și interferențelor din partea terților sau a reprezentanților organelor de stat. Cu toate acestea, instituțiile publice nu sunt considerate ca fiind instituții care oferă protecție eficientă și nu există dovezi că organismele responsabile desfășoară acțiuni proactive pentru a proteja OSC-urile și reprezentanții lor. Investigațiile și procesele legate de interferențele ilegale cu viața privată nu au produs hotărâri definitive.

În 2024, MONEYVAL a constatat că deficiențele din evaluarea anterioară privind Recomandarea 8 a GAFI referitoare la ONG-uri persistă și a menținut un rating de Conformitate Parțială. Deși Evaluarea Națională a Riscurilor anterioară nu a găsit indici privind finanțarea terorismului asociată sectorului non-profit, până în prezent, toate OSC-urile sunt considerate cu risc ridicat în politicile bancare de combatere a spălării banilor și a finanțării terorismului. Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor a inițiat o nouă Evaluare a Riscurilor ONC de Finanțare a Terorismului, cu participarea OSC-urilor, ceea ce reprezintă una din recomandările CSO Meter din anul precedent

Anul 2024 a fost primul an fără restricții asupra libertății de întrunire, libertății de exprimare și accesului la informații impuse sub starea de urgență de la începutul pandemiei.

Scorul general în domeniul *Obligația statului de a proteja*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas neschimbate.

Recomandările principale prevăd identificarea și aplicarea măsurilor de combatere a finanțării terorismului bazate pe evaluarea riscurilor organizațiilor non-profit, cu implicarea OSC-urilor. În plus OSC-urile sunt încurajate să relanseze inițiativa adoptării unei legi privind protecția apărătorilor drepturilor omului.

Standardul I. Statul protejează OSC-urile și persoanele asociate OSC-urilor împotriva interferențelor și atacurilor

Constituția prevede obligația statului de a-și proteja cetățenii.¹⁹² Viața, integritatea, sănătatea, libertatea, proprietatea și alte drepturi legitime ale cetățenilor și comunității sunt protejate prin lege,¹⁹³ cu obligații atât pozitive, cât și negative impuse instituțiilor

¹⁹² Constituția Republicii Moldova, Art. 18 (Protecția cetățenilor Republicii Moldova) *op. cit.*

¹⁹³ Legea 320/2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, Art. 18; Legea 219/2018 cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri, Art. 22; Legea 3/2016 cu privire la Procuratură, Art. 1.

statului. Statul respectă, protejează și asigură libertatea de asociere și poate interveni în activitățile OSC-urilor doar dacă este necesar într-o societate democratică pentru a asigura securitatea națională, siguranța publică, aplicarea legii sau prevenirea infracțiunilor, sau pentru protecția sănătății, moralei, drepturilor și libertăților altora.¹⁹⁴

OSC-urile sau persoanele asociate pot contesta în instanță deciziile care afectează exercitarea libertății de asociere¹⁹⁵, refuzul accesului la informație¹⁹⁶, hotărârile care interzic sau modifică condițiile unei întruniri¹⁹⁷, care afectează libertatea de exprimare¹⁹⁸ și alte drepturi specifice prevăzute de legi speciale. OSC-urile pot, de asemenea, să reprezinte beneficiarii ale căror drepturi au fost încălcate în instanță și să desfășoare litigii strategice.

Instituțiile publice au obligația de a interveni pentru a proteja OSC-urile și persoanele asociate împotriva atacurilor și interferențelor din partea terților sau a reprezentanților organelor de stat. Deși OSC-urile au acces la justiție, este neobișnuit ca astfel de atacuri să fie aduse în instanță, în special din cauza lipsei de încredere în sistemul judiciar¹⁹⁹. O decizie finală nu a fost încă emisă în cazul interceptării ilegale a reprezentanților opoziției, activiștilor civici și jurnaliștilor, pentru cei cinci foști polițiști trimiși în judecată în 2021 pentru încălcarea dreptului la viața privată²⁰⁰.

Atacurile verbale împotriva reprezentanților OSC-urilor se manifestă în principal pe partea iliberală a spectrului politic și la nivel local.²⁰¹

În 2024, pentru al treilea an consecutiv, forțele de ordine au jucat un rol proactiv în protejarea Marșului LGBTQ+ Pride împotriva grupurilor ostile terțe. iar instanța a sancționat autorul unei amenințări cu moartea împotriva unui activist LGBTQ+ făcută în 2022²⁰².

Anul 2024 este primul an fără restricții asupra libertății de întrunire, libertății de exprimare și accesului la informații impuse sub starea de urgență de la începutul pandemiei din 2020 și de la începutul invaziei ruse în Ucraina în 2022.

¹⁹⁴ Legea 86/2020 privind organizațiile necomerciale, Art. 5(1), 5(11), *op.cit.*

¹⁹⁵ Legea 86/2020 privind organizațiile necomerciale Art. 13(13), 16(4), 25(6), *op.cit.*

¹⁹⁶ Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public, Capitolul IV, *op.cit.*

¹⁹⁷ Legea 26/2008 privind întrunirile, Art. 15, *op.cit.*

¹⁹⁸ Legea 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare, Capitolul II, *op.cit.*

¹⁹⁹ 15% încredere în justiție, Institutul de Politici Publice, Barometrul Opiniei Publice, octombrie 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>

²⁰⁰ Portalul instanțelor de judecată, https://jc.instante.justice.md/ro/agenda-of-meetings?dossier_number=1-21153305-12-1-18102021&dossier_part=Cojocaru%20Valeriu%20&type=Penal&apply_filter=1

²⁰¹ Bogdan Țirdea, „Sorosistii și statul profund în Moldova”, 18.11.2024

https://youtu.be/MjY6F8gjKTA?si=40uxwY_wTMX4NAec

²⁰² GENDERDOC-M, „Sentință pentru bărbatul care l-a amenințat cu moartea pe Marin Pavlescu. Trebuie să achite aproape 60.000 de lei”, 21.06.2024, <https://gdm.md/ro/2024/06/21/sentinta-pentru-barbatul-care-l-a-amenintat-cu-moartea-pe-marin-pavlescu-trebuie-sa-achite-aproape-60-000-de-lei/>

Standardul II. Măsurile utilizate pentru combaterea extremismului, terorismului, spălării banilor sau corupției sunt direcționate și proporționale, în conformitate cu abordarea bazată pe riscuri, respectă standardele drepturilor omului cu privire la asociere, întrunire și exprimare

Statul poate stabili reguli pentru OSC-uri în scopul combaterii spălării banilor (AML) și finanțării terorismului (CTF) doar în măsura în care aceste reguli sunt în conformitate cu standardele internaționale privind drepturile omului.²⁰³ Legislația AML/CTF²⁰⁴ și legislația anticorupție²⁰⁵ nu conțin prevederi care să restricționeze direct sau să împiedice OSC-urile să își desfășoare activitățile legitime sau să se bucure de libertățile lor fundamentale și nici nu limitează sau încalcă drepturile angajaților și donatorilor lor. Cu toate acestea, politicile bancare AML/CTF creează bariere pentru activitatea de strângere de fonduri a OSC-urilor, cum ar fi comisioanele mari pentru donațiile non-cash, respingerea plăților efectuate către OSC-uri cu carduri de credit străine, tratarea platformelor de crowdfunding ca fiind clienți cu risc ridicat, asemănători magazinelor online, și impunerea de cerințe suplimentare și comisioane mari.²⁰⁶

OSC-urile sunt afectate de aceste reglementări, fiind necesar să depună declarații privind beneficiarul efectiv al entității juridice, identificat ca persoana (persoanele) care exercită controlul final asupra organizației non-comerciale (în baza amendamentelor din 2023)²⁰⁷. Conform reglementărilor ASP²⁰⁸, beneficiarii efectivi ai OSC-urilor pot fi fondatorii, membrii consiliului sau membrii adunării generale. Cu toate acestea, aceste persoane nu sunt adevărații beneficiari efectivi, ceea ce înseamnă că definiția legală nu se aliniază cu conceptul aplicabil entităților comerciale.

MONEYVAL, organismul permanent de monitorizare al Consiliului Europei, a menținut în 2024 categoria de Conformitate Parțială privind Recomandarea 8 (privind organizațiile non-profit). Aceștia au afirmat că deficiențele identificate în runda anterioară de evaluare (din mai 2022) a Moldovei în cadrul c.8.3 (*măsurile aplicate pentru promovarea supravegherii eficiente a organizațiilor non-profit expuse riscului de finanțare a terorismului nu sunt aplicate de autoritățile de supraveghere într-un mod bazat pe risc, iar autoritățile nu au furnizat informații privind regulile pentru organizațiilor non-profit în prevenirea spălării banilor/finanțării terorismului sau justificarea lipsei de necesitate a acestora*) și c.8.4 (*monitorizarea conformității organizațiilor non-profit cu cerințele Recomandării 8 nu este bazată pe*

²⁰³ Legea 86/2020 privind organizațiile necomerciale, Art. 5(10), *op.cit.*

²⁰⁴ Legea 308/2017 privind prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, *op.cit.*

²⁰⁵ Legea 82/2017 integrității, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro

²⁰⁶ ECNL, ICNL, „Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova”, septembrie 2024, <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>

²⁰⁷ Legea 308/2017 privind prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, Art. 5 și 14; Legea 66/2023 pentru modificarea unor acte normative,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136851&lang=ro

²⁰⁸ Ordinul ASP 573/04.09.2023.

risc) nu au fost abordate, motiv pentru care ratingul Recomandării 8²⁰⁹ cu privire la organizațiile non-profit rămâne doar Conform Parțial²¹⁰.

Ca urmare, în septembrie 2024, Serviciul de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor din Moldova a început o evaluare a riscurilor de finanțare a terorismului pentru sectorul non-profit, cu sprijinul Facilității Globale AML/CFT a UE, pe baza metodologiei Greenacre²¹¹. Spre deosebire de evaluarea națională a riscurilor anterioară²¹², OSC-urile au fost invitate să participe la evaluare, încă de la primele etape, atât ca parte a unui grup de lucru, cât și ca parte a unui grup mai larg de supraveghere. Documentul este așteptat să fie publicat în 2025 și să aibă un impact pozitiv asupra activității OSC-urilor. Evaluarea Națională a Riscurilor anterioară nu a găsit dovezi privind finanțarea terorismului legată de sectorul non-profit și a considerat că riscul ca OSC-urile să fie utilizate în acest scop este foarte scăzut. Cu toate acestea, OSC-urile sunt clasificate până în prezent ca având risc ridicat în politicile AML, fiind necesar să depună documente suplimentare, cum ar fi detaliile proiectelor, pentru transferurile internaționale.

În 2024, ca și în anii anteriori, nu au fost raportate cazuri în care OSC-urile să fie afectate de acuzații de legături cu extremismul, finanțarea terorismului, spălarea banilor sau corupția. Cadrul normativ anticorupție nu afectează activitatea OSC-urilor și a părților interesate ale acestora. Cu toate acestea, ONG-ul „Eurasia” din Rusia, care operează în Moldova, este suspectat²¹³ că ar avea legături cu cazul penal inițiat pentru finanțarea ilegală a partidelor politice²¹⁴, în care cetățenii moldoveni au primit bani²¹⁵ în scopuri de corupție electorală. Doar în lunile septembrie și octombrie, poliția a raportat 15 milioane USD finanțare ilegală din Rusia pentru cel puțin 130 de mii de

²⁰⁹ Recomandarea 8 a GAFI cere ca legile și reglementările care guvernează organizațiile non-profit să fie revizuite, astfel încât aceste organizații să nu poată fi abuzate pentru finanțarea terorismului.

²¹⁰ MONEYVAL, „AML and CTF measures Republic of Moldova, 2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating Follow-up Report”, Mai 2024, <https://rm.coe.int/moneyval-2024-4-md-5thround-2ndenhfur/1680b05e46>

²¹¹ Metodologia Greenacre pentru Evaluarea riscurilor sectorului non-profit, <https://greenacregroup.co.uk/greenacre-government/npo-risk-assessments/#:~:text=The%20Methodology%20employs%20a%20six,on%20which%20to%20base%20assessments>.

²¹² Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, „Raportul privind evaluarea națională a riscurilor în domeniul spălării banilor și finanțării terorismului”, 2022, http://spscb.gov.md/ro/news/raportul-privind-evaluarea-na-ional-a-riscurilor-in-domeniul-sp-l-rii-banilor-i-finan-rii-terorismului?fbclid=IwAR0Q2RvREUxzooq9PDeimzt_vDGwve4HjN-1L7yILdy8Zq7sJLdQIvdgWDY.

²¹³ IPN, „Gruparea criminală „ȘOR” continuă recrutarea cetățenilor în scopuri subversive”, 26.09.2024 https://www.ipn.md/ro/gruparea-criminala-sor-continua-recrutarea-cetatenilor-in-scopuri-subversive-7965_1107598.html

²¹⁴ Inspectoratul General al Poliției, „Zeci de percheziții într-un dosar de finanțare ilegală a partidelor politice și spălarea de bani”, 03.06.2024

<https://politia.md/ro/content/zeci-de-perchezitii-intr-un-dosar-de-finantare-ilegala-partidelor-politice-si-spalare-de-bani>

²¹⁵ Ziarul de Gardă, „În slujba Moscovei. Trei luni printre „robii” lui Șor. Investigație ZdG sub acoperire”, 11.10.2024 <https://www.zdg.md/investigatii/ancheta/video-in-slujba-moscovei-trei-luni-printre-robii-lui-sor-investigatie-zdg-sub-acoperire/> și „În slujba Moscovei. Patru luni printre „robii” lui Șor. Investigație sub acoperire” 31.10.2024, <https://www.zdg.md/investigatii/in-slujba-moscovei-patru-luni-printre-robii-lui-sor-investigatie-sub-acoperire/>.

persoane²¹⁶. Fugarul Ilan Șor a susținut că atât suma de bani, cât și numărul persoanelor implicate sunt mult mai mari.

Recomandări specifice:

- Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor și Banca Națională a Moldovei să implementeze măsuri de combatere a finanțării terorismului (CTF) (inclusiv politicile bancare) doar pentru organizațiile non-profit vizate de GAFI, în conformitate cu Recomandarea 8 a GAFI, care rezultă din Evaluarea riscurilor organizațiilor non-profit de finanțare a terorismului;
- Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor să continue să implice proactiv OSC-urile în identificarea măsurilor pentru a aborda vulnerabilitățile OSC-urilor la finanțarea terorismului și spălarea banilor;
- Organele competente relevante să aplice măsuri eficiente de prevenire și protecție în toate situațiile periculoase la care sunt expuse OSC-urile și reprezentanții acestora (de exemplu, interceptări ilegale, atacuri cibernetice, încălcarea confidențialității, atacuri online etc.);
- Banca Națională ar trebui să inițieze un dialog cu OSC-urile și băncile pentru a aborda problemele legate de accesul OSC-urilor la servicii bancare și să exploreze soluții potențiale pentru îmbunătățirea politicilor și practicilor de reducere a riscurilor, folosind o abordare bazată pe risc;
- OSC-urile să relanseze dialogul cu privire la adoptarea unei legi privind protecția apărătorilor drepturilor omului.

3.9 Suportul acordat de stat

Scor general pentru domeniu: **4,4/7**

Legislație: **4,7/7**

Practică: **4,0/7**

Statul oferă finanțare pentru OSC-uri prin diferite mecanisme, cum ar fi finanțarea nerambursabilă, contractarea lucrărilor și serviciilor sau prin finanțare cu destinație specială, inclusiv comanda socială, desemnarea procentuală și subvenții directe pentru OSC-uri. OSC-urile sunt scutite de impozitul pe venit, inclusiv pentru activitățile economice conforme cu scopurile statutare, dar plătesc impozitul pe venit, contribuții sociale și

²¹⁶ Inspectoratul General al Poliției, „Noi metode de finanțare ilegală a unor partide politice documentate de PA și INI, 03.10.2024”, <https://politia.md/ro/content/noi-metode-de-finantare-ilegala-unor-partide-politice-documentate-de-pa-si-ini>; IGP, „Briefing de presă susținut de șeful Inspectoratului General al Poliției”, 24.10.2024, <https://www.facebook.com/politiarepubliciimoldova/videos/568661872357353/>

medicale pentru angajați. OSC-urile pot beneficia de scutire de TVA și de facilități vamale pentru proiectele aprobate în cadrul tratatelor internaționale.

APC-urile derulează anual programe de granturi în domeniile tineretului, culturii, mediului și sănătății (totalizând 3,3 milioane de euro în 2023), pe baza unui regulament-cadru. Unele APL-uri sprijină programe de granturi la nivel de raion. Desemnarea procentuală înregistrează o dinamică pozitivă (0,65 milioane EUR), dar este departe de a-și atinge potențialul maxim. În 2024, Parlamentul a reintrodus declarațiile fiscale pe hârtie, anulând modificarea din 2023, care limita mecanismul de desemnare procentuală la declarațiile electronice.

Beneficiile fiscale pentru donații sunt reduse, condițiile fiscale nu încurajează activitatea filantropică, iar amendamentele propuse de OSC-uri nu sunt luate în considerare de Guvern. Antreprenoriatul social a atins venituri de 1,9 milioane EUR în 2023, dar este încă insuficient utilizat și subdezvoltat (cu doar 12 întreprinderi social recunoscute oficial). Participarea OSC-urilor la procedurile de achiziții publice este împovărătoare și dezavantajează OSC-urile în comparație cu entitățile comerciale. Există doar patru servicii sociale contractate de stat de la OSC-uri, în timp ce zeci de OSC-uri au fost contractate anual pentru servicii medicale și sanitare.

Subvențiile directe sunt acordate preferențial doar câtorva OSC-uri. Aproape toate formele de sprijin au dezavantajele lor și oferă puține stimulente pentru OSC-uri.

În 2024, existau 88 de OSC-uri cu statut de utilitate publică (majoritatea pentru beneficii în natură) atribuite printr-o procedură clară de către Comisia de Certificare pentru o perioadă de cinci ani.

Există beneficii legale pentru voluntariat, dar și unele responsabilități administrative împovărătoare pentru OSC-uri, care nu contribuie la creșterea activității de voluntariat. În 2024, Ministerul Educației a consultat un nou proiect de lege privind voluntariatul, care include stimulentele existente și adaugă noi prevederi favorabile, inclusiv o parte din recomandările CSO Meter din anul precedent privind un program de voluntariat și o structură responsabilă de implementarea politicilor de voluntariat. Alte multe recomandări CSO Meter care au fost puse în aplicare vizează operaționalizarea unui sistem funcțional de acreditare pentru prestatorii de servicii sociale, inclusiv OSC-uri și renunțarea Parlamentului la inițiativa de a include instituțiile de învățământ pe lista beneficiarilor mecanismului de desemnare procentuală.

Scorul general în domeniul *Suportul acordat de stat*, precum și scorurile pentru legislație și practică au rămas neschimbate.

Recomandările rămân în mare parte cele din anul trecut și urmăresc dezvoltarea mai multor instrumente de suport din partea statului, inclusiv popularizarea mecanismului de desemnare procentuală, îmbunătățirea cadrului de reglementare privind antreprenoriatul social, definitivarea legii privind voluntariatul, creșterea suportului financiar pentru OSC.

Standardul I. Există o serie de mecanisme de stat diferite și eficiente pentru sprijinirea financiară și în natură a OSC-urilor

Finanțarea de stat poate fi oferită OSC-urilor prin mecanisme²¹⁷ precum finanțarea nerambursabilă, contractarea de lucrări și servicii sau prin finanțare cu destinație specială, inclusiv comanda socială, mecanismul de desemnare procentuală și subvenții

²¹⁷ Legea bugetului de stat, Legea 131/2015 privind achizițiile publice; Legea 179/2008 cu privire la parteneriatul public-privat; Hotărârea Guvernului 1213/2010 de aprobare a unor măsuri de susținere a activităților pentru tineret; Regulamentul-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor; Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale desfășurate de asociațiile obștești, adoptat prin Hotărârea Guvernului nr. 834/2014; Regulamentul privind organizarea și desfășurarea Programului național de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active.

directe către OSC-uri.²¹⁸ Resursele alocate în acest scop sunt prevăzute în bugetul de stat și în bugetele locale. Sprijinul în natură acordat de stat se realizează în principal prin oferirea dreptului de a utiliza proprietăți publice fie gratuit, fie în condiții preferențiale.²¹⁹

Donatorii internaționali rămân principala sursă de venit pentru OSC-uri (72,7%)²²⁰, sprijinul limitat din partea statului acoperind doar o mică parte din nevoile lor de bază. Conform celor mai recente informații disponibile pentru 2023, 144 de OSC-uri au primit 3,3 milioane EUR²²¹ finanțare nerambursabilă din partea Guvernului pentru proiecte în domeniul social, tineret, cultură, sănătate și promovarea afacerilor - o creștere de peste 1 milion EUR față de 2022. Mai mult de jumătate din această finanțare a fost direcționată către proiecte din domeniul sănătății, susținute de Fondul Global²²² pentru prevenirea HIV/SIDA și reducerea riscurilor de tuberculoză. Cel puțin 16 OSC-uri au fost contractate pentru servicii de îngrijire medicală²²³, dar doar câteva servicii sociale au fost externalizate către OSC-uri²²⁴.

Pe 21 martie 2024, Parlamentul a modificat²²⁵ Codul Fiscal pentru a reintroduce declarațiile fiscale pe hârtie (în urma inițiativei Centrului Contact²²⁶), anulând modificarea din 2023 care limita mecanismul de desemnare procentuală la declarațiile electronice. Nu este clar cât timp vor fi aplicabile declarațiile pe hârtie. În 2023, doar 20 de mii de persoane au depus declarații electronice de venit, dintre care 9 mii au direcționat 2% către un OSC, în timp ce 29 de mii de desemnări au fost făcute pe hârtie. În 2023, mecanismul a generat venituri echivalente a 0,65 milioane EUR pentru 780 de OSC-uri din partea a 38 de mii de contribuabili²²⁷, ceea ce arată o creștere, dar cu potențial neexploatat, în mare parte din cauza lipsei de conștientizare în rândul populației, a numărului mare de validări nevalide (8%) și a unui dezechilibru în

²¹⁸ Art. 5(4), Lege 86/2020 privind organizațiile necomerciale.

²¹⁹ Art. 5(6), Lege 86/2020 privind organizațiile necomerciale.

²²⁰ Centrul Contact, „Sondaj: Ce cred moldovenii despre OSC-uri?“, 2024, <https://contact.md/sondaj-pestre-50-la-suta-dintre-moldoveni-au-incredere-in-osc-uri/>

²²¹ Cancelaria de Stat, „Informație generalizată privind acordarea de către stat a finanțării nerambursabile organizațiilor necomerciale pe parcursul anului 2023“, 2024, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/info_fn_proiecte_on_2023.pdf

²²² UCIMP, Proiectul "Consolidarea controlului tuberculozei și reducerea SIDA și a mortalității aferente în Republica Moldova",

https://www.ucimp.md/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=215

²²³ Compania Națională de Asigurări în Medicină, Contracte cu instituții medico-sanitare 2023, <https://date.cnam.md/contracte-cu-institutiile-medico-sanitare/?dir=7988>

²²⁴ „Telefonul copilului 116 111” (oferit de Asociația „CNFACEM”), „Telefonul de Încredere al Centrului Internațional „La Strada” pentru Victimele violenței în familie și violenței sexuale pot suna la 0 8008 8008, Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru persoane cu dizabilități operează cu număr național 080010808 oferit de AO Keystone Moldova, Centru regional de asistență integrată a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor, de tip Barnahus (implementat de CNPAC), Serviciul echipa mobilă al Asociației „Femeia și Copilul-Protecție și Sprijin”

²²⁵ Legea 61/2024 pentru modificarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142461&lang=ro

²²⁶ Centrul Contact <https://www.facebook.com/Contact.md>

²²⁷ Serviciul Fiscal de Stat, „Rezultatele desemnării procentuale în anul 2023”, 2023, <https://sfs.md/uploads/files/rapoarte/raport%20desemnarea%20procentuala%202023.pdf>

veniturile organizațiilor care beneficiază de mecanism²²⁸. În 2024, după reacții critice din partea OSC-urilor, Parlamentul nu a continuat inițiativa²²⁹ din 2023 de a include instituțiile publice de învățământ ca beneficiari ai mecanismului de desemnare procentuală. În 2024, Inspectoratul Control Financiar de Stat a efectuat prima monitorizare²³⁰ legată de corectitudinea utilizării și raportării de către OSC-uri a sumelor primite prin mecanismul de desemnare procentuală. Din totalul celor 1.497 de declarații supuse monitorizării, 56,6% conțin erori, 15,62% nu au fost depuse, iar 27,8% au fost prezentate corect. Inspecțiile financiare la cei mai mari 14 beneficiari au arătat că 12 dintre aceștia au depus rapoarte incorecte, iar unele organizații au folosit fondurile pentru scopuri ilegale, precum achitarea datoriilor sau beneficii mutuale. În 2024, Ministerul Finanțelor a inițiat modificarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale pentru a simplifica actualizarea datelor beneficiarilor la ASP și a elimina blocajele și a valida mai rapid transferurile²³¹.

Așa cum este descris în secțiunea 3.2 (*Tratament Egal*), un număr de OSC-uri primesc subvenții directe, ceea ce nu este în conformitate cu bunele practici ale principiilor de transparență și competiție liberă deschisă și tratament egal.

Numărul entităților cu statut de întreprindere socială sau întreprindere socială de inserție înregistrate oficial²³² a crescut de la 8 la 12 în 2024²³³. Veniturile totale ale întreprinderilor sociale a fost echivalent al 1,9 milioane EUR în 2023, cu 92% din venituri raportate de două întreprinderi. Deși Comisia Națională pentru Antreprenoriat Social a reluat activitatea după numirea membrilor în octombrie 2023, un factor de descurajare la obținerea statutului de întreprindere socială este și taxa pe care trebuie să o achite entitatea, suplimentar la taxele achitate la înregistrarea formei legale a entității. Recomandările societății civile pentru îmbunătățirea antreprenorialului social²³⁴ în ceea ce privește aspectele legale, fiscale și de achiziții publice încă nu au fost luate în considerare deocamdată.

²²⁸ ECNL, ICNL, „Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova”, septembrie 2024, <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>

²²⁹ Proiectul de lege 333/28.09.2023 pentru modificarea unor acte normative (Codul fiscal nr.1163/1997 – art.15` 2, 35` 2; Codul educației al RM nr.152/2014 – art.135, 138, 140 ș.a.; Legea nr.100/2017 – art.56), <https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=ffadbab5-ede3-4f4a-ab6e-6058b6938099>

²³⁰ Inspectoratul Control Financiar de Stat, „Raport de monitorizare a implementării mecanismului de desemnare procentuală”, 2024, <https://icfs.gov.md/content/raport-de-monitorizare-implementarii-mecanismului-de-desemnare-procentuala>

²³¹ Proiectul HG cu privire la modificarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale, aprobat prin HG nr. 1286 din 30.11.2016, <https://mf.gov.md/ro/content/proiectul-hg-cu-privire-la-modificarea-regulamentului-cu-privire-la-mecanismul-desemn%C4%83rii-1>

²³² Lege 223/2017 privind modificarea și completarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101472&lang=ro

²³³ MDDED, Lista organizațiilor necomerciale, societăților cu răspundere limitată și cooperativelor de producție cu statut de întreprindere socială/ întreprindere socială de inserție, actualizată la 02.05.2024, https://mdded.gov.md/wp-content/uploads/2024/05/lista_org_necomerciale_srl_cu_statut_isi_isi-2.docx

²³⁴ Eco Visio, „Cartea albă pentru antreprenoriatul social”, 2022, <https://drive.google.com/file/d/1m-dRZqx5PjENWESNoO8Wix9ogF3S-oar/view>

Participarea OSC-urilor la procedurile de achiziții publice este posibilă, dar împovărătoare pentru OSC-uri, iar motivele sunt descrise mai detaliat în secțiunea 3.2 (*Tratament Egal*), acestea punând OSC-urile într-un dezavantaj față de entitățile comerciale.

Standardul II. Suportul statului pentru OSC-uri este ghidat de criterii și obiective clare, de asemenea, este oferit în baza unei proceduri transparente și competitive

Sprijinul financiar de stat pentru OSC-uri este reglementat de Regulamentul Cadru privind Mecanismul de Finanțare Nerambursabilă pentru Proiectele Organizațiilor Non-Comerciale²³⁵. Sprijinul financiar ar trebui să urmeze un concurs public și să fie ghidat de principiile transparenței, liberei concurențe, tratamentului egal, proporționalității și simplității, dialogului, neretroactivității, anualității, finanțării multianuale și a utilizării eficiente a resurselor financiare publice. Regulamentul prevede ca autoritatea de finanțare să consulte prioritățile de finanțare cu OSC-urile și să le publice pe site-ul oficial al autorității la începutul anului financiar. Comisiile, formate din cel puțin cinci membri, inclusiv cel puțin un reprezentant al unei OSC, evaluează și selectează beneficiarii de granturi. Regulamentul nu specifică un mecanism de monitorizare și evaluare pentru finanțarea de stat către OSC-uri.

Programele de granturi guvernamentale (pentru tineret, cultură, îmbătrânire activă, mediu) au fost implementate și acordate în 2024 conform regulamentelor adoptate în 2023²³⁶. Informațiile privind prioritățile de finanțare, procedura de aplicare și criteriile de selecție²³⁷ au fost publicate pe paginile web ale autorităților finanțatoare, împreună cu rezultatele selecției și finanțarea acordată²³⁸. Finanțarea nerambursabilă pentru proiectele de sănătate a fost gestionată printr-o procedură coordonată de Unitatea de

²³⁵ Hotărârea Guvernului 656/2022 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor necomerciale,

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133924&lang=ro

²³⁶ Ordinul MMPF 23/23.02.2023, Regulamentul privind organizarea și desfășurarea Programului național de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active, <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Regulament-Program-Granturi-2023.docx>, Ordinul MEC 419/28.04.2023, Regulamentul privind organizarea și desfășurarea concursurilor de proiecte pentru organizațiile de tineret,

https://mec.gov.md/sites/default/files/program_de_granturi_semnat_1.pdf, Ministerului Culturii, Ordinul 13/2024 privind aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale implementate de organizațiile necomerciale, <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/reg-pro-cult-onc-24-rar>, Hotărârea Guvernului 711/19.10.2022 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de administrare a Fondului Național pentru Mediu, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137300&lang=ro

²³⁷ Programul de granturi pentru organizațiile de tineret, <https://tineret.gov.md/programe/programul-de-granturi-pentru-organizatiile-de-tineret/>, Concursul proiectelor culturale, <https://mc.gov.md/ro/content/proiecte-culturale-2024>, Programul de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active, <https://social.gov.md/comunicare/ministerul-muncii-si-protectiei-sociale-a-dat-start-inscrierilor-pentru-programul-de-granturi-mici-in-domeniul-imbatrânirii-active-editia-2024/>, Fondul Național de Mediu <https://onipm.gov.md/apel-fnm>, <https://onipm.gov.md/finantare>

²³⁸ Programul de granturi pentru organizațiile de tineret, Proiecte selectate https://tineret.gov.md/wp-content/uploads/2024/03/lista_proiecte_castigatoare_pg_2024.pdf, Concursul proiectelor culturale, Lista proiectelor finanțate <https://mc.gov.md/ro/content/un-numar-record-de-84-de-proiecte-lista-finala-proiectelor-culturale-finantate-de-stat-anul>, Programului național de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active <https://social.gov.md/comunicare/comunicate/ministerul-muncii-si-protectiei-sociale-a-desemnat-castigatorii-celui-de-al-viii-lea-program-de-granturi-mici-in-domeniul-imbatrânirii-active/>, Fondul Național de Mediu, Lista proiectelor aprobate <https://onipm.gov.md/sites/default/files/lista%20proiectelor%20aprobrate.pdf>, Ministerul Educației și Cercetării, <https://mecc.gov.md/ro/content/programul-de-granturi-pentru-organizatiile-de-tineret>.

Coordonare, Implementare și Monitorizare a Proiectelor de Sănătate, cu sprijinul oferit de Fondul Global²³⁹.

Nu există evidențe că sprijinul de stat este folosit pentru a interveni în activitățile OSC-urilor sau pentru a submina independența acestora.

Standardul III. OSC-urile beneficiază de un mediu fiscal favorabil

OSC-urile plătesc impozitul pe venit, contribuțiile sociale și medicale ale angajaților, dar sunt scutite de impozitul pe venit, inclusiv pentru activitățile economice, desfășurate conform scopurilor statutare.²⁴⁰ Dacă pe parcursul unui an o OSC comercializează servicii în valoare mai mare de 60 de mii EUR, trebuie să achite TVA. Codul Fiscal nu oferă claritate cu privire la detaliile pe care OSC-urile trebuie să le includă în actele lor constitutive pentru a asigura venituri scutite de impozit din activitățile de strângere de fonduri, cum ar fi evenimentele caritabile²⁴¹. OSC-urile pot beneficia de scutire de TVA și de facilități vamale pentru proiectele aprobate în baza tratatelor internaționale.²⁴² În 2024, au fost peste 700 astfel de proiecte (majoritatea implementate de OSC-uri) care au beneficiat de această facilitate. În 2023, peste 900 de proiecte implementate de OSC-uri au beneficiat²⁴³.

OSC-urile pot primi statutul de utilitate publică, atribuit de Comisia de Certificare, pe o perioadă de cinci ani²⁴⁴, printr-o procedură clară.²⁴⁵ Până la data acestui raport, 88 de OSC-uri aveau statut de utilitate publică²⁴⁶, dintre care 4 OSC-uri au obținut statutul în 2024. Monitorizarea și evaluarea conformității cu cerințele de utilitate publică nu interferează în activitățile OSC-urilor. Nu există dovezi că OSC-urile au fost supuse unor penalități fiscale nejustificate sau retragerii statutului de utilitate publică de către autoritățile de stat.

Standardul IV. Întreprinderile și persoanele fizice beneficiază de facilități fiscale pentru donațiile lor către OSC-uri

Legea privind Filantropia și Sponsorizarea²⁴⁷ definește statutul juridic al activităților de filantropie și sponsorizare, standardele contractuale, mecanismele de acordare a beneficiilor fiscale și raportarea. Persoanele juridice care oferă donații OSC-urilor pot

²³⁹ UCIMP https://www.ucimp.md/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=215

²⁴⁰ Codul Fiscal al Republicii Moldova, Art. 52, (Organizații necomerciale),

²⁴¹ ECNL, ICNL, Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova, 2024, <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>

²⁴² Hotărârea Guvernului 246/2010 cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110454&lang=ro

²⁴³ Lista proiectelor de asistență tehnică în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale, pentru aplicarea scutiilor la impozitul pe venit, accize, taxe vamale și alte taxe,

https://www.legis.md/UserFiles/Image/RO/2021/mo209-210md/246_an_1.doc

²⁴⁴ Legea 86/2020 privind organizațiile necomerciale, Art. 22(2), *op. cit.*

²⁴⁵ *Ibid.*, Capitolul V, Statutul de Utilitate Publică,

²⁴⁶ ASP, Comisia de certificare, <https://www.asp.gov.md/ro/informatii-utile/comisiei-de-certificare>

²⁴⁷ Legea 1420/2002 privind filantropia și sponsorizarea, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108161&lang=ro

beneficia oficial de deduceri fiscale, spre deosebire de persoanele fizice care nu beneficiază de stimulente fiscale pentru donații. Contribuabilii au dreptul de a face donații deductibile fiscal (atât monetare, cât și nemonetare) în timpul anului fiscal în scopuri filantropice sau de sponsorizare, dar acestea nu pot depăși 5% din venitul impozabil total — un prag care nu oferă stimulente eficiente²⁴⁸. Platforma pentru Promovarea și Dezvoltarea Filantropiei a propus un set de amendamente care urmăresc creșterea beneficiilor fiscale pentru donatori până la 20% din venitul impozabil, cu niveluri progresive în funcție de dimensiunea veniturilor / cifrelor de afaceri, care nu au fost acceptate de Ministerul Finanțelor. În 2024, Parlamentul a adoptat amendamente²⁴⁹ promovate de OSC-uri care prevăd că donațiile de alimente pentru OSC-uri sunt scutite de TVA, iar cheltuielile legate de donațiile de alimente devin deductibile, la fel ca și în cazul reziduurilor, deșeurilor și perisabilității naturale. TVA-ul plătit pentru alimentele donate nu este deductibil dacă depășește o limită lunară stabilită (până la 5 unități din orice produs alimentar donate fiecărui consumator, iar în cazul produselor culinare, volumul donației este stabilit de fiecare operator în parte)²⁵⁰.

Standardul V. Legislația și politicile stimulează voluntariatul

Statutul voluntarilor și al activității de voluntariat este definit în Legea Voluntariatului²⁵¹. Legea și Regulamentul cu privire la implementarea acesteia²⁵² reglementează activitatea de voluntariat în organizațiile care au statutul de „instituție gazdă”. OSC-urile pot fi certificate ca instituție gazdă, la cerere, de către Comisia de Certificare²⁵³ (care și-a încheiat mandatul în iunie 2024) funcțională sub egida Ministerului Educației și Cercetării.

În 2024, erau 62 de OSC-uri înregistrate ca instituții gazdă pentru voluntariat²⁵⁴, mai multe decât în 2023 (50 OSC-uri)²⁵⁵, dar totuși mai puține decât la începutul anului 2019 (100 OSC-uri). Cauzele acestei evoluții ar putea fi pandemia Covid-19 și responsabilitățile administrative împovărătoare pentru OSC-uri (cum ar fi un certificat special, regulament intern de voluntariat, program de voluntariat pe trei ani, rapoarte

²⁴⁸ Expert Grup, „Mecanisme Fiscale de Stimulare a Filantropiei” 2011, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Mecanisme_fiscale_de_stimulare_a_filantropiei.pdf

²⁴⁹ Legea 148/2024 pentru modificarea unor acte normative (facilitarea donării de alimente), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143894&lang=ro

²⁵⁰ Legea 299/2022 privind prevenirea pierderii și risipei de alimente, Art. 12, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132168&lang=ro

²⁵¹ Legea 121/2010 voluntariatului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140701&lang=ro

²⁵² Hotărârea guvernului 158/2012 cu privire la implementarea legii voluntariatului (Regulamentul de aplicare a legii voluntariatului), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18722&lang=ro

²⁵³ Ordinul MEC 525/2014 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Comisiei de certificare și a modelului Certificatului de instituție gazdă a activității de voluntariat, <https://mecc.gov.md/ro/content/voluntariat>, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126377&lang=ro#, Comisia de Certificare 2021-2024 https://mec.gov.md/sites/default/files/componenta_comisiei_igav.pdf

²⁵⁴ Ministerul Educației și Cercetării, Lista instituțiilor gazdă a activității de voluntariat, 2024, https://mec.gov.md/sites/default/files/registru_de_evidenta_al_institutiilor_gazda_a_activitatii_de_voluntariat_3.pdf

²⁵⁵ Ministerul Educației și Cercetării, Lista instituțiilor gazdă a activității de voluntariat, 2023, https://mec.gov.md/sites/default/files/registru_igav_16.05.2023.pdf

anuale de activitate, contracte, carnet de voluntar și registre pentru carnete, contracte și voluntari).

Există stimulente legale²⁵⁶ care sunt observate într-o măsură mică în practică: experiența de voluntariat este considerată experiență de muncă la angajare, constituie un avantaj pentru admiterea în instituții de învățământ superior, pentru obținerea de burse sau pentru cazare în căminele universitare, iar creditele de studiu transferabile sunt disponibile din partea universităților pentru stagii în domenii de interes public, care sunt legate de profilul educațional și specialitatea voluntarului. APL-urile pot oferi scutiri de impozite locale și facilități instituțiilor gazdă.²⁵⁷ Voluntariatul internațional este definit și reglementat prin lege.²⁵⁸ OSC-urile pot implica voluntari străini și pot trimite voluntari în străinătate.

În 2024, Ministerul Educației a consultat public un nou proiect de Lege privind voluntariatul.²⁵⁹ Proiectul de lege include stimulente existente și adaugă noi prevederi legate de recunoașterea voluntariatului informal, digitalizarea și debirocratizarea înregistrării voluntarilor, recunoașterea competențelor și abilităților dobândite de voluntari, delimitarea rolurilor în elaborarea și implementarea politicii de voluntariat, crearea Comisia de Coordonare a Politicilor de Voluntariat, care va include reprezentanți ai OSC-urilor. Funcția de certificare și management va fi atribuită Agenției Naționale pentru Dezvoltarea Programelor și Activităților de Tineret. Autorii au propus, de asemenea, reglementarea voluntariatului în domeniul protecției civile într-o lege distinctă.

Recomandări specifice:

- Serviciul Fiscal de Stat să faciliteze informarea populației despre mecanismul de desemnare procentuală și să sporească popularizarea procedurilor și a rezultatelor în ceea ce privește toate aspectele mecanismului, inclusiv despre limitarea desemnării doar la procedura electronică;
- Ministerul finanțelor să majoreze cuantumul desemnării procentuale la 3% din venitul declarat și să extindă dreptul la desemnarea procentuală la persoanele juridice;
- Guvernul să adopte modificările propuse de OSC-uri în ceea ce privește cadrul de reglementare privind antreprenoriatul social pentru a impulsiona dezvoltarea acestui instrument;

²⁵⁶ Legea 121/2010 voluntariatului, Capitolul IV, Politici și Măsuri de stimulare a voluntariatului, *op. cit.*

²⁵⁷ *Ibid.*, Art. 16.

²⁵⁸ *Ibid.*, Art. 2 și Art. 17 (Voluntariatul internațional).

²⁵⁹ Proiectul de Lege a voluntariatului <https://particip.gov.md/ro/document/stages/ministerul-educatiei-si-cercetarii-anunta-despre-initierea-procesului-de-consultare-publica-a-proiectului-de-lege-a-voluntariatului/12755>

- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării să simplifice procedura de obținere a statului de întreprindere socială prin eliminarea taxării duble la înregistrarea statutului;
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării / Ministerul Finanțelor să adopte o vacanță fiscală permanentă pentru întreprinderile sociale, privind impozitul pe veniturile nedistribuite sub formă de dividende;
- Guvernul să ajusteze cadrul legal pentru a facilita contractarea socială, inclusiv standardele de costuri, sistemul de acreditare, mecanismul legal pentru achizițiile publice, un pachet standard de documente model și să elimine barierele pentru OSC-uri (de exemplu, garanțiile bancare);
- Agenția de Achiziții Publice și APL-urile să-și consolideze cunoștințele și capacitățile în materie de contractare a serviciilor sociale;
- APC și APL să crească suportului financiar de la bugetul public și să dezvolte mecanisme naționale de sprijinire a OSC-urilor în baza celor mai bune practici naționale și internaționale, inclusiv prin contracte multianuale, bazate pe alocarea constantă de fonduri;
- Guvernul să adopte noua lege privind voluntariatul, inclusiv înființarea Comisiei de Coordonarea Politicilor de Voluntariat; și
- Guvernul să dezvolte un program național și un fond pentru a sprijini voluntariatul;
- Cancelaria de Stat să înființeze un grup de lucru format din Ministerul Finanțelor, Serviciul Fiscal de Stat, Platforma pentru Dezvoltarea și Promovarea Filantropiei, OSC-uri și alți actori cheie pentru a discuta provocările legate de filantropie și mecanismul de desemnare procentuală, a identifica pașii practici pe termen scurt și lung pentru a aborda aceste provocări și a monitoriza implementarea politicilor guvernamentale relevante.

3.10 Cooperarea stat-OSC

Scor general pentru domeniu: **4,3/7**

Legislație: **4,6/7**

Practică: **4,0/7**

Cooperarea instituționalizată între stat și OSC-uri este asigurată legal, în principal pe baza legislației privind transparența și participarea, a structurilor comune de monitorizare a politicilor și a structurilor permanente pentru domenii specifice. Strategia Națională de Securitate include cooperarea între instituțiile statului și societatea civilă ca unul dintre cele patru principii. Implementarea Programului de Dezvoltare a OSC-urilor 2024-2027 a început în 2024, însă progresul nu este încă clar.

Dirjecția drepturile omului și cooperarea cu societatea civilă, parte a Cancelariei de Stat, este structura cu cel mai larg mandat de monitorizare a politicilor legate de OSC-uri și cooperarea cu acestea, având totodată, resurse și instrumente limitate. În 2024, Guvernul a continuat să creeze platforme de cooperare pentru fiecare autoritate a APC, însă majoritatea nu sunt încă funcționale. Parlamentul a creat consilii de experți (încă nefuncționale) cu participarea OSC-urilor pentru comisiile parlamentare.

Există, de asemenea, forme de auto-organizare a OSC-urilor, precum platforme și rețele naționale care urmăresc să se angajeze în relații de cooperare cu instituțiile statului, cele mai proeminente fiind Consiliul ONG și Platforma Națională a Forumului Societății Civile al Parteneriatului Estic din Moldova.

La nivel local, există câteva modele de consilii de participare și consilii de transparență locală, pentru implicarea OSC-urilor în procesul decizional la nivel de raion sau municipiu, pe baza unor regulamente specifice. OSC-urile au continuat parteneriatul cu APL și APC în efortul de a sprijini persoanele strămutate din Ucraina, în urma invaziei ruse.

Scorul general pe domeniu și scorul privind practica au rămas neschimbate. Scorul privind legislația a crescut de la 4,5 în 2023 la 4,6 în 2024, ca urmare a începerii perioadei de implementare a Programului de Dezvoltare a OSC-urilor 2024-2027.

Recomandările vizează alocarea de resurse suficiente pentru implementarea PDOSC 2024-2027, menținerea și aprofundarea formatelor de dialog dintre Guvern și respectiv Parlament cu OSC-urile. În plus este încurajată dezvoltarea de mecanisme-cadru de cooperare între APL și OSC-uri.

Standardul I. Politicile statului facilitează cooperarea cu OSC-urile și promovează dezvoltarea acestora

În 2024 a început implementarea Programului de Dezvoltare a Organizațiilor Societății Civile 2024-2027 (PDOSC 2024-2027), aprobat de Guvern în 2023.²⁶⁰ Programul PDOSC se axează pe trei obiective principale: (I) Îmbunătățirea accesului la procesele decizionale la nivelul APC și APL, (II) Asigurarea unei finanțări sustenabile pentru OSC-uri din surse publice și alternative și (III) Consolidarea mediului de activitate al OSC-urilor pentru a-și atinge, în mod eficient și sustenabil, misiunea propusă.

²⁶⁰ Hotărârea Guvernului 845/2023 - Pentru aprobarea Programului de dezvoltare a organizațiilor societății civile pentru perioada 2024-2027, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141016&lang=ro

Procesul de monitorizare și evaluare va fi asigurat de Cancelaria de Stat, care va reflecta rezultatele monitorizării în rapoarte de progres. Până în prezent, nu există evaluări concludente asupra implementării PDOSC.

Planul de Acțiuni pentru Guvernare Deschisă pe anii 2023-2025 este, de asemenea, în curs de implementare, concentrându-se pe domeniile: (i) accesul la informații; (ii) instituții deschise; (iii) bugete deschise; (iv) achiziții publice; și (v) dezvoltarea capacităților integrate cu alte angajamente²⁶¹, sub supravegherea Comitetului de Coordonare, format din reprezentanți ai OSC-urilor. Conform raportului de autoevaluare, 26% din acțiunile din plan au fost realizate, iar alte 50% din acțiuni sunt în proces de realizare. Pe angajamente s-a înregistrat progres semnificativ pe primul angajament, iar celelalte au fost apreciate ca fiind în proces de implementare. În mod specific s-a constatat următorul progres:

- 1. *Acces la informații* (din 11 acțiuni - 5 realizate și 5 în proces,²⁶²)
- 2. *Transparența în procesul decizional* (din 14 acțiuni - 1 realizată și 11 în proces),
- 3. *Digitalizarea serviciilor corecționale* (din 6 acțiuni - 3 realizate și 3 în proces),
- 4. *Transparența raportării la UNCAC* (din 6 acțiuni - 1 realizată și 2 în proces),
- 5. *Bugete deschise* (din 7 acțiuni - 2 realizate și 5 în proces),
- 6. *Achiziții publice deschise* (2 din 2 acțiuni - în proces).

Strategia Securității Naționale, adoptată în decembrie 2023²⁶³, stabilește, ca unul dintre cele patru principii, *Parteneriatul public-privat durabil*, care presupune că *autoritățile statului vor acționa într-un spirit cooperant și coordonat cu societatea civilă, mediul academic, mass-media, cu sectorul privat și cu diaspora în vederea dezvoltării culturii de securitate și consolidării coeziunii societale*. Aceasta mai prevede ca acțiune *dezvoltarea cooperării dintre instituțiile publice, societatea civilă și mass-media în vederea contracarării influențelor informaționale amenințătoare*.

Standardul II. Statul aplică mecanisme speciale pentru sprijinirea cooperării cu OSC-urile

Cooperarea între instituțiile statului și OSC-uri este reglementată legal prin diverse mecanisme. Legislația privind transparența²⁶⁴ oferă instituțiilor publice un cadru pentru crearea grupurilor de lucru temporare, cu participarea OSC-urilor, pentru elaborarea sau consultarea politicilor publice. De asemenea, există structuri comune pentru monitorizarea de politici, alături de structuri permanente pentru anumite

²⁶¹ Hotărârea Guvernului 158/2023 cu privire la domeniile prioritare și angajamentele pentru guvernare deschisă pe anii 2023-2025, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139835&lang=ro

²⁶² Inclusiv realizările descrise în secțiunea 3.5 *Dreptul de a participa la luarea deciziilor* (Standardul III) a acestui raport.

²⁶³ Hotărârea Parlamentului 391/2023 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro

²⁶⁴ Legea 239/2008 privind transparența în procesul decizional, *op. cit.*

domenii (precum Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului²⁶⁵ și Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane²⁶⁶), înființate prin hotărâri guvernamentale.

La nivel local, există câteva consilii de participare²⁶⁷ și consilii de transparență locale funcționale, care se implică în procesul decizional și monitorizează activitatea APL-urilor²⁶⁸. Aceste structuri sunt deschise pentru OSC-uri la nivel municipal/raion.

O structură dedicată cooperării cu OSC-urile este Direcția drepturile omului și cooperarea cu societatea civilă, parte a Cancelariei de Stat, care include și punctul focal pentru relațiile cu OSC-urile (instituit în 2019). Totuși, punctul focal nu beneficiază de un cadru specific care să ofere instrumente și metode pentru relaționarea cu OSC-urile. Direcția coordonează implementarea mai multor programe și strategii naționale și asigură secretariatele acestora, dar are vizibilitate și conexiuni limitate cu OSC-urile, în afara acestor procese²⁶⁹.

În 2024, Guvernul și Parlamentul au inițiat crearea mai multor structuri de cooperare cu OSC-urile, ca parte a platformelor inițiate în 2023. Guvernul a lansat crearea sau reorganizarea platformelor consultative permanente pentru fiecare autoritate publică centrală, inclusiv o platformă la nivelul Cancelariei de Stat, formată din 5 OSC-uri. Parlamentul a creat consilii de experți (*descrise la secțiunea 3.5 Dreptul la participare în procesul decizional*). Majoritatea acestor structuri nu sunt încă funcționale. Conceptul acestor structuri a fost dezvoltat în mare parte fără participarea OSC-urilor. În 2024, Parlamentul a planificat pe 17 decembrie, organizarea conferinței anuale „Cooperarea dintre Parlament și societatea civilă” – un format de dialog între legislativ și OSC-uri, reluat în 2023.²⁷⁰

În 2024, Guvernul a creat 35 de grupuri de lucru în cadrul mecanismului de coordonare a procesului de integrare europeană²⁷¹. La 33 de grupuri au fost invitați și reprezentanții OSC-urilor, care în 2024 au participat la etapa screening-ului bilateral, în prima etapă a negocierilor. La nivel local, cele peste 40 de Grupuri de Acțiune Locală existente reprezintă un format important de cooperare între APL, OSC-uri și mediul de afaceri, în beneficiul comunităților locale.

²⁶⁵ Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului, <https://cnpdc.gov.md/ro/advanced-page-type/membrii-consiliului>

²⁶⁶ Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, <http://antitrafic.gov.md/>

²⁶⁷ Consiliul raional pentru participare Soroca, <http://euparticip.md/>; Consiliul raional pentru participare Căușeni, <https://www.facebook.com/CRCauseni> Consiliul raional pentru participare Cahul, <https://crp-cahul.md/>

²⁶⁸ Legea 436/2006 privind administrația publică locală, Art. 43(1)(t).

²⁶⁹ Comisia Națională pentru Consultări și Negocieri Colective <http://cncnc.gov.md/>, Consiliul Național pentru Drepturile Omului <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/consiliul-national-pentru-drepturile-omului>

²⁷⁰ Hotărârea Parlamentului 149/2023 privind aprobarea Platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137492&lang=ro

²⁷¹ Hotărârea Guvernului 180/2024 cu privire la mecanismul de coordonare a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și modul de organizare și funcționare a echipei de negocieri în cadrul acestui proces, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142350&lang=ro

3.11 Drepturi digitale

Scor general pentru domeniu: **4,3/7**

Legislație: **4,5/7**

Practică: **4,1/7**

Internetul este accesibil pe larg în toată țara, ceea ce permite o activitate online din ce în ce mai intense. Mediul digital este reglementat prin legi și instituții, care se concentrează în principal pe aspecte tehnice. În Moldova, există puțină sau deloc conștientizare publică privind drepturile digitale, iar legislația nu reglementează explicit aceste drepturi.

În 2024, Ministerul Economiei și Digitalizării a emis Cartea Albă privind Guvernanța Datelor și Inteligența Artificială, care ar trebui să servească drept ghid pentru dezvoltarea politicilor publice în acest domeniu. Tot în 2024, Ministerul a constituit Sub-Consiliul Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor (SCIA), care include și reprezentanți ai OSC-urilor. Până în prezent, tehnologiile digitale au fost dezvoltate fără mecanisme exprese care să asigure respectarea drepturilor omului.

Oficial, nu există tehnologie AI aplicată de sistemele informatice ale instituțiilor publice, dar subiectul a fost abordat de Guvern, inclusiv prin două conferințe regionale. În septembrie 2024, Moldova a semnat Convenția-cadru a Consiliului Europei privind Inteligența Artificială. Sistemele deținute de stat, aflate în uz în prezent, includ tehnologia de recunoaștere facială, supravegherea și sistemele de monitorizare a traficului, unele dintre acestea fiind interconectate cu registrele care dețin date personale.

Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030 (STDM 2030) abordează tangențial problema decalajului digital și analfabetismului digital, precum și promovarea și protecția drepturilor și libertăților online. Există câteva inițiative modeste pentru a reduce decalajul digital.

Principalele recomandări din acest domeniu prevăd îmbunătățirea competențelor digitale ale sectorului justiției, consolidarea capacităților de elaborare a politicilor și integrarea unei abordări bazate pe drepturile omului în domeniul digital. În plus, autoritățile publice ar trebui să adopte o abordare mai proactivă în reducerea decalajului digital.

Scorul general și scorul pentru legislație în domeniul *Drepturi digitale* au rămas neschimbate, dar s-a îmbunătățit scorul la nivel de practică de la 4,0 în 2023 la 4,1 în 2024, ca urmare a publicării Cărții Albe privind Guvernanța Datelor și IA și a înființării Sub-Consiliului Național pentru Inteligența Artificială cu participarea OSC-urilor.

Recomandările principale se concentrează pe construirea dialogului multilateral privind drepturile digitale, integrarea unei abordări bazate pe drepturile omului în politicile de digitalizare, creșterea competențelor digitale și alfabetizare digitală în întreaga țară.

Standardul I. Drepturile digitale sunt protejate, iar tehnologiile digitale sunt conforme cu standardele privind drepturile omului

Accesul oricărei persoane fizice sau juridice la serviciile de comunicații electronice publice este garantat pe întreg teritoriul țării, în condiții nediscriminatorii și confidențiale.²⁷⁷ Protecția exercitării drepturilor online nu este reglementată prin legislație specifică, ci mai degrabă prin legislația generală. Limitările asupra drepturilor

²⁷⁷ Legea 241/2007 comunicațiilor electronice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro

digitale pot apărea din lacunele actelor legislative care nu au fost expres concepute pentru mediul online.

Mediul online este protejat de Legea privind comunicațiile electronice și alte instrumente legale și administrative, inclusiv Convenția Internațională privind Criminalitatea Cibernetică ratificată în 2009, Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice 20/2009, Legea privind protecția datelor cu caracter personal 133/2011, și autorități de reglementare (precum ANRCETI, CNPDCP și organele de aplicare a legii, precum fi Direcția investigație infracțiuni informatice din cadrul Inspectoratului General al Poliției). Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică (STISC)²⁷⁸ sprijină aceste eforturi prin gestionarea infrastructurii IT, a telecomunicațiilor pentru autoritățile publice și implementarea politicilor de securitate cibernetică.

Există o lipsă de legislație referitoare la noile tehnologii digitale (cum ar fi inteligența artificială (IA), Blockchain, internetul lucrurilor (IoT), Big Data, Mining etc.). În septembrie, Guvernul a emis Cartea Albă privind Guvernanța Datelor și Inteligența Artificială²⁷⁹, care prezintă viziunea privind accelerarea creării unui ecosistem de guvernanță a datelor și adoptarea inteligenței artificiale (IA) pentru dezvoltarea Republicii Moldova și ar trebui să servească drept ghid pentru dezvoltarea politicilor publice în acest domeniu.

Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED) gestionează elaborarea politicilor digitale, inclusiv cu suportul unui consilier în domeniul IA și securitate cibernetică. MDED coordonează și monitorizează implementarea Strategiei de Transformare Digitală 2023-2030 (STDM)²⁸⁰, care urmărește un spațiu cibernetic bine protejat, drepturi garantate în spațiul digital și protecția datelor personale. Intervențiile cheie ale strategiei includ promovarea accesului la internet ca drept fundamental al omului, acces rapid și accesibil la internet pentru fiecare cetățean, participarea cetățenilor la viața politică prin tehnologiile digitale, un program național de alfabetizare digitală, integrarea alfabetizării digitale în procesele educaționale de bază, servicii publice digitale proactive, simple și intuitive, și înființarea unei autorități de securitate cibernetică. Noua Agenție de Securitate Cibernetică²⁸¹, sub egida MDED, are misiunea de a implementa politica de securitate cibernetică a statului pentru a asigura un nivel înalt de securitate pentru rețelele și sistemele IT ale furnizorilor de servicii. Alte ținte STDM vizează 70% dintre cetățeni cu o identitate digitală activă, 80%

²⁷⁸ Serviciul Tehnologia Informației și Securitatea Energetică, <https://stisc.gov.md/ro>

²⁷⁹ MDED, „Cartea Albă privind guvernanța datelor și inteligența artificială”, https://drive.google.com/file/d/1MDEGQ3snO1YXeM5G1YZfV8yH6ZFWxVTJ/view?usp=share_link

²⁸⁰ Hotărârea Guvernului 650/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139408&lang=ro

²⁸¹ Hotărârea Guvernului 1028/2023 cu privire la constituirea, organizarea și funcționarea Agenției pentru Securitate Cibernetică, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143785&lang=ro

din populație cu competențe digitale de bază, 75% din populație cu conectivitate de 100 Mbps și 25% din populație acoperită de 5G.

În 2024, MDED a constituit²⁸² Sub-Consiliul Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor (SCIA), care include reprezentanți ai OSC-urilor. Misiunea SCIA este de a contribui la dezvoltarea și implementarea responsabilă a IA și guvernanței datelor, facilitând colaborarea între părțile interesate din sectorul public, privat, academic, industrial, societatea civilă și partenerii de dezvoltare.

În septembrie 2024, Moldova a semnat²⁸³ Convenția-cadru a Consiliului Europei privind IA²⁸⁴, care urmează să fie transpusă în legislația națională.

O altă autoritate publică cu competențe în domeniul digital este AGE²⁸⁵, care se concentrează pe dezvoltarea serviciilor publice digitale. AGE deține și Registrul IS²⁸⁶ care listează 85 de sisteme de informații și 6 registre gestionate de instituțiile de stat. Registrul SI a fost creat pentru a aborda lipsa evidenței centralizate a sistemelor de informații de stat, ceea ce a dus la o dezvoltare haotică și la dublarea soluțiilor tehnice sau a datelor stocate. Unele sisteme de stat nu îndeplinesc cerințele legale și documentația necesară (concept, regulament, caiet de sarcini) și au ridicat îngrijorări legate de securitate, gestionarea datelor personale, interoperabilitate și sustenabilitate²⁸⁷.

În 2024, Guvernul a creat Consiliul de Coordonare a Securității Cibernetice, condus de Ministrul Dezvoltării Economice și Digitalizării, care are misiunea de a promova și coordona politicile de securitate cibernetică la nivel strategic și operațional.²⁸⁸ Consiliul este compus exclusiv din reprezentanți ai instituțiilor de stat.

Pentru a combate pornografia infantilă, organele de aplicare a legii au un mecanism (care acoperă atât hardware-ul, cât și software-ul) care le permite să monitorizeze datele furnizorilor și să blocheze orice pagină web pe care o doresc. În iulie 2024, Parlamentul a modificat²⁸⁹ legislația privind criminalitatea cibernetică pentru a permite poliției și Serviciului de Informații și Securitate să *sisteze accesul la paginile web*

²⁸² Ordinul MDED 91/23.07.2024, <https://mded.gov.md/ordin-de-instituire/>
https://www.facebook.com/MinisterulDezvoltariiEconomiceSiDigitalizarii/photos/a-fost-lansat-sub-consiliul-consultativ-pe-inteligență-artificială-și-guvernanța/892869516221261/?_rdr

²⁸³ MDED, Republica Moldova a semnat Convenția-cadru a Consiliului Europei privind inteligența artificială, drepturile omului, democrația și statul de drept, <https://mded.gov.md/republica-moldova-a-semnat-convenția-cadru-a-consiliului-europei-privind-inteligența-artificială-drepturile-omului-democrația-si-statul-de-drept/>

²⁸⁴ Convenția-cadru a Consiliului Europei privind inteligența artificială, drepturile omului, democrația și statul de drept, <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>

²⁸⁵ Agenția de Guvernare Electronică, <https://egov.md/en/about>

²⁸⁶ Registrul resurselor și sistemelor informaționale, <https://rsi.gov.md/>

²⁸⁷ DCAF, „Evaluarea strategică a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova”, 2021.

²⁸⁸ Hotărârea Guvernului 333/2024 cu privire la instituirea, organizarea și funcționarea Consiliului coordonator în domeniul securității cibernetice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143430&lang=ro

²⁸⁹ Legea 200/2024 pentru modificarea Legii privind prevenirea și combaterea criminalității informatice
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144568&lang=ro
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144598&lang=ro

care conțin informații destinate și utilizate pentru pregătirea sau comiterea infracțiunilor sau pentru eliminarea la sursă a conținutului online care conține astfel de informații.

După încheierea stării de urgență, SIS a continuat²⁹⁰ să blocheze paginile cu conținut de "știri false", dar fără o bază legală clară. În afara acestui aspect, nu există o practică larg răspândită de blocare a site-urilor web sau de eliminare a conținutului online. Nu există cazuri de arestări sau presiuni asupra activiștilor, bloggerilor, jurnaliștilor, OSC-urilor etc., care desfășoară activități online.

Standardul II. Statul creează condiții pentru ca oricine să beneficieze de drepturi digitale

Legislația nu conține o prevedere expresă care să garanteze dreptul la internet deschis, accesibil și la prețuri rezonabile. Totuși, accesul oricărei persoane fizice sau juridice la servicii de comunicații electronice accesibile publicului este garantat pe întreg teritoriul țării, în condiții nediscriminatorii și confidențiale.²⁹¹ Furnizorii de rețele și/sau servicii publice de comunicații electronice au obligația de a măsura și publica valorile indicatorilor de calitate administrativă și tehnică ale conexiunilor.²⁹² Accesul la internet în Moldova este accesibil și larg disponibil.²⁹³ Cele mai recente date (2023) arată că 94,6% din populație avea abonamente active de bandă largă mobilă, în timp ce rețelele mobile 4G/LTE/WiMAX acopereau 99,3% din populație. Accesibilitatea prețurilor TIC în Moldova era în 2023 de 0,68% din VNB per capita pentru date mobile și coș de consum redus de date și voce și 1,43% din VNB per capita pentru coșul de internet fix, comparativ cu mediile europene de 0,56%, respectiv 1,28% din VNB per capita²⁹⁴.

AGE se ocupă de dezvoltarea serviciilor publice, majoritatea disponibile online²⁹⁵ (servicii administrative (G2B) inclusiv pentru OSC-uri și servicii publice (G2C)). Serviciile online includ înregistrarea afacerilor, depunerea electronică a documentelor pentru înregistrarea OSC-urilor și servicii legate de procedurile judiciare și depunerea petițiilor electronice, toate cu protecția datelor personale. Posibilitatea de a utiliza o semnătură digitală este deschisă tuturor pentru o taxă de cel puțin 11 EUR anual și o taxă pentru fiecare utilizare²⁹⁶. Cu toate acestea, există inconsecvențe din partea instituțiilor publice în acceptarea semnăturilor mobile care nu sunt recunoscute ca semnături electronice. În 2024, EGA a lansat aplicația integrată EVO pentru servicii publice, care

²⁹⁰ Ziarul de Gardă, „SIS a solicitat blocarea accesului la alte șapte site-uri cu propagandă rusă”, 26.09.2024 <https://www.zdg.md/stiri/sis-a-solicitat-blocarea-accesului-la-alte-sapte-site-uri-cu-propaganda-rusa/>

²⁹¹ Lege 241/2007 privind comunicațiile electronice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro

²⁹² ANRCETI, Parametrii de calitate a serviciilor publice de comunicații electronice, https://www.anrceti.md/parametrii_de_calitate

²⁹³ ITU, Republica Moldova Profilul de dezvoltare digitală a țării, 2021, <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/Europe/Documents/Events/2021/Regional%20Innovation%20Forum/Moldova.pdf>

²⁹⁴ ITU DataHub, Moldova <https://datahub.itu.int/data/?e=MDA>

²⁹⁵ Portalul Serviciilor Publice <https://servicii.gov.md/ro>

²⁹⁶ ASP, „Extinderea proiectului pilot: eliberarea semnăturii electronice în centrele multifuncționale ale ASP”, 30.08.2024, <https://www.asp.gov.md/ro/media/2024-08-30>

oferă acces persoanelor la informații personale și afaceri deținute²⁹⁷, iar Banca Națională a Moldovei a lansat sistemul de plăți MIA folosind doar numărul de telefon al beneficiarului. În octombrie, Guvernul a aprobat conceptul sistemului informațional E-dosar, care va permite gestionarea cauzelor penale și contravenționale în format electronic.²⁹⁸

În 2024, într-un caz rezonant de tip „revenge porn” care a implicat un grup închis pe Telegram, poliția a inițiat 7 dosare penale pentru încălcarea inviolabilității vieții personale și șantaj.²⁹⁹ Totuși, cazul a evidențiat dificultățile Poliției în a detecta și investiga prompt astfel de cazuri.

Accesul la servicii prin tehnologii digitale are limitări specifice, cum ar fi funcția de donație pe Facebook, care nu este disponibilă în Moldova. Decalajul digital mare între vârstnici și tineri (doar 34% dintre persoanele de 60-79 de ani au utilizat internetul, comparativ cu 82% dintre persoanele de 15-59 de ani³⁰⁰) este abordat de EGA printr-o agendă de digitalizare³⁰¹, care urmărește să asigure accesibilitatea serviciilor pentru toți cetățenii. Decalajul digital și analfabetismul digital în dezvoltare sunt abordate, de asemenea, în STDM 2030. În 2024, EGA a extins de la 42 la 64³⁰² numărul de servicii publice digitale disponibile în rețeaua de 103 Centre Unificate de Prestare a Serviciilor Publice (CUPS)³⁰³. CUPS sunt puncte comune de acces unde specialiștii oferă sprijin informațional și tehnic populației rurale pentru servicii publice de calitate.

Conștientizarea publică privind drepturile digitale este practic inexistentă, însă Oficiul Avocatului Poporului³⁰⁴ și-a stabilit în 2024 ca una din prioritățile strategice: *Serviciile digitale și inteligența artificială respectă și facilitează realizarea drepturilor omului*, prin construirea unui cadru legislativ care să protejeze drepturile omului în digitalizare, promovarea dialogului cu instanțele pe tema drepturilor digitale, formarea autorităților și sectorului privat privind drepturile omului în sfera digitală și asigurarea protecției împotriva abuzurilor și discriminării. Există, de asemenea, o lipsă de alfabetizare în drepturile digitale în rândul forțelor de ordine și sectorului justiției, care ar putea afecta calitatea interpretărilor și deciziilor privind încălcările drepturilor digitale. Instituțiile publice utilizează diverse tehnologii, cum ar fi sistemele de recunoaștere facială la controlul de frontieră, sistemele de monitorizare a traficului

²⁹⁷ AGE, Lansarea aplicației EVO, 06.06.2024, <https://www.egov.md/ro/node/40407>

²⁹⁸ Hotărârea Guvernului 714/2024 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional „e-Dosar: Gestiune electronică a cauzelor penale/ contravenționale”, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145496&lang=ro

²⁹⁹ Moldova.org, „Autorii unui grup de Telegram din Moldova promovează revenge porn și fac bani din asta”, 28.08.2024, <https://www.moldova.org/grup-de-telegram-promoveaza/>

³⁰⁰ UNFPA, Raportul studiului „Generații și gen” în Republica Moldova, https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/raportul_studiului_generatii_si_gen_realizat_de_unfpa.pdf

³⁰¹ AGE, Campanii de alfabetizare digitală <https://www.egov.md/ro/advanced-page-type/digital-literacy-campaigns>

³⁰² Portalul Serviciilor Publice, Centrele Unificate de Prestare a Serviciilor Publice, <https://servicii.gov.md/ro/cups>.

³⁰³ Hotărâre de Guvern 322/10.11.2023 cu privire la pilotarea centrelor unificate de prestare a serviciilor publice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132798&lang=ro

³⁰⁴ Programul de Dezvoltare Strategică a Oficiului Avocatului Poporului, 2023-2030, <https://ombudsman.md/post-document/strategic-development-program-of-the-peoples-advocate-office-2023-2030-4/>

rutier (inclusiv drone³⁰⁵) și pot folosi tehnologii mai avansate pentru monitorizare și supraveghere, inclusiv *machine learning*. Totuși, nu există un mecanism de supraveghere pentru remedierea încălcărilor drepturilor digitale, iar orice suspiciune de încălcare poate fi supusă doar mecanismelor juridice tradiționale.

Moldova a găzduit, de asemenea, conferința regională AI & Big Data³⁰⁶ și Moldova Digital Summit 2024³⁰⁷, fără a aborda o perspectivă axată pe drepturile omului sau drepturile digitale.

În noiembrie 2024, Parlamentul a adoptat Legea privind contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale, inițiat de MDED, cu scopul declarat de a transpune Actul legislativ privind serviciile digitale (DSA) al UE în legislația moldovenească.³⁰⁸ Tot în noiembrie, Guvernul a constituit Agenția Digitalizare în Justiție și Administrare Judecătorească, prin fuziunea Agenției de administrare a instanțelor judecătorești și Agenției Resurse Informaționale Juridice³⁰⁹.

Recomandări specifice:

- Guvernul / MDED să dezvolte capacități de elaborare a politicilor pentru a integra o abordare bazată pe drepturile omului în politicile de digitalizare;
- Guvernul să dezvolte (eventual în jurul Sub-consiliului Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor (SCIA)) o platformă națională informală pentru dialog deschis (între instituțiile statului, sectorul de afaceri, OSC-uri și instituțiile naționale în domeniul drepturilor omului (Oficiul Avocatului Poporului și Consiliul de Egalitate), cu scopul de a transfera expertiza și abilitățile în domeniul drepturilor digitale;
- Guvernul să implementeze un program național la scară largă de dezvoltare uniformă a competențelor digitale pentru creșterea nivelului de alfabetizare digitală în întreaga țară;
- Sistemul de justiție să dezvolte competența de instruire în sfera drepturilor digitale a judecătorilor, procurorilor și avocaților;

³⁰⁵ Inspectoratul General al Poliției, „Procesul de dotare a Poliției Naționale cu echipamente moderne și instruirea polițiștilor continuă”, 15.04.2024, <https://politia.md/ro/content/procesul-de-dotare-politiei-nationale-cu-echipamente-moderne-si-instruirea-politistilor>

³⁰⁶ Conferința regională AI & Big Data, <https://aimoldova.org/>

³⁰⁷ Moldova Digital Summit 2024, <https://moldovadigitalsummit.md/>

³⁰⁸ Legea 247/2024 privind contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145889&lang=ro

³⁰⁹ Hotărârea Guvernului 748/2024 cu privire la Agenția Digitalizare în Justiție și Administrare Judecătorească https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145852&lang=ro

- OSC-urile să adopte o poziție pro-activă în promovarea drepturilor digitale;
- Parlamentul să adopte legislația privind furnizarea de conținut digital și de servicii digitale în conformitate cu acquis-ul UE, inclusiv Actul UE privind serviciile digitale;
- Guvernul să asigure capacitatea instituțională pentru implementarea domeniilor prioritare din cadrul STDM 2023–2030, în special pentru alinierea legislației cu cerințele UE privind identificarea electronică, protecția datelor și securitatea cibernetică, inclusiv Toolbox-ul UE pentru securitatea cibernetică 5G.

IV. PRIORITĂȚI CHEIE

Situația generală a mediului de activitate pentru OSC-uri în Republica Moldova nu s-a schimbat semnificativ în perioada ianuarie – noiembrie 2024, însă au existat câteva evoluții pozitive, descrise mai jos, care ar putea duce la îmbunătățiri în perioada următoare.

În 2024, instituțiile publice au implementat o recomandare-cheie privind inițiativa SPCSB, cu sprijinul UE, de a realiza o Evaluare a Riscurilor pentru organizațiile non-profit, cu participarea OSC-urilor. Alte trei recomandări dintre cele 54 incluse în raportul CSO Meter 2023 au fost de asemenea implementate. Acestea includ adoptarea unui regulament al poliției pentru sancționarea discursului de ură, crearea unui sistem funcțional de acreditare pentru prestatorii de servicii sociale, inclusiv OSC-uri, și decizia Parlamentului de a renunța la inițiativa de a include instituțiile de învățământ pe lista beneficiarilor mecanismului de desemnare procentuală.

Alte 10 recomandări au fost parțial implementate sau au intrat în proces de implementare, printre care: finalizarea de către ASP a dezvoltării Registrului de Stat (care include un modul de înregistrare online, ce ar trebui să aibă un impact pozitiv asupra procedurii de înregistrare și care este așteptat să fie funcțional din 2025); proiectul de lege privind voluntariatul, inițiat de Ministerul Educației și Cercetării, care abordează parțial recomandările legate de organismul responsabil de politicile de voluntariat; inițierea operaționalizării platformelor de cooperare dintre OSC și Guvern și Parlament; îmbunătățiri în reglementarea și susținerea de către Guvern a implementării legii privind accesul la informație; precum și încetarea restricțiilor asupra libertății de întrunire și a libertății de exprimare odată cu încheierea stării de urgență. Recomandările aplicabile Comisiei pentru Situații Excepționale nu mai sunt relevante după încheierea stării de urgență.

Pe partea negativă, forțele de ordine au intervenit în mod repetat în cadrul întrunirilor pașnice, fără un motiv clar, ceea ce a dus chiar la întreruperea unor astfel de întruniri. SIS a continuat să blocheze pagini web care promovează informații false, fără o bază legală clară.

Următoarele șapte recomandări dintr-un total de 58 recomandări din 11 domenii sunt identificate ca priorități-cheie:

1. Ministerul Finanțelor să crească procentul deducerilor fiscale pentru donații filantropice și sponsorizări la un nivel care să ofere beneficii reale pentru activitatea filantropică;

2. Autoritățile publice, sprijinite de AGE, să îmbunătățească transparența și participarea la luarea deciziilor prin dezvoltarea unei platforme online unificate, care să includă informații actualizate despre inițiativele legale în toate etapele și toate modificările de la introducere până la adoptare;
3. Ajustarea cadrului legal pentru achizițiile publice cu un mecanism legal de contractare socială cu instrucțiuni clare și un pachet standard de documente-model, precum și consolidarea cunoștințelor în instituțiile publice pe baza acestui mecanism;
4. APL și forțele de ordine să adopte proceduri operaționale nonviolente și non invazive în ceea ce privește întrunirile pașnice, bazate pe respectarea drepturilor omului, inclusiv pentru întrunirile critice și antiguvernamentale;
5. Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor (UIF) și Banca Națională să implementeze măsuri de combatere a finanțării terorismului care afectează OSC-urile (inclusiv politicile bancare) doar pentru ONG-urile GAFI, conform Recomandării 8 a GAFI, rezultate din Evaluarea Riscurilor de Finanțare a Terorismului pentru Sectorul ONG-urilor;
6. Guvernul să adopte amendamentele propuse de OSC pentru cadrul de reglementare privind antreprenoriatul social pentru a stimula dezvoltarea acestui domeniu;
7. 7. APL-urile să crească transparența în procesul decizional prin dezvoltarea unor module pe paginile lor web similare cu cele utilizate de Guvern (www.particip.gov.md) și să înființeze structuri locale pentru dialog și participare conform modelelor funcționale existente.

V. METODOLOGIE

CSO Meter sprijină monitorizarea regulată și consecventă, atât calitativă, cât și cantitativă, a mediului de activitate a organizațiilor societății civile în țările Parteneriatului Estic (PaE). Acesta constă dintr-un set de standarde și indicatori în 11 domenii diferite pentru a măsura atât legislația, cât și practica. CSO Meter se bazează pe standarde internaționale și bune practici. A fost dezvoltat de un grup de experți de la ECNL și parteneri locali din cele șase țări PaE.

Partenerii naționali, împreună cu alte OSC-uri, membri ai Hub-ului CSO Meter, au desfășurat procesul de monitorizare și au redactat raportul narativ pentru fiecare țară. De asemenea, în fiecare țară, s-au constituit Consilii Consultative formate din experți reprezentând actori-cheie de nivel local. Membrii consiliilor au două sarcini principale: să revizuiască rapoartele narative și să atribuie scoruri pentru fiecare standard pe baza acestor rapoarte.

Raportul reflectă evenimentele din perioada ianuarie-noiembrie 2024.

Procesul de monitorizare

Raportul a fost elaborat de partenerul local al proiectului în Republica Moldova – Asociația Promo-LEX, care a respectat metodologia comună pentru toate țările din Parteneriatul Estic. Raportul scoate în evidență schimbările survenite în mediul OSC-urilor din Republica Moldova în perioada ianuarie - noiembrie 2024. Raportul evaluează 32 de standarde care fac parte din CSO Meter și oferă recomandări de optimizare pentru fiecare dintre cele 11 domenii vizate. Procesul a inclus colectarea datelor, interviuri, cercetare secundară, discuții în cadrul interviurilor de tip focus-grup, scurte schimburi de informații și analiza informațiilor colectate și a altor studii privind mediul OSC în perioada de referință.

Constatările și concluziile studiului nu vizează mediul de activitate al OSC-urilor din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, care nu este controlată de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova.

Lista persoanelor intervievate:

Ana Bezărau (Coordonatoare de program, Centrul CONTACT), Irina Buzu (Consilieră (Inteligența Artificială), Ministrul Dezvoltării Economice și Digitalizării), Tatiana Puga (Directoare, Întreprinderea Socială de Inserție CredemEco SRL), Irina Serebreanski (Șefa Direcției studii parlamentare, Secretariatul Parlamentului), Lilia Pascal (șefă de direcție), Natalia Postică (șefă adjunctă de direcție), Aurelia Isac (consultant principal), toate Direcția drepturile omului și cooperarea cu societatea civilă, Cancelaria de Stat), Mihail Drăgan (șef Direcție înregistrare a unităților de drept, ASP), Veronica Ignat (șefa

Secției înregistrării organizații necomerciale, ASP), Cristina Borozan (Șef Serviciu identificare a beneficiarilor efectivi, ASP), Daniela Gurschi (Directoare proiect „HUB-ul Antreprenorilor Sociali”, AO EcoVisio).

Schimburi scurte de informații:

Lia Ciubarov (Manager de proiect, Centrul Contact), Irina Corobcenco (Analistă a discursului de ură, Asociația Promo-LEX), Marcela Dilion (Manager de program, Keystone Moldova), Igor Bercu (Șef direcție în tehnologia informației, AGE), Dumitru Dîrul (Consilier Juridic, Misiunea Socială „Diaconia”), Victor Tihoneac (Consultant superior, Ministerul Culturii), Nicolae Ivanov (Contabil, UCIMP), Vitalie Munteanu (Șef interimar Serviciu aeronave fără pilot la bord, INSP), Iurie Zotea (Contabil șef, Promo-LEX), Diana Ranga-Enache (Coordonatoare de proiect / Expertă în achiziții publice, IDIS Viitorul), Nicoleta Adam (Consultant principal, Direcția coordonarea procesului de aderare, Biroul pentru integrare europeană), Angelica Frolov (Director administrativ, GENDERDOC-M), Victor Calac (Coordonatorul proiectului Platformei Naționale în Moldova a Forumului Societății Civile din Parteneriatul Estic).

Acest raport a fost elaborat prin contribuția Consiliului Consultativ, din componența căruia fac parte actori-cheie de nivel local, pentru a se garanta faptul că recomandările și constatările reflectă situația per ansamblu pe țară:

- Andrei Brighidin (Director pentru dezvoltare, monitorizare și evaluare, Fundația Est-Europeană);
- Tudor Lazăr (Director executiv, Centrul de Instruire și Consultanță Organizațională (CICO));
- Serghei Lîsenco (Președinte, Centrul de Dezbateri Criuleni);
- Serghei Neicovcen (Director executiv, Centrul „Contact”);
- Natalia Răileanu (Președintă, Asociația „ProCimișlia”);
- Andrei Lutenco (Director executiv al Centrului de Politici și Reforme din Moldova);
- Irina Corobcenco (Analistă a discursului de ură, Asociația Promo-LEX);
- Vitalie Hotnogu (Coordonator, Asociația Cahul 2030);
- Natalia Postolachi (Directoare executivă, Asociația CASMED);
- Svetlana Ciobanu (Directoare executivă, AO Pas-cu-Pas Regiunea sud);
- Irina Beșliu (Ofițer de proiect, Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova) (*cu statut de observator*).

Raportul narativ de țară a fost revizuit de membrii Consiliului Consultativ din Republica Moldova și discutat la ședința din 01 noiembrie 2024. Constatările și recomandările au fost revizuite și finalizate pe baza recomandărilor membrilor Consiliului Consultativ

Procesul de acordare a scorurilor

Cercetătorul național și cei 10 membri ai Consiliului Consultativ din Moldova au evaluat fiecare standard din cele 11 domenii ale instrumentului CSO Meter, atât din perspectiva legislației, cât și a practicii. Scorul final al fiecărui standard a fost calculat conform unei formule în care punctajul acordat de cercetători are o pondere de 50%, iar media punctajelor acordate de membrii Consiliului Consultativ are, de asemenea, o pondere de 50%. Scorul fiecărui domeniu este apoi calculat ca valoarea medie a scorurilor finale ale fiecărui standard, fiind prezentat rotunjit la o zecimală în scopuri de raportare.

Pentru procedura de punctare este utilizată o scară de 7 puncte. Valorile extreme ale scării sunt concepute ca situație sau mediu extrem/ideal. De exemplu, (1) este un mediu extrem de nefavorabil (autoritar), în timp ce (7) este un mediu extrem de favorabil (ideal democratic) pentru OSC. Pentru mai multe informații despre instrumentul CSO Meter, procesul de notare și de calcul, vă rugăm să vizitați <https://csometer.info/>.

VI. REFERINȚE

LEGISLAȚIE

- CDL-AD(2023)008-e Republica Moldova – Aviz pe marginea proiectului de lege privind serviciul de informații și securitate, precum și a proiectului de lege privind activitatea contrainformativă și informativă adoptat de Comisia de la Veneția în cadrul celei de-a 134-a Sesiune Plenară (Veneția, 10-11 martie 2023), [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)008-e)
- CM/Del/Dec(2024)1492/H46-23, [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680aec2of%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22}\]](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680aec2of%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22}])
- Codul contravențional al Republicii Moldova, 218/2008, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113262&lang=ro
- Codul de procedură penală, 122/2003, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126190&lang=ro
- Codul fiscal 1163/1997 al Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=79111&lang=ro
- Codul penal al Republicii Moldova, 985/2002, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro
- Constituția Republicii Moldova, 1/1994, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
- Decizia 126/24.04.2024 a Comisiei politice externe și integrare europeană, https://www.parlament.md/content/content/Decizie_CPEIE_consiliu%20exper%20C8%9Bi.pdf
- Decizia 233/29.05.2024 Comisiei administrație publică și dezvoltare regională, https://www.parlament.md/content/content/Decizie_CAPDR_consiliu%20exper%20C8%9Bi.pdf
- Decizia Consiliului Audiovizualului 160 / 26.05.2023 privind aprobarea Metodologiei de monitorizare a discursului de ură în conținuturile media audiovizuale, <https://consiliuaudiovizual.md/wp-content/uploads/2023/05/Metodologia-de-monitorizare-a-discursului-care-incita-la-ura-in-continuturile-media-audiovizuale.pdf>
- Decizia Consiliului Audiovizualului 285 / 15.09.2023 privind aprobarea Metodologiei privind constatarea și evaluarea cazurilor de dezinformare în

conținuturile audiovizuale, <https://consiliaudiovizual.md/wp-content/uploads/2023/09/Metodologia-privind-constatarea-si-evaluarea-cazurilor-de-dezinformare.pdf>

- Decizia Consiliului Audiovizualului din 26.04.2024, <https://consiliaudiovizual.md/news/postul-public-regional-tv-gagauzia-si-postul-local-atv-au-fost-sanctionate-pentru-rasandirea-dezinformarii-cu-100-000-de-lei/>
- Dispoziția Comisiei pentru Situații Excepționale nr. 42/13.10.2022, https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/dispozitia_cse_rm_nr.42_din_13.10.2022.pdf
- Dispoziția Guvernului 158/03.11.2023 cu privire la domeniile prioritare și angajamentele pentru guvernare deschisă pe anii 2023-2025, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139835&lang=ro
- Hotărâre de guvern 650/2023 cu privire la aprobarea Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023-2030, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139408&lang=ro
- Hotărârea Biroului permanent al Parlamentului 35/20.12.2023 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea consiliilor de experți pe lângă comisiile permanente, <https://parlament.md/ns-newsarticle-ANUN%C8%9A-privind-crearea-consiliului-de-exper%C8%9Bi-pe-l%C3%A2ng%C4%83-Comisia-juridic%C4%83,-numiri-%C8%99i-imunit%C4%83%C8%9Bi.nspx>
- Hotărârea Guvernului 1028/2023 cu privire la constituirea, organizarea și funcționarea Agenției pentru Securitate Cibernetică, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143785&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 1213/2010 privind aprobarea unor măsuri de susținere a activităților pentru tineret, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118422&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 180/2024 cu privire la mecanismul de coordonare a procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și modul de organizare și funcționare a echipei de negociere în cadrul acestui proces, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142350&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 246/2010 cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110454&lang=ro

- Hotărârea Guvernului 313/2023 pentru modificarea unor hotărâri ale Guvernului (privind consolidarea capacităților Inspectoratului Social de Stat în contextul atribuirii competențelor de acreditare a prestatorilor de servicii sociale), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137150&lang=ro
- https://www.facebook.com/MinisterulDezvoltariiEconomiceSiDigitalizarii/photos/a-fost-lansat-sub-consiliul-consultativ-pe-inteligență-artificială-și-guvernanta/892869516221261/?_rdr Hotărârea Guvernului 322/10.II.2023 cu privire la pilotarea centrelor unificate de prestare a serviciilor publice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132798&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 329/2024 cu privire la aprobarea Mecanismului de finanțare a distribuirii publicațiilor periodice din Republica Moldova pentru anul 2024, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143307&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 333/2024 cu privire la instituirea, organizarea și funcționarea Consiliului coordonator în domeniul securității cibernetice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143430&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 441/2022 cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional de supraveghere video portabil „Camera de corp” și a Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea acestuia, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132264&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 49/2021 pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126874&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 564/2024 privind aprobarea conceptului platformei pentru susținerea democrației participative (e-Democrație), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144700&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 656/2022 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor organizațiilor necomerciale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133924&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 672/2017 pentru aprobarea reglementărilor cu privire la Registrul de Stat al Actelor Locale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128145&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 711/19.IO.2022 privind aprobarea Regulamentului privind modul de administrare a Fondului Național pentru Mediu, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137300&lang=ro

- Hotărârea Guvernului 714/2024 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional „e-Dosar: Gestiune electronică a cauzelor penale/contravenționale”,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145496&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 748/2024 cu privire la Agenția Digitalizare în Justiție și Administrare Judecătorească
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145852&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 829/2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139891&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 845/2023 - Pentru aprobarea Programului de dezvoltare a organizațiilor societății civile pentru perioada 2024-2027,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141016&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 947/2018 cu privire la constituirea Comisiei de coordonare a activităților în domeniul migrației și azilului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129950&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 955/28.12.2022 cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional „Registrul de stat al unităților de drept”,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135259&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119856&lang=ro
- Hotărârea Guvernului nr. 435/2023 pentru modificarea HG 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137916&lang=ro
- Hotărârea Guvernului nr. 834/2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale implementate de asociațiile obștești,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118617&lang=ro
- Hotărârea Parlamentului 149/2023 privind aprobarea Platformei de dialog și participare civică la procesul decizional al Parlamentului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137492&lang=ro
- Hotărârea Parlamentului 391/2023 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro

- Hotărârea Parlamentului 41/2022 privind declararea stării de urgență,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130079&lang=ro
- Hotărârea parlamentului 454/2023 cu privire la aprobarea Programului legislativ al Parlamentului pentru anul 2024,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141350&lang=ro
- Lege 195/2024 privind protecția datelor cu caracter personal,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144681&lang=ro
- Lege 218/2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106326&lang=ro
- Lege 223/2017 privind modificarea și completarea unor acte normative,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101472&lang=ro
- Lege 299/2022 privind prevenirea pierderii și risipei de alimente,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132168&lang=ro
- Lege 66/2023 pentru modificarea unor acte normative,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136851&lang=ro
- Lege privind contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale 08.II.2024,
<https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/7088/language/ro-RO/Default.aspx>
- Legea 1129/2000 sindicatelor,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138548&lang=ro
- Legea 1129/2000 sindicatelor,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138548&lang=ro
- Legea 121/2010 voluntariatului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=23974&lang=ro
- Legea 131/2015 privind achizițiile publice,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139898&lang=ro
- Legea 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro
- Legea 136/2023 privind Serviciul de Securitate și Informații al Republicii, Moldova https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137512&lang=ro
- Legea 136/2024 pentru modificarea unor acte normative (Codului Penal și a Codului Contravențional),
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143519&lang=ro

- Legea 1420/2002 cu privire la filantropie și sponsorizare, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108161&lang=ro
- Legea 148/2023 privind accesul la informațiile de interes public, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137908&lang=ro
- Legea 148/2024 pentru modificarea unor acte normative (facilitarea donării de alimente), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143894&lang=ro
- Legea 165/2023 privind avertizorii de integritate, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138148&lang=ro
- Legea 17/02.02.2023 cu privire la asociațiile de dezvoltare intercomunitară, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135808&lang=ro
- Legea 172/2018 pentru modificarea unor acte legislative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105528&lang=ro.
- Legea 179/2023 privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă, externă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138152&lang=ro
- Legea 181/2023 privind serviciile de finanțare participativă, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138188&lang=ro
- Legea 182/2008 cu privire la aprobarea Regulamentului Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, structura, limita de personal și modul de finanțare a Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129120&lang=ro
- Legea 200/2024 pentru modificarea Legii privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144568&lang=ro, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144598&lang=ro
- Legea 219/2018 cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109747&lang=ro
- Legea 220/2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133261&lang=ro
- Legea 230/2024 pentru modificarea unor acte normative, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144559&lang=ro
- Legea 239/2008 privind transparența în procesul decizional, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106638&lang=ro

- Legea 241/2007 comunicațiilor electronice,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro
- Legea 242/2023 privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării și privind modificarea unor acte normative,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro
- Legea 243/1994 presei,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109428&lang=ro
- Legea 248/2023 pentru modificarea Codului serviciilor media, audiovizuale https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138540&lang=ro
- Legea 26/2008 privind întrunirile,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110166&lang=ro
- Legea 3/2016 cu privire la Procuratură,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140236&lang=ro
- Legea 308/2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro
- Legea 320/2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97401&lang=ro
- Legea 50/2021 cu privire la grupurile de acțiune locală,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126245&lang=ro
- Legea 50/2024 cu privire la Fondul pentru subvenționarea mass-mediei,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143004&lang=ro
- Legea 59/2012 privind activitatea specială de investigații,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110235&lang=ro
- Legea 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110494&lang=ro
- Legea 61/2024 pentru modificarea unor acte normative,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142461&lang=ro
- Legea 64/2010 cu privire la libertatea de exprimare,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83916&lang=ro
- Legea 797/1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111777&lang=ro

- Legea 82/2017 integrității,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro
- Legea 83/2024 pentru modificarea Legii 50/2025 cu privire la grupurile de acțiune locală,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143103&lang=ro
- Legea 86/2020 cu privire la organizațiile necomerciale,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro
- Legea 976/2000 patronatelor,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=64325&lang=ro
- MDED, „Cartea Albă privind guvernarea datelor și inteligența artificială”,
https://drive.google.com/file/d/1MDEGQ3snOiYXeM5GiYZfV8yH6ZFWxVTJ/view?usp=share_link
- Ordinul ASP 573/04.09.2023
- Ordinul MC 13/2024 privind aprobarea Regulamentului cu privire la mecanismul de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale implementate de organizațiile necomerciale,
<https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/reg-pro-cult-onc-24-.rar>
- Ordinul MDED 91/23.07.2024 <https://mded.gov.md/ordin-de-instituire/>
- Ordinul MEC 419/28.04.2023 cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și desfășurare a concursurilor de proiecte pentru organizațiile de tineret,
https://mec.gov.md/sites/default/files/program_de_granturi_semnat_1.pdf
- Ordinul MEC 525/2014 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Comisiei de certificare și a modelului Certificatului de instituție gazdă a activității de voluntariat,
<https://mecc.gov.md/ro/content/voluntariat>,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126377&lang=ro
- Ordinul Ministerului Tineretului și Sportului 525/2014 Regulamentul privind organizarea și funcționarea Comisiei de certificare și modelul Certificatului instituțiilor gazdă privind activitatea de voluntariat,
<https://mecc.gov.md/ro/content/voluntariat>,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126377&lang=ro
- Ordinul Ministrului Muncii 23/23.02.2023, Regulamentul privind organizarea și desfășurarea Programului național de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active, <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Regulament-Program-Granturi-2023.docx>

- Proces verbal 2 / 27.12.2023 Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională,
https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/consiliul_174_2021_-_proces-verbal_nr._2_din_27.12.2023.pdf
- Proces-verbal nr. 4/20.03.2024 al Consiliului pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională,
https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/consiliul_174_2021_-_proces-verbal_nr._4_din_20.03.2024.pdf
- Proiectul de Cod cu privire la organizarea și funcționarea Parlamentului 221/2024,
<https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=73466ef3-3d82-4f44-8fe4-aca677ab9076>
- Proiectul de lege 133 pentru modificarea Legii privind achizițiile publice nr.131 din 03.07.2015 (art.65),
<https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=b1fc57f8-f71c-4403-8e24-820454701019>
- Proiectul de lege 235/2024 privind modificarea Codului contravențional al Republicii Moldova nr.218/2008 (art.47`1, 401),
<https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=edf19dbc-af5a-4d3b-82fd-0780b1955cf4>
- Proiectul de lege 333/28.09.2023 pentru modificarea unor acte normative (Codul fiscal nr.1163/1997 – art.15`2, 35`2; Codul educației al RM nr.152/2014 – art.135, 138, 140 ș.a.; Legea nr.100/2017 – art.56),
https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6656/language/ro-RO/Default.aspx?fbclid=IwAR3KqoBCHPIGUu9jljc9oeWSpUi_ffwEEu6DuENssljfhV7rWNEGV_JGzIA
- Proiectul de Lege a voluntariatului,
<https://particip.gov.md/ro/document/stages/ministerul-educatiei-si-cercetarii-anunta-despre-initierea-procesului-de-consultare-publica-a-proiectului-de-lege-a-voluntariatului/12755>
- Proiectul de Lege pentru modificarea unor acte normative,
<https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=462906ca-c7dd-4d3b-b468-1dca2bod6225>
- Proiectul HG cu privire la modificarea Regulamentului cu privire la mecanismul desemnării procentuale, aprobat prin HG nr. 1286 din 30.11.2016

<https://mf.gov.md/ro/content/proiectul-hg-cu-privire-la-modificarea-regulamentului-cu-privire-la-mecanismul-desemn%C4%83rii-1>

și <https://particip.gov.md/ro/document/stages/anunt-privind-consultarea-repetata-a-proiectului-hotararii-guvernului-privind-modificarea-regulamentului-cu-privire-la-mecanismul-desemnarii-procentuale-aprobat-prin-hotararea-guvernului/11509>

- Proiectul Legii UTA Găgăuzia „Cu privire la modificarea Legii UTA Găgăuzia „Cu privire la Televiziunea și Radiodifuziunea” 66-XXXI/V din 01.03.2016”, <https://halktoplushu.md/archives/15437>
- Regulamentul Uniunii Europene 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>

CERCETĂRI, RAPOARTE

- Asociația Promo-LEX, „Raport anual „Monitorizarea activității Parlamentului pentru legislatura a XI-a, în perioada august 2022 – iulie 2023”, 2023, <https://promolex.md/24881-raport-anual-monitorizarea-activitatii-parlamentului-de-legislatura-a-xi-a-in-perioada-august-2022-iulie-2023/?lang=ro>
- Asociația Promo-LEX, „Raport anual „Monitorizarea activității Parlamentului pentru legislatura a XI-a, în perioada august 2023 – iulie 2024”, 2024 <https://promolex.md/raport-monitorizarea-activitatii-parlamentului-de-legislatura-a-xi-a-august-2023-iulie-2024/>
- Cancelaria de Stat, „Informație generalizată privind acordarea de către stat a finanțării nerambursabile organizațiilor necomerciale pe parcursul anului 2023”, 2024, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/info_fn_proiecte_on_2023.pdf
- Cancelaria de Stat, „Raport privind asigurarea transparenței în procesul decizional de către autoritățile administrației publice centrale anul 2023”, 2024, https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_tranzparenta_decizionala_anul_2023.pdf

- Cancelaria de stat, Mariana Rostas, „GFA-Group GmbH (cu finanțarea GIZ Moldova) Raport analitic (preliminar) particip.gov.md”, 2024
- Cancelaria de Stat, „Raport cu privire la gradul de conformitate cu prevederile legale a site-urilor oficiale ale autorităților publice”, 2024
- Cancelaria de stat, „Raport de autoevaluare privind implementarea Planului de acțiuni pentru Guvernare Deschisă 2023-2025”, 2024.
https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_intermediar_de_autoevaluare_a_implementarii_pagd_2023-2025.pdf
- Centrul Contact, „Sondaj: Ce cred moldovenii despre OSC-uri?”, 2024,
<https://contact.md/sondaj-pestre-50-la-suta-dintre-moldoveni-au-incredere-in-osc-uri/>
- CNPDCP, „Raport anual de activitate 2023”,
https://datepersonale.md/wp-content/uploads/2024/03/raport_de_activitate_2023_romweb.pdf
- Consiliul European, The Congres, „proiect Studiu privind aspectele practice ale asigurării transparenței în procesele decizionale ale autorităților publice centrale și locale”, 2024
- Consiliul European, „Raport de evaluare de referință, Implementarea Convenției Consiliului European privind Accesul la Documentele Oficiale (Cets No.205 - Tromsø Convention)”, 2024,
<https://rm.coe.int/baseline-evaluation-report-moldova/1680bof65c>
- CPR Moldova, „Accesul la informație în Republica Moldova, Recomandările societății civile pentru implementarea Legii nr. 148 din 9.06.2023 privind accesul la informațiile de interes public”, 2024,
<https://cpr.md/wp-content/uploads/2024/09/Recomand%C4%83ri-implementare-Legea-148.pdf>
- CPR Moldova, „Șapte măsuri pentru o participare publică eficientă”, 16.08.2024,
<https://cpr.md/2024/08/16/sapte-masuri-pentru-o-participare-publica-eficienta/>
- CRJM, „Libertatea de exprimare a mass-mediei în fața justiției”, 2024,
<https://crjm.org/libertatea-de-exprimare-a-mass-mediei-in-fata-justitiei-cum-combatem-procesele-judiciare-menite-sa-reduca-la-tacere-jurnalistii/23189/>
- DCAF, „Evaluarea strategică a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova”, 2021

- ECNL, ICNL, „Evaluarea cadrului legal pentru filantropie în Moldova”, 2024, <https://ecnl.org/sites/default/files/2024-10/Environment%20for%20Philanthropy%20in%20Moldova%20-%20Assessment%20Report%20by%20ECNL%20and%20ICNL.pdf>
- Eco Visio, „Cartea albă pentru antreprenoriatul social”, 2022, <https://drive.google.com/file/d/1m-dRZgx5PjENWESNoO8Wix9ogF3S-oar/view>.
- Expert Grup, „Mecanisme Fiscale de Stimulare a Filantropiei” 2011, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Mecanisme_fiscale_de_stimulare_a_filantropiei.pdf.
- Expert Grup, „Raportul de monitorizare independentă nr. 1 Evaluarea progresului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană”, 2024, https://www.euromonitor.md/wp-content/uploads/2024/07/Shadow-report_MD-EU-Enlargement_final_RO-IA.pdf
- Freedom House Moldova, „INDICELE ACCESULUI LA INFORMAȚIE: măsurarea transparenței instituțiilor publice în Republica Moldova”, 2022, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-11/fh-Moldova_Access-to-Info-Report-2022_Rom-v2.pdf
- Freedom House Moldova, „INDICELE ACCESULUI LA INFORMAȚIE: măsurarea transparenței instituțiilor publice în Republica Moldova”, 2023, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-12/fh-Moldova_Access-to-Info-Report-12-2023_Eng.pdf
- Freedom House, Deirdre Kevin, CommSol, „Analiza legislației Republicii Moldova în domeniul audiovizualului în contextul directivei serviciilor mass-media audiovizuale, regulamentul european privind libertatea mass-mediei, regulamentul privind serviciile digitale și al altor standarde internaționale relevante”, 2024, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-05/fh-mf_Oversight-Reform-2024_Rom.pdf
- Global Expression Report 2024, <https://www.globalexpressionreport.org/regions-europe-and-central-asia>
- Inspectoratul Control Financiar de Stat, „Raport de monitorizare a implementării mecanismului de desemnare procentuală”, 2024,

<https://icfs.gov.md/content/raport-de-monitorizare-implementarii-mecanismului-de-desemnare-procentuala>

- Institutul de Politici Publice, „Barometrul Opiniei Publice”, octombrie 2024, <https://ipp.md/2024-10/barometrul-opinii-publice-2024/>
- ITU, „Republica Moldova Profilul de dezvoltare digitală a țării”, 2021, <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/Europe/Documents/Events/2021/Regional%20Innovation%20Forum/Moldova.pdf>
- Media Freedom Rapid Response, „Mapping Media Freedom Monitoring Report January-June 2024”, https://ipi.media/publications/2024-mfrr-monitoring-report-mid-year/?mc_cid=2015aab72f&mc_eid=a1b063663c
- MONEYVAL, „AML and CTF measures Republic of Moldova, 2nd Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating Follow-up Report”, May 2024, <https://rm.coe.int/moneyval-2024-4-md-5thround-2ndenhfur/1680b05e46>
- OSCE/ODIHR Opinia-Nr.: FOPA-MDA/486/2023, <https://www.osce.org/files/f/documents/7/1/557856.pdf>
- Serviciul Fiscal de Stat, „Raport, Rezultatele desemnării procentuale în anul 2023”, 2023, <https://sfs.md/uploads/files/rapoarte/raport%20desemnarea%20procentuala%202023.pdf>
- Serviciul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, „Raportul privind evaluarea națională a riscurilor în domeniul spălării banilor și finanțării terorismului 2022”, http://spsb.gov.md/ro/news/raportul-privind-evaluarea-na-ional-a-riscurilor-in-domeniul-sp-l-rii-banilor-i-finan-rii-terorismului?fbclid=IwARoQ2RvREUxzooq9PDeimzt_vDGwve4HjN-IL7yILdy8Zq7sJLdQIvdgWDY
- UNFPA, „Raportul studiului „Generații și gen” în Republica Moldova”, 2022, https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/raportul_studiului_generatii_si_gen_realizat_de_unfpa.pdf

